SAYHUN

ISSN 2992-9164 (P)
E-ISSN 3030-3990 (E)

ILMIY AXBOROTNOMASI

Scientific bulletin of Sayhun

GULISTON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
GDPI-2022

2024/3

Guliston davlat pedagogika instituti
“Sayhun ilmiy axborotnomasi” ilmiy-uslubiy jurnali
2024-yil 3-son

Bosh muharrir: J.X.KARSHIBAYEV – b.f.d., dotsent
Mas’ul muharrirlar: A.A.QALANDAROV – f.-m.f.b.f.d, dotsent
N.A.AYAQULOV – f.f.b.f.d, dotsent

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00-Fizika-matematika fanlari:
1. Aripov Mirsaid Mirsidikovich, f.-m.f.d. prof. (O‘zMU)
2. Xaldjigitov Abduvali Abdisamatovich, f.-m.f.d. prof. (O‘zMU)
3. Rahmonov Zafar Ravshanovich, f.-m.f.d., dots. (O‘zMU)
4. Xajiyev Ikrom Ozodovich, f.-m.f.d., dots. (O‘zMU)
5. Matyaqubov Alisher Samadovich, f.-m.f.d., dots. (O‘zMU)
6. Niyozov Muhamad Bahronovich, p.f.b.f.d., dots. (GulDPI)
7. Fazilova Surayyo Abdumalikovna, k.f.n. (GulDPI)

02.00.00-Biologiya fanlari:
1. Qo‘shiyev Habibjon Xojiboboyevich, b.f.d., prof. (GulDU)
2. Pazilov Abduvayeit, b.f.d., prof. (GulDU)
3. Abduraxmanova Ugiloy Koxxorovna, b.f.d., prof. (GulDU)
4. Gaibnazarova Feruza Pardabayevna, b.f.d., prof. (GulDU)
5. Yunusov Oybek Xabibullayevich, b.f.b.f.d., dots. (GulDPI)
6. Maxmudjonov Zafar Murodjon o‘g‘li, b.f.b.f.d. (GulDPI)

07.00.00-Tarix fanlari:
1. Asqarov Ahmadali, O‘z.FA akademigi. t.f.d., prof.
2. Egamberdiyeva Nigora Azadovna t.f.d., dots. (ToshAFU)
3. Abdullayev Diyorjon Nodirjon o‘g‘li, t.f.d., dots. (UrDPI)
4. Kurbanov Eldar Ermamatovich, s.f.b.f.d. (GulDPI)

09.00.00-Falsafa fanlari:
1. Tulenova Karima Jandarova, f,f,d., prof. (TDPU)
2. Saifnazarov Ismail, f.f.d., prof. (ToshDIU)
3. Shermuhammedova Nigina Arslonova, f.f.d., prof. (O‘zMU)

10.00.00-Filologiya fanlari:
1. Djumanova Dilbar Rahimovna, fil.f.d., prof. (O‘zDJTU)
2. Lixodziyevskiy Anatoliy Stepanovich, fil.f.d., prof. (O‘zDJTU)
3. Bakiyeva Gulamdon Hakimovna, fil.f.d., prof.
4. Sabirova Gulnoza Sadikovna, p.f.d., dots. (TIQXMMI)
5. Rahmonov Azizxon Bositxonovich, p.f.d., dots. (O‘z DJTU)
6. Muratkasimova Kamola Shuhratovna, p.f.d., dots. (O‘zDJTU)
7. Kurbanov Bahrom Shukriyevich, fil.f.b.f.d., dots. (GulDPI)
8. Nasrullayev Elmurod Jumaboyevich, fil.f.d., dots. (GulDPI)
9. Abdukadirova Nasiba Alimjanovna, p.f.b.f.d., dots. (GulDPI)

13.00.00-Pedagogika fanlari:

1. Djurayev Risbay Xaydarovich, O‘zFA akademigi, p.f.d., prof.
2. Ergasheva Gulruxsor Surxonidinova, p.f.d., prof.(TDPU)
3. Djamilova Nargiza Nuritdinova, p.f.d., prof. (TDPU)
4. Qo‘ysinov Odil Almurotovich, p.f.d., prof. (NordikU)
5. Qulmamatov Sindorqul Ibragimovich, p.f.n., dots. (GulDPI)
6. Samatova DilraboYusufovna, p.f.b.f.d., dots. (GulDPI)
7. Nurumbekova Yarkinay Anormatova, p.f.b.f.d., dots. (GulDPI)

23.00.00-Siyosiy fanlar:

1. Rajabov Habibullo Ibodullayevich, s.f.d., dots. (Tosh.DTU)
2. Musayev Mansur Tursunpo‘latovich, s.f.d. (IMTI)
3. Mo‘mimov Alisher G‘afforovich, s.f.d., prof. (O‘zMU)
4. Saidkulov Nuriddin Akramkulovich, s.f.b.f.d. (GulDPI)

“Sayhun ilmiy axborotnomasi” ilmiy-uslubiy jurnali elektron to‘plam sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA) ning 2023-yil 9-martdagi № 067833 raqamli guvohnomasi asosida chop etiladi.

O‘zbekiston Milliy kutubxonasiga 2023-yil 11-oktabrdagi murojaat asosida ISSN 2992-9164 tartib raqami berildi. 2024-yil 20-iyunda (online) E-ISSN 3030-3090 raqamini oldi.

OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5 qaroriga muvofiq **“Pedagogika”** fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnalda ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalari, bugungi kunning dolzarb muammolari, ta’limdagi innovatsiyalar, fan va texnikaga oid yangiliklar aks etgan ilmiy xabarlar chop etiladi.

Jurnal professor-o‘qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, iqtidorli talaba-yoshlarning ilmiy hamda uslubiy maqolalarini chop etishlari uchun mo‘ljallangan.

Jurnal uchun maqolalar o‘zbek, rus va ingliz tillarida qabul qilinadi:

Maqolalar ***sayhunaxborotnomasi@mail.ru*** elektron pochtasi yoki **@MavludaAlmamatova,** telegram manzili orqali yil davomida qabul qilinadi, jurnal nomerlari har kvartalda bir marta chop etiladi.

IMPROVING THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ARCHITECTS ON THE BASIS OF INTERDISCIPLINARY COMMUNICATION (on the example of english)

Bakhtiyoriy Tohir Bakhtiyor ugli, Jizzakh polytechnic institute, assistant.
e-mail: tobax2ogl@gmail.com

Annotation. The article is devoted to the study of ways to improve architectural education in the context of its modernization. During the formation of the innovative educational paradigm, the competence approach is designated as the leading methodology for the modernization of architectural education. The research substantiates the integrative approach by the methodology of implementing the competence training of future architects in higher education at the present stage.

Keywords: professional training of future architects in higher education, innovative paradigm of education, modernization of higher professional education, modernization of architectural education, competence approach, competence, integration, integrative approach, integrative essence of architectural activity.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ АРХИТЕКТОРОВ НА ОСНОВЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ КОММУНИКАЦИИ (на примере английского языка)

Аннотация. Статья посвящена изучению путей совершенствования архитектурного образования в контексте его модернизации. В период становления инновационной образовательной парадигмы в качестве ведущей методологии модернизации архитектурного образования в работе обозначен компетентностный подход. Методологией реализации компетентностной подготовки будущих архитекторов в высшей школе на современном этапе в исследовании обоснован интегративный подход.

Ключевые слова: профессиональная подготовка будущих архитекторов в высшей школе, инновационная парадигма образования, модернизация высшего профессионального образования, модернизация архитектурного образования, компетентностный подход, компетенции, интеграция, интегративный подход, интегративная сущность архитектурной деятельности.

FANLARARO ALOQA ASOSIDA KELAJAK ME'MORLARINI KASBIY TAYYORLASHNI TAKOMILLAShTIRISH (ingliz tili misolida)

Annotatsiya. Maqola me’moriy ta’limni modernizatsiya qilish sharoitida takomillashtirish yo‘llarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Innovatsion ta’lim paradigmasining shakllanishi davrida kompetentsiya yondashuvi me’moriy ta’limni modernizatsiya qilishning yetakchi metodologiyasi sifatida aniqlandi. Tadqiqotning hozirgi bosqichida bo‘lajak me’morlarni oliy ta’limda malakasini oshirishni amalga oshirish metodologiyasi integral yondashuvni asoslaydi.

Kalit so‘zlar: oliy ta’limda bo‘lajak me’morlarning kasbiy tayyorgarligi, ta’limning innovatsion paradigmasi, oliy kasbiy ta’limni modernizatsiya qilish, arxitektura ta’limini modernizatsiya qilish, kompetentsiya yondashuvi, kompetentsiyalar, integratsiya, integrativ yondashuv, arxitektura faoliyatining integral mohiyati.

Introduction. Modern conditions for the development of architectural and construction organizations in the domestic and foreign markets put forward new higher requirements for the level of professional training of specialists in the architectural field, since the activity of architects is conditioned by the demands of time and scientific and technological progress, as well as aspects of professional activity in a market economy. Today, there is an urgent need for qualified specialists who possess the means of computer technology in architectural design, information technology modeling of building architectural structures, etc.

In modern conditions, there is a need to implement the information and conceptual component of the professional training of architects in the process of their training in higher education.

There is a contradiction between changes in value orientations, life priorities and traditional organizational and pedagogical support for the educational process, between public requirements for the level of preparedness of architects and the lack of appropriate methodological and methodological support requires the definition of priorities, values and vectors of development of modern architectural education.

Taking into account the existing contradictions makes it possible to identify a discrepancy between the incorrectly created model of a modern specialist in the field of architecture and the real requirements of employers for his competence in a market economy. Thus, the traditional model of training future architects no longer meets the requirements of modernity; it no longer provides social the company's order for the training of a professional in connection with the comprehensive informatization of society and education.

The above actualizes the problem of modernization of architectural education and, first of all, correction of the methodological foundations for the implementation of professional training of future architects in modern universities.

In our opinion, the updated methodological model of professional training of future architects should be based on the application and consideration of the provisions of a number of scientific approaches that act as the leading conceptu al foundations for the implementation of vocational education. The implementation of professional training for future architects based on a specific (single) approach is incomplete. Such a model cannot prepare a specialist who meets modern requirements. This requires an integrative approach both in determining the methodology and in

implementing the professional training of future architects in higher education in modern conditions.

Presentation of the main material of the article. As noted above, within the framework of previous approaches to the implementation of professional training of architects, extrapolating traditional solutions limited to local innovations in individual units, it was impossible to create an effective concept for the development of higher architectural education [5. 51-52 p]. In our opinion, in this regard, there is only one possible way to improve the professional education of future urban planners - an innovative one, which has been developed in recent years in the scientific literature, as well as some practical application in many developed countries of the world.

The innovative way of development of higher architectural education means a transition from spontaneous, periodic innovations to innovations as a way of existence of the system, which is produced by the higher school itself. Such a transition is the basis for its purposeful, controlled and controlled development [4. 209 p].

Ensuring architectural activity in modern socio-cultural conditions requires reorientation of professional training of architectural personnel in accordance with an understanding of value orientations, constant changes in the needs of subjects of architectural design, interaction of all participants in the design process [2. 17 p].

The above justifies the need to modernize professional architectural education and, above all, the introduction of new approaches into the methodological system of its provision. The need for new scientific and theoretical developments on the problems of substantiating the essence of targets, conceptual foundations, the introduction of standards of content, methods and forms of organization of professional training for future architects is obvious, since without them it is impossible to introduce constructive ideas and effective technologies of vocational training into modern higher school practice and education of future specialists in the field of architectural activity.

The process of modernization of higher education is based on a certain methodology. The competence approach is recognized as the leading approach to the modernization of domestic higher professional education. The substantiation of the competence-based approach as the leading methodology of the process of modernization of higher professional education is caused by a change in the educational paradigm in the context of the domestic educational space from traditional (knowledge-based) to innovative (competence-based).

The leading concepts, goals and values in the context of the competence approach are competencies and competencies. Thus, according to the provisions of the competence approach and the requirements of current educational standards, the system of professional training of future architects in higher education is aimed at forming a complex of general cultural, general professional and professional competencies.

Competencies, according to the provisions of the competence approach, represent the ability of a person to put his competence into practice [6. 2 p]. In a broad sense,

competencies are generalized methods of action that ensure the productive performance of professional activities [7. 22 p].

The list of competencies, the formation of which is the purpose of implementing higher professional education programs for future architects, is presented in

Table 1.

List of competencies of future architects

General Cultural Competencies (GCC)	General Professional Competencies (GPC)	Professional Competencies (PC)
Having computer skills as a means of managing project information.	The ability to comprehend and form architectural and urban planning solutions by integrating fundamental and applied knowledge in the field of architectural activity.	The ability to generalize, analyze and critically evaluate architectural objects, architectural and urban planning solutions, draw conclusions, reviews and recommendations for their improvement.
The ability to independently acquire new knowledge and skills through information technology and use them in practice, including in new areas of knowledge that are not directly related to the field of activity.		The ability to mutually coordinate various factors, integrates diverse forms of knowledge and skills in the development of design solutions, and coordinate interdisciplinary goals.
The ability to use information and Computer Technologies as a tool in design and scientific research, to work with information in global computer networks.		The ability to use imagination, thinks creatively, initiate innovative solutions and act as a leader in the project process.

If, on the basis of the above, we define the competence approach as the leading methodological basis for the modernization of modern professional architectural education, then the analysis of the competencies presented in the table allows us to substantiate the idea that the integrative approach acts as the leading approach to the implementation of professional training of future architects in higher education.

The integrative approach is a system that "is based on integration as the leading principle of building modern learning technologies, techniques, and is characterized by

complexity, generalization of the content through mutual influence, interpenetration and interrelation of various disciplines" [1. p 97].

Integration, in turn, is both a goal and a means of learning. The integration of the content of academic disciplines allows future specialists to form a holistic view by identifying points of convergence in a particular area [1. p 96-104]. Integration is aimed at the formation of professional and general cultural competencies of future architects, it allows to activate comprehensive knowledge instead of narrow specialization in training.

The expediency of implementing the professional training of future architects on an integrative basis is also justified by the specifics of architectural creative and design activities.

Architectural activity as one of the leading types, signs and results of human existence is unique in its nature. All other types of human activity are inextricably linked in it:

- educational;
- creative;
- value-oriented;
- communicative;
- aesthetic;
- creative, etc. [3. 193 p].

Architectural activity can be considered as the core base of a complex of professional characteristics of social mechanisms, conditions, means of formation and ways of developing professional competence of future architects. Architectural activity as a socio-industrial system consists of interrelated functional subsystems:

- educational;
- design and production;
- socio-cultural [3. 193 p].

As you can see, integration is inherent in the very essence of architectural activity; therefore, the use of an integrative approach as one of the leading methodologies for the implementation of professional training of future architects in higher education is appropriate and logical.

Thus, the integrative approach makes it possible to cover all elements of the professional training process and contributes to the formation of all components of professional competence among future architects, which, in turn, improves the quality of their education in higher education.

Conclusions. Based on the above, we conclude that at the present stage of its development, the system the professional training of future specialists in the field of architectural activity requires updating and modernization. As the leading methodological approach to the modernization of modern architectural education in the context of the formation of an innovative educational paradigm, the competence approach is justified in the study. Analysis of competencies that should to be formed by a future specialist, and the essence of architectural activity itself allowed us to justify an integrative approach as the leading approach to the implementation of professional training of architects.

Literature:

1. Adamko M. A. Substantive aspects of an integrative approach in the university process of learning English // TV SU Bulletin. The series “Pedagogy and psychology”. 2016. Issue 3. – P. 96-104.

2. Zhogoleva A.V. Features of architectural activity in the conditions of post-industrial space. Author's thesis... candidate of...arts. – Nizhny Novgorod, 2009. – P. 17.

3. Kachurovskaya N. M. Formation of professional culture of future specialists-architects in the educational process of the university: dis. ... candidate of pedagogical sciences. – Kursk, 2005. – P. 193.

4. Nikonova E. R. Social design as a factor of high-quality professional training of architects in higher education: dis. ... candidate of pedagogical sciences. – Tula, 2015. – P. 209.

5. V.I. Baidenko I. V., Zanworth J. V. Assessment of the quality of vocational education. – Moskow, 2001. – P. 51-52.

6. Shishov S. E. The concept of competence in the context of education quality. // Standards and monitoring in education. № 2. 1999.

7. Elkonin B. D. The concept of competence from the perspective of developmental learning // Modern hiking towards competence-based education.

– Krasnoyarsk, 2002. – P. 22.

XORIJIY TILLARNI O‘QITISHDA BADIIY ASARLARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

Mustafoqulova Hulkar Axmedovna, Jizzax politexnika instituti O‘zbek va xorijiy tillar kafedrasi dotsenti
e-mail: hulkarmustafo@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola xorijiy tillarni o‘qitishda badiiy asarlardan foydalanishning afzalliklarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Badiiy asarlar o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini chuqurlashtirish, madaniy bilimlarini oshirish va qiziqishni kuchaytirishda muhim o‘rin tutadi. Maqolada badiiy matnlar yordamida til o‘rgatishning asosiy usullari va ularning ta’lim jarayoniga ijobiy ta’siri tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: xorijiy tillarni o‘qitish, badiiy asarlar, til ko‘nikmalari, madaniy bilimlar, ta’lim usullari;

ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЛИТЕРАТУРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Аннотация. Статья посвящена изучению преимуществ использования художественных произведений при обучении иностранным языкам. Художественные тексты играют важную роль в углублении языковых навыков учащихся, повышении их культурной осведомленности и мотивации. В статье анализируются основные методы преподавания с использованием художественных материалов и их положительное влияние на образовательный процесс.

Ключевые слова: обучение иностранным языкам, художественные произведения, языковые навыки, культурная осведомленность, методы обучения;

ADVANTAGES OF USING LITERARY WORKS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Abstract. This article explores the benefits of using literary works in foreign language teaching. Literary texts play a significant role in deepening students' language skills, enhancing their cultural awareness, and increasing motivation. The article analyzes key teaching methods involving literary materials and their positive impact on the learning process.

Keywords: foreign language teaching, literary works, language skills, cultural awareness, teaching methods;

Kirish. Xorijiy tillarni o‘qitishda badiiy asarlardan foydalanishning bir qancha afzalliklari mavjud. Badiiy asarlar tilni o‘rganishda nafaqat til ko‘nikmalarini rivojlantiradi, balki madaniy bilimlarni oshirish, talabalarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini kuchaytirishga ham yordam beradi. Badiiy matnlar talabalarga tilning real foydalanish shakllarini o‘rgatadi va ular orqali o‘quvchilar turli xil leksik va grammatik konstruktsiyalarni o‘rganishadi. Shu bilan birga, badiiy asarlar tilning ijtimoiy-madaniy kontekstini o‘rgatadi, chunki badiiy asarlarda turli ijtimoiy guruhlar va madaniy xususiyatlarni aks ettiruvchi til o‘rinlaridan foydalaniladi [3, 80-86 b.].

Badiiy asarlarning motivatsion jihatlari ham juda muhim. Badiiy asarlar talabalarning hissiy va intellektual javoblarini uyg‘otadi, bu esa ularning o‘qish va tilni o‘rganish istagini kuchaytiradi. Har xil janrlar (poeziya, drama, romanlar va boshqalar) talabalarni turli xil til muammolariga duchor qiladi va shu orqali turli til ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi [10, 53-66 b.].

Bundan tashqari, badiiy asarlar talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va matnni tahlil qilish ko‘nikmalarini oshirishda yordam beradi. Badiiy asarlar ko‘pincha bir nechta ma’nolarni o‘zida mujassamlashtiradi, bu esa talabalarga matnni turli nuqtai nazarlardan ko‘rib chiqish va o‘z fikrlarini erkin ifoda etish imkonini beradi. Shu tarzda badiiy asarlar tilni o‘rganish jarayonida nafaqat lingvistik, balki shaxsiy va madaniy rivojlanishga ham hissa qo‘shadi [11].

Shuningdek, o‘qish uchun badiiy asarlarni tanlashda talabalarning til darajasi va qiziqishlari hisobga olinishi kerak. Talabaning madaniy tajribalariga mos bo‘lgan asarlarni tanlash, ularning o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi [12]. Shuning uchun badiiy asarlarni xorijiy til o‘qitishda qo‘llash, tilni o‘rgatishda kuchli vosita sifatida xizmat qilishi mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Xorijiy tillarni o‘qitishda badiiy asarlardan foydalanishning ahamiyati ko‘plab tadqiqotlarda yoritilgan. Kolli va Sleter (1990) badiiy asarlarning til o‘rganish jarayoniga qanday ta’sir ko‘rsatishini tahlil qilishgan [6]. Ularning fikricha, badiiy asarlar talabalarga tilni chuqurroq o‘rganish, madaniy kontekstlarni tushunish va turli til xilma-xilliklarini o‘zlashtirishda yordam beradi. Ayniqsa, badiiy asarlar talabalarga tilning barcha ko‘rinishlarini ko‘rsatib beradi, shu bilan birga, tilni o‘rganishda madaniy bilimlarni oshirishda muhim o‘rin tutadi.

Shuningdek, badiiy asarlar talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Tizimli tarzda matnlarni tahlil qilish, matnning turli nuqtai nazarlardan qaralishi va ularning shaxsiy fikrlarini ifoda etishi talabalarni faol ishtirok etishga undaydi [5].

Yana bir muhim jihat – badiiy asarlardan foydalanish o‘quvchilarda tilga bo‘lgan motivatsiyani oshiradi. Kramsch (1993) badiiy asarlarning o‘quvchilarni jalb qilish va ularning o‘rganishdagi ishtirokini kuchaytirishdagi o‘rnini ta’kidlaydi. Badiiy asarlarning jozibadorligi, ularda keltirilgan hissiy, intellektual reaktsiyalar talabalarning o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi [10].

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot sifatli yondashuvni qo‘llaydi va badiiy asarlarning xorijiy til o‘qitish jarayonidagi ta’sirini o‘rganadi. Tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuvlar ishlatiladi:

1. Tanlov. Tadqiqot o‘rta darajadagi xorijiy til o‘rganuvchilariga qaratilgan bo‘lib, 18-30 yoshdagi ingliz, fransuz va ispan tillarini o‘rganayotgan talabalar tanlanadi. Ma’lumotlar universitet o‘quv kurslaridan to‘plangan bo‘lib, badiiy asarlar o‘quv dasturiga asosiy tarkib sifatida kiritilgan.

2. Ma’lumotlarni yig‘ish. Tadqiqotda quyidagi ma’lumotlar yig‘iladi:

Darslarni kuzatish. O‘qituvchilar badiiy asarlarni darslarga qanday kiritishlarini va talabalar bu matnlarga qanday javob berayotganini kuzatish.

Intervyular. O‘qituvchilar bilan suhbatlar o‘tkazilib, badiiy asarlarni o‘qitishda duch kelinadigan afzalliklar va muammolar haqida fikrlar olinadi.

So‘rovnomalar. Talabalarga badiiy asarlar orqali olingan til ko‘nikmalari, madaniy bilimlar va motivatsiya darajasi haqida so‘rovnoma tarqatiladi.

Ma’lumotlarni tahlil qilish. Yig‘ilgan ma’lumotlar mavzuga oid tematik tahlil orqali o‘rganiladi. Badiiy asarlarning til o‘rganish jarayoniga ta’siri, talabalarning qiziqishi va madaniy bilimlaridagi o‘zgarishlar tahlil qilinadi.

Ushbu tadqiqot badiiy asarlarning til o‘rganishdagi o‘rni, talabalarning til ko‘nikmalariga, madaniy bilimlariga va motivatsiyasiga ta’sirini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Tahlil va natijalar. Chet tilini o‘qitishda lug‘at eng muhim sohalardan birini ifodalaydi; shuning uchun lug‘atni o‘rgatish uchun katta vaqt va ijodkorlik sarflash muhimdir. Hozirgi ta'lim tizimi o‘qituvchilarga lug‘atni taqdim etish uchun keng imkoniyatlarni taklif etadi. O‘qitish tajribasiga asoslanib shuni aytish mumkinki, yangi lug‘atni taqdim etishning turli xil va ijodiy usullari mavjud bo‘lsa-da, eng keng tarqalgan usul bu “3 ustunli lug‘at”. 3 ustunli lug‘at o‘quvchilarga xorijiy so‘zni kontekstsiz to‘g‘ridan-to‘g‘ri ona tiliga tarjima qilishni taklif qiladi. Yangi so‘zlarni kontekstsiz o‘rganish ko‘pincha o‘quvchilarning yangi so‘zlarni hayotiy vaziyatda ishlata olmasligiga olib keladi.

Hikoyalar esa kontekstni taklif qiladi; bundan tashqari, ular o‘quvchilarning qiziqishini va ularning ichki motivatsiyasini uyg‘otadi, bu umuman o‘rganishda juda muhimdir. Hikoyalar butun atrof dunyoyimizni o‘rab olishgan: ular kitoblarda, rasmlarda, televizorda, tushimizda, hamma-hamma joyda.

Bolalarning ertak tinglashi, kitob o‘qishi, rasmli kitoblarga bog‘liq hikoyalar o‘ylab topishi tabiiy. Hikoyalar nafaqat so‘z boyligini, balki fantaziyani ham rivojlantiradi va bu hikoyalarning afzallliklarini payqash va undan foydalanish ko‘p samara berishi mumkinligini o‘rganib chiqishimiz lozim. Darsda hikoyalardan foydalanishning ko‘plab afzalliklari bor, ulardan biri o‘quvchilarning ish tartibini o‘zgartirishi va o‘quvchilarning qiziqishini uyg‘otishi, ularning faol ishtirokini rag‘batlantirishdir.

Ba’zi o‘qituvchilar til yondashuvining madaniy yondashuv elementlari bilan kombinatsiyalangan o‘qitish usulidan foydalanishni afzal ko‘radilar.

Til yondashuvidan foydalangan holda chet tilini o‘rgatish quyidagi faoliyat shakllarini o‘z ichiga oladi: (masalan, matn bilan ishlash)

- matnni ko‘rib chiqish,
- o‘qilgan materialni muhokama qilish,
- matndagi bo‘shliqlarni to‘ldirish,
- bir nechta tanlov savollari (multiple choice),

- hikoya qanday tugashi haqida taxminlar qilish,
- matnning oxirini yozish,
- matn uchun eng mos sarlavhani tanlashga harakat qilish,
- harakatli o‘yinlar, sahnaviy chiqishlar (Role plays)

Til yondashuvidagi bunday vazifalar o‘quvchilarning o‘rganishdagi ehtiyojlarini qondiradi va o‘rganilayotgan tilda badiiy adabiyot o‘qishga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish uchun motivatsiya beradi.

Tilshunos olimlar fikriga ko‘ra, til o‘rganish jarayonida adabiy asarlardan parchalar, o‘quvchilar nafaqat chet tili bo‘yicha bilimlarini yaxshilash, balki tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va matnni talqin qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham hissa qo‘shadi. Albatta, badiiy asarning asosiy elementlari madaniy yondashuvning bir shakli sifatida o‘quvchilarni o‘z va boshqa madaniyatlarning xususiyatlari bilan tanishtirish imkoniyatini beradi.

Matn – yozilgan, ko‘chirilgan yoki bosilgan ijodiy, ilmiy asar, nutq, hujjat va shu kabilar yoki ularning parchasi.

Badiiy matn – nasriy va nazmiy asarlar.

Badiiy matn uni boshqa matnlardan ajratib turadigan o‘ziga xos xususiyatlar bilan tavsiflanadi, chunki u dunyoqarashning xususiyatlari va hissiyotlarni uyg‘otishga qodir.

Chet tilini o‘rgatish uchun adabiy matnlar bilan ishlashda o‘qituvchi leksik va madaniy jihatlarni hisobga olgan holda matnlarni tanlash muammosiga duch keladi. Bundan tashqari, matnlarni tanlash bilan bog‘liq savollar ham shu jumladandir:

- darsda foydalanish uchun adabiy matnlarni qanday tanlash kerak?
- manday mezonlar sizning tanlovingizga mos bo‘lishi kerak?
- matnlarni tanlashda qanday omillarni hisobga olish kerak?
- talabalar matnni o‘qib chiqqandan keyin ularda qanday qobiliyatlar rivojlanadi?

Har bir o‘qituvchi o‘qish uchun o‘quvchilarning o‘qishga qiziqishini uyg‘otadigan mavjud bilim va ko‘nikmalarini hisobga olgan holda hamda chet tili madaniyatini har tomonlama aks ettiradigan manbalarni topish oson emasligini tasdiqlashi mumkin. O‘qituvchi dastlab tilshunoslik darajasini, ya’ni matnning qulayligi, ya'ni o‘quvchilarning o‘qish jarayonida lingvistik qiyinchiliklarni bartaraf etish qobiliyatini tahlil qilishi kerak.

Matn tanlanayotganda muallif tomonidan badiiy muammolarni hal qilish vositasi sifatida qo‘llaniladigan leksik va grammatik me’yorlar, matnni tashkil etuvchi lingvistik va mintaqaviy ma’lumotlar bilan to‘ldirilganligini hisobga olish lozim. Masalan, klassik adabiyotdan matnni o‘qiyotganda, unda mavjud haddan tashqari ko‘p miqdordagi arxaizmlar va murakkab stilistik konstruktsiyalar asarning chet tilini o‘rganishga bo‘lgan qiziqish uyg‘otishga qaratilgan ta’sirini kamaytiradi.

Boshqacha aytganda, chet tilidagi asl adabiyotni tanlashda uning o‘quvchi uchun ochiqligi, ya’ni yaratilish vaqti va yozuvchi tanlagan janrni e'tiborga olish kerak.

Shaxsan, XX-XI asr ijodkorlari asarlarini chet tilini o‘rganish jarayonida, ular xronologik jihatdan bizning davrimizga yaqinroq bo‘lganligi sababli, o‘quvchilarda katta qiziqish uyg‘otadi va ularni muhokamalarda qatnashishga va tasvirlanganlarga o‘z munosabatini bildirishga undaydi, - deb hisoblayman hamda ulardan foydalanishni tavsiya qilaman. Matn tanlashda, avvalambor, o‘quvchilarning sinfi, chet tilini bilish

darajasi, o‘qish qobiliyatini hisobga olish lozim. Bu jarayonda o‘z-o‘zidan asarlar ham sintaksisi, lug‘at tarkibi, grammatikasiga ko‘ra ajratilib olinishi maqsadga muvofiq.

Matnlarni tanlashni cheklovchi muhim omil ijtimoiy-madaniy tafovutlardir. Chunki o‘quvchiga mutlaqo noma'lum, yangi olam ularda tushunish nuqtai nazaridan syujet va matnni sharhlashda haqiqiy qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. O‘qish uchun o‘quvchilarga aniq matnlarni berish emas, balki o‘quvchilarga matnni mustaqil tanlash imkoniyatini taqdim etish muhimdir. O‘qituvchi o‘zi tanlagan matnga o‘quvchilarni qiziqtirish uchun uni taklif etilayotgan matndan bir qismi yoki xulosasini o‘quvchilarga oldindan o‘qib berishi mumkin va ular matnni o‘qishni davom ettirish kerakmi yoki yo‘qmi, o‘zlari qaror qabul qiladilar. Bu jarayonda o‘quvchilarda dastlabki so‘rovnomada ishtirok etish hissini uyg‘otish uchun oddiy savollar jamlanmasini asosiy yordamchi qilish mumkin:

“ - Badiiy adabiyotni o‘qishga qanday munosabatdasiz?

- Siz tez-tez kitob o‘qiysizmi?

- Sevimli janringiz qaysi?

- Sizning sevimli kitobingiz nima?” va hokazo.

O‘qituvchi o‘quvchilarga o‘qish uchun kitoblar ro‘yxatini ham taklif qilishi mumkin. Bunday sharoitda matn tanlash jarayonida o‘quvchining o‘zi ham ishtirok etadi va o‘qituvchi tanlangan matn juda murakkab emasligiga va o‘quvchining lingvistik darajasiga mos kelishiga ishonch hosil qilishi kerak.

Birinchi o‘qishda o‘quvchi matnni bir butun, sarlavhalar, alohida paragraflar sifatida tushunishi va “Kim?”, “Nima?”, “Qayerda?”, “Qachon?”, “Nima uchun?” kabi savollarga javob bera olishi kerak.

Xorijiy tillarni o‘rganish darslarida haqiqiy badiiy adabiyotdan foydalanish, xususan, ingliz tilini o‘rganayotgan o‘quvchilarning tizimga samarali integratsiyalashuviga yordam beradi, jumladan, kasbiy yo‘naltirilgan tillarni o‘qitish va butunlikni shakllantirish hamda o‘quvchilarning til ko‘nikmalari majmuasi uchun ajralmas manbadir. Bu ko‘nikmalarga quyidagilar kiradi:

a) san’at asarining janrga ega bo‘lishi;

b) o‘quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga yaqin mazmunni tushinib borishlari;

c) o‘quvchining matnda ko‘tarilgan masalalarga hissiy ishtiroki tufayli psixik holatining rivojlanib borishi;

d) lingvistik va madaniy og‘ishlarning ahamiyatsiz darajasi;

Til (asl manba tilidagi) butun matnni o‘qish istagini keltirib chiqarishi mumkin, ayniqsa, agar adabiy asar muammolari o‘quvchi qiziqishlariga yaqin bo‘lsa. Bu esa hissiylikni ta’minlaydi.

o‘qib chiqilgan asar ustida munozara qilish o‘quvchida fikrni ochiq ifoda qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Hikoyalar, xatti-harakatlar namunalari va axloqiy haqiqatlarni tushunish va eslash, oson yo‘llar bilan yetkazish mumkin bo‘lgan vosita ekanligini tan ta’kidlashimiz lozim; bundan tashqari, hikoya qilishning asosiy ma'lumot manbai bo‘lib qolishi sababi XV asrda matbaa ixtirosi bo‘lgan. Biz hikoyada tush ko‘ramiz, eslaymiz, oldindan ko‘ramiz, umid qilamiz, umidsizlikka tushamiz, ishonamiz, shubhalanamiz, rejalashtiramiz, qayta ko‘rib chiqamiz, tanqid qilamiz, tuzamiz,

g‘iybat qilamiz, o‘rganamiz, nafratlanamiz va hikoya orqali sevamiz, qisqacha aytganda, asar qahramoni sifatida o‘zimizni tasavvur qilamiz.

Hikoya qilish - tinglovchilarga o‘z tushunchalarini boshqa bolalar bilan baham ko‘rish va shu tariqa tranzaktsiyalar qilish imkonini beradigan lingvistik, shuningdek, ta’lim faoliyati bo‘lgan texnikasi sifatida ta’riflanadi. Hikoyalarga asoslangan ushbu interaktiv tajriba muhim ahamiyatga ega, chunki u odamlarga o‘z g‘oyalari va bilimlarini baham ko‘rish imkonini beradi.

Hikoya qilishning asosiy maqsadi hikoya orqali hikoyani baham ko‘rishdir. Olimlarning fikricha, hikoyaning asosiy elementlari qahramonlar, syujet va hikoyaning asosiy g‘oyasi. Tomoshabinlarsiz hikoya qilish mumkin emas, ta'lim muhitida bu auditoriya o‘quvchilar tomonidan ifodalanadi.

Hikoya o‘qish usuli - bu so‘zlarda qo‘llaniladigan manbalarni o‘qish yoki hikoyani ovoz chiqarib o‘qish yoki ovoz chiqarib o‘qish, xotiradan bir parcha o‘qish yoki dramani sahnalashtirish orqali ma'lumot olish usuli.

Ba’zi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, birgalikda hikoyalar kitobi tajribasi bolalar uchun turli sohalarda katta bilimga ega bo‘lib xizmat qiladi va pedagoglar tomonidan ham qo‘llab-quvvatlanadi.

Xulosa. Yuqoridagilardan kelib chiqib shuni aytishimiz mumkin-ki, ingliz tili darslarida o‘rganish uchun biror badiiy parcha – hikoya, ertak, roman, novella, qissa kabilardan foydalanish o‘quvchilarda ham ona tilida, ham chet tilida o‘qish ko‘nikmasining rivojlanishiga, o‘quvchi psixikida yangi dunyoqarash, yangi madaniyat borasida tushuncha hosil bo‘lishiga, mavzu yanada qiziqarli, amaliy bog‘langan holatda tushuntirilishiga har tomonlama hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirov A., Pardayev A. Pedagogik texnologiyalarga oid atamalarning izohli lug‘ati. – Toshkent: Fan va texnologiyalar. 2012. – B. 44

2. Azizxodjayeva A. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2006. – B. 164.

3. Babaee R., & Wan Yahya W. R. Significance of literature in foreign language teaching. International Education Studies. 7(4), 2014. – B. 80-86. https://doi.org/10.5539/ies.v7n4p80

4. Bo‘ronov J. Ingliz va o‘zbek tillari qiyosiy grammatikasi. – Toshkent, 2008. – B. 284.

5. Carter R., & McRae J. Language literature and the learner: Creative classroom practice. Routledge. 1996.

6. Collie J., & Slater S. Literature in the language classroom: A resource book of ideas and activities. Cambridge University Press. 1990.

7. Djo‘rayev R. X. Ta’limda interfaol texnologiyalar. – Toshkent, 2010. – B. 87.

8. Erkayev E. T. Bo‘lajak chet til muallimi ta’limida qo‘llanadigan tarjima mashqlarining lingvodidaktik tasnifi. – Toshkent, 2008;

9. Hismanog‘lu, M. Teaching English through literature. Journal of Language and Linguistic Studies, 1(1). 2005. – B. 53-66.

10. Kramsch C. Context and culture in language teaching. Oxford University Press. 1993.

DEVELOPING STUDENTS' INDEPENDENT WORK SKILLS: EDUCATIONAL TASKS AND THEIR ORGANIZATIONAL STAGES

Soliyeva Muhayyo Toirovna, associat professor at the Jizzakh polytechnic institute
e-mail: soliyevamuhayyo@gmail.com

Abstract. The development of independent work skills is essential for students to succeed both academically and professionally. This article explores the various stages of developing independent work skills through educational tasks. It highlights the importance of structured tasks in fostering autonomy, self-discipline, and critical thinking. The article outlines the stages of independent work development, from introductory tasks to mastery, and provides insights on how teachers can effectively design and organize assignments to support students' growing independence. Through these educational tasks, students gain essential life skills that promote self-motivation and problem-solving.

Keywords: independent work, educational tasks, student autonomy, self-discipline, problem-solving, critical thinking, task organization;

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ УЧАЩИХСЯ: УЧЕБНЫЕ ЗАДАЧИ И ИХ ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ЭТАПЫ

Аннотация. Развитие навыков самостоятельной работы имеет ключевое значение для успеха студентов как в учебной, так и в профессиональной деятельности. В данной статье рассматриваются различные этапы развития навыков самостоятельной работы через образовательные задания. Подчеркивается важность структурированных заданий для развития автономии, самодисциплины и критического мышления. Описаны этапы развития самостоятельной работы от начальных заданий до уровня мастерства, а также даются рекомендации по организации заданий для поддержки растущей независимости студентов. Через эти образовательные задания студенты приобретают важные жизненные навыки, такие как самовдохновение и решение проблем.

Ключевые слова: самостоятельная работа, образовательные задания, автономия студентов, самодисциплина, решение проблем, критическое мышление, организация заданий;

TALABALAR MUSTAQIL ISHLASH KO‘NIKMALARINI O‘STIRISH: TA’LIM TOPSHIRIQLARI VA ULARNING TASHKILIY BOSQICHLARI

Annotatsiya. Talabalarning mustaqil ish ko‘nikmalarini rivojlantirish, akademik va professional muvaffaqiyatga erishish uchun juda muhimdir. Ushbu maqolada mustaqil ish ko‘nikmalarini rivojlantirishning turli bosqichlari ta’riflanadi. Ta’lim topshiriqlari orqali mustaqillik, o‘zini boshqarish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda strukturalangan topshiriqlarning ahamiyati ta’kidlanadi. Maqolada, mustaqil ish ko‘nikmalarini boshlang‘ich bosqichlardan to mukammallikka qadar rivojlantirishning bosqichlari ko‘rsatilgan va talabalar mustaqilligini oshirish uchun topshiriqlarni qanday tashkil qilish kerakligi haqida fikrlar berilgan. Ushbu ta’lim topshiriqlari orqali talabalar o‘zini rag‘batlantirish va muammolarni hal qilish kabi muhim hayotiy ko‘nikmalarga ega bo‘lishadi.

Kalit so‘zlar: Mustaqil ish, ta’lim topshiriqlari, talabalar mustaqilligi, o‘zini boshqarish, muammoni hal qilish, tanqidiy fikrlash, topshiriqlarni tashkil etish.

Introduction. In the modern educational landscape, the development of independent work skills is becoming increasingly recognized as a key factor in student success. Independent work is not only critical for academic performance but is also a fundamental skill needed in the professional world. As educational systems strive to prepare students for complex real-world challenges, fostering the ability to work independently is paramount. According to Biggs (2003), the ability to engage in independent learning is closely tied to students' ability to think critically, solve problems, and regulate their own learning processes. Therefore, cultivating independent work skills is essential for creating learners who are self-sufficient, resourceful, and capable of lifelong learning.

Independent work involves various cognitive and motivational processes, where students must manage their time, stay disciplined, and produce quality work without constant supervision. Jonassen (2000) suggests that tasks designed for independent learning should be authentic, engaging, and aligned with real-world problems, which allows students to deepen their understanding while fostering autonomy. Zimmerman (2002) further emphasizes that independent learning encourages self-regulation, which is essential for successful academic outcomes and personal development.

However, developing such skills is a gradual process that requires structured support and appropriately designed tasks.

In this context, educational tasks are central to the process of developing independent work skills. The tasks given to students must be strategically designed to encourage independence while also providing enough guidance to ensure success at each stage of the learning process. These tasks should evolve in complexity, providing opportunities for students to gradually build and refine their skills. This progressive development of independent work skills is often structured in stages, starting with basic tasks and culminating in advanced, self-directed projects.

This article aims to explore the stages of developing independent work skills through educational tasks. It highlights how the organization of tasks plays a crucial role in facilitating students' autonomy, critical thinking, and self-motivation. By

analyzing the stages involved in this development from initial task assignments to more complex, independent problem-solving assignments this article will outline how educators can foster independent work in students at various levels of their academic journey. Through careful task design and scaffolding, teachers can guide students toward becoming lifelong learners who are capable of managing their own educational processes.

Literature Review. The development of independent work skills in students has been widely discussed in educational research, particularly in relation to fostering autonomy, critical thinking, and lifelong learning. According to Garrison (2016), independent learning plays a pivotal role in shaping students' capacity for self-regulation and academic success. Autonomy in learning encourages students to take ownership of their academic journey, enhancing both cognitive and emotional growth.

Researchers such as Zimmerman (2002) emphasize the significance of self-regulated learning, which involves setting goals, monitoring progress, and reflecting on outcomes. Independent work tasks help students practice these skills, contributing to greater academic achievement and personal growth. Furthermore, Jonassen (2000) points out that independent learning fosters problem-solving abilities, which are essential for both academic success and real-world problem-solving scenarios.

Vygotsky's (1978) socio-cultural theory provides a deeper understanding of the importance of social interaction in the development of independent learning skills. He argues that learners progress from guided assistance (scaffolding) to independent problem solving through collaborative learning environments. This theory highlights the teacher's role in supporting students at different stages of independence.

Additionally, research by Biggs (2003) shows that students' independent learning is directly linked to the design and structuring of educational tasks. Tasks that are appropriately scaffolded and progressively complex can significantly enhance students' self-regulation, autonomy, and academic performance.

In the context of task design, teachers are encouraged to create tasks that are both challenging and achievable. This involves balancing the complexity of the task with the students' current skill levels, allowing them to gradually increase their independence. A well-structured educational task should promote critical thinking, engagement, and the ability to reflect on one's own learning (Korthagen, 2010).

Research Methodology. This study employs a **qualitative research methodology** to explore the organizational stages of developing students' independent work skills through educational tasks. The research design consists of multiple methods for data collection, including classroom observations, interviews, and surveys, to provide a comprehensive understanding of the process.

Participants - The study involved undergraduate students from diverse academic disciplines who were enrolled in language and communication courses at a major university. The participants were selected from a pool of students who were required to complete independent work assignments as part of their course curricula. The total sample size consisted of 100 students, with ages ranging from 18 to 25 years.

Data Collection - Three primary data collection methods were utilized:

1. Classroom Observations: Observations were conducted to monitor how students approached and managed independent tasks. The researcher focused on how

students interacted with the assigned tasks, managed their time, and sought guidance from the instructor.

2. Interviews: Semi-structured interviews were conducted with both students and instructors. The interviews aimed to gather in-depth insights into students' experiences with independent tasks, including challenges faced and strategies employed to manage the work. Teachers were also interviewed to understand their role in scaffolding tasks and promoting student independence.

3. Surveys: A questionnaire was distributed to students to gather quantitative data on their perceptions of the independent work tasks. The survey included questions about task difficulty, time management, motivation, and the level of autonomy provided in the tasks.

Data Analysis - The collected data were analyzed using a **thematic analysis** approach. The qualitative data from interviews and classroom observations were transcribed and coded to identify recurring themes related to the development of independent work skills. Quantitative data from surveys were analyzed using descriptive statistics to identify trends in student perceptions and the effectiveness of different task structures.

Limitations - One limitation of the study was that it was confined to a single university, which may limit the generalizability of the findings. Additionally, the study was based on self-reported data, which may be subject to response bias. To mitigate this, triangulation of data sources was used to strengthen the validity of the findings.

Analysis and results. Independent work involves students taking responsibility for their own learning, managing time effectively, and completing tasks with minimal guidance from instructors. It encourages self-motivation and promotes cognitive development. According to Garrison (2016), independent learning helps students become more engaged in their educational journey, as it encourages them to take ownership of their learning process [2].

Additionally, independent tasks can range from simple exercises to complex research projects. These tasks vary depending on the level of education, subject matter, and the students' prior knowledge. As students advance in their academic careers, the complexity of tasks increases, and the expectation for independent work becomes more pronounced. Teachers, therefore, need to create an environment where students feel confident in their ability to complete tasks independently, which requires careful planning and guidance.

Developing independent work skills is a gradual process that occurs in several stages. These stages typically include the following:

a) Initial Stage: Introducing Independent Tasks. In the initial stage, students are introduced to basic tasks that allow them to develop fundamental independent work skills. These tasks are structured to provide clear instructions and support. For example, simple homework assignments or structured exercises in class may be used to build students' confidence. At this stage, the emphasis is on understanding task requirements and following instructions [3].

b) Intermediate Stage: Encouraging Autonomy. Once students are comfortable with basic tasks, educators encourage more autonomy in completing assignments. This stage focuses on allowing students to select their own tasks, manage their time, and

find their own solutions to problems. Tasks at this stage may involve group work or more complex individual projects. The role of the teacher becomes that of a facilitator, guiding students while allowing them the freedom to explore the subject matter independently [5].

c) Advanced Stage: Independent Problem Solving. In the advanced stage, students are expected to handle tasks that require higher-order thinking and problem-solving skills. These tasks often involve independent research, critical analysis, and the application of knowledge in real-world contexts. At this stage, students must be capable of organizing their work without constant supervision. Teachers support this stage by providing feedback and strategies for improving students' work methods.

d) Mastery Stage: Reflective Practice. At the mastery stage, students not only complete tasks independently but also engage in reflective practice. Reflective activities help students assess their performance, identify areas for improvement, and plan for future learning. Teachers may encourage students to keep learning journals or participate in peer review processes. This final stage ensures that independent work skills are not just applied but continuously improved and refined [1].

The effective organization of tasks is critical to the development of independent work skills. Educational tasks must be carefully designed to challenge students while providing them with the support they need at each stage of development. The task structure should include:

- Clear Objectives: Clearly defined goals help students understand what is expected of them.
- Time Management: Tasks should include time frames to help students manage their time effectively.
- Feedback Mechanisms: Regular feedback ensures that students stay on track and improve their skills.
- Flexibility: As students gain more independence, tasks should allow for flexibility in how they approach them.

In addition to these structural elements, tasks should be tailored to the individual needs of students. Some students may require additional support in developing independent work skills, such as through scaffolding techniques or personalized guidance [4].

Conclusion. Developing students' independent work skills is a vital aspect of education that prepares them for future success. Through carefully structured tasks and a gradual increase in autonomy, students can build the skills necessary to manage their own learning effectively. Teachers play a key role in this development by providing the right balance of guidance, support, and challenge. By understanding the stages of independent work development and designing tasks that align with students' abilities, educators can foster a learning environment that empowers students to become lifelong learners.

References:

1. Biggs J. Teaching for quality learning at university. Open University Press. 2003.

2. Garrison D. R. Thinking critically and creatively about higher education: The role of independent work in learning. Educational Technology. 56(3), 2016. – P. 13-22

3. Jonassen D. H. Computers as mindtools for schools: Engaging critical thinking. Prentice-Hall. 2000.

4. Vygotsky L. S. Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press. 1978.

5. Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. Theory into Practice. 41(2), 2002. – P. 64-70.

ПОВЫШЕНИЕ ПРАКТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПОСРЕДСТВОМ ОБУЧЕНИЯ ТЕРМИНОЛОГИИ НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ

Азимова Феруза Хужамқуловна, Ассистент кафедры Узбекского и иностранных языков Джизакского политехнического института
e-mail: azimferuz@gmail.com
Максимова Наталия Леонидовна, Доцент Чувашского государственного университета имени И.Н.Ульянова

Аннотация. Статья посвящена вопросам повышения практической компетентности посредством обучения терминологии нефтегазовой отрасли. Обсуждаются контекстный подход в обучении, проектные задания и симуляции, которые способствуют усвоению терминов и их эффективному применению. Результаты показывают, что использование специализированных методов обучения значительно повышает уровень практических знаний и навыков.
Ключевые слова: практическая компетентность, терминология, нефтегазовая отрасль, методы обучения, симуляции, контекстное обучение;

NEFT VA GAZ TERMINOLOGIYASINI O‘QITISH ORQALI AMALIY KOMPETENSIYANI OSHIRISH

Annotatsiya. Ushbu maqola neft va gaz sanoati uchun terminologiyani o‘rgatish orqali amaliy kompetentlikni rivojlantirish masalalariga bag‘ishlangan. Ta’limning kontekstual yondashuvi, loyihaviy topshiriqlar va simulyatsiya mashg‘ulotlari orqali talabalarning sohaviy terminologiyani o‘zlashtirishi va uni samarali qo‘llashi muhokama etilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, maxsus o‘quv usullari amaliy bilim va ko‘nikmalarni mustahkamlashda katta ahamiyatga ega.
Kalit so‘zlar: amaliy kompetentlik, terminologiya, neft va gaz sanoati, ta’lim usullari, simulyatsiya, kontekstual ta’lim;

ENHANCING PRACTICAL COMPETENCE THROUGH OIL AND GAS TERMINOLOGY INSTRUCTION

Abstract. This article addresses the development of practical competence through the teaching of oil and gas industry terminology. It discusses the importance of contextual learning, project-based assignments, and simulation exercises to facilitate students' understanding and practical use of industry-specific terminology. The findings indicate that specialized educational methods are vital for enhancing practical

knowledge and skills.

Keywords: practical competence, terminology, oil and gas industry, teaching methods, simulations, contextual learning;

Введение. Современная нефтегазовая отрасль предъявляет высокие требования к профессиональной подготовке специалистов. Одним из ключевых аспектов успешной работы в этой сфере является владение специализированной терминологией. Термины, используемые в нефтегазовой промышленности, не только отражают сложные технические процессы, но и играют важную роль в междисциплинарном взаимодействии и обеспечении безопасности на производстве. Однако традиционные методы обучения часто не обеспечивают достаточного уровня подготовки, что приводит к трудностям при практическом применении знаний.

Актуальность проблемы заключается в том, что недостаточное владение терминологией может снизить эффективность работы и повлиять на профессиональные достижения специалистов. Для решения этой проблемы необходимо применять современные образовательные подходы, которые сочетают теоретическое обучение с практическими упражнениями, такими как проектные задания, ролевые игры и симуляции. Эти методы помогают не только запомнить термины, но и понимать их значение и применение в реальных производственных условиях.

Настоящее исследование направлено на анализ эффективности различных методов обучения для повышения практической компетентности студентов.

Особое внимание уделяется изучению влияния контекстного обучения и практических заданий на усвоение и использование терминологии.

Обзор литературы. Изучение методов обучения специализированной терминологии, особенно в таких технических областях, как нефтегазовая отрасль, подчеркивает необходимость целенаправленных образовательных подходов. Иванов (2020) утверждает, что эффективное усвоение отраслевой терминологии требует применения методов обучения, включающих реальный контекст и практические упражнения. Кузнецов (2021) отметил важность симуляций для развития способности учащихся использовать терминологию в динамичных ситуациях. Смирнова (2018) подчеркнула, что проектные задания способствуют более глубокому вовлечению и запоминанию терминов. Эти исследования в совокупности подтверждают, что практико-ориентированные стратегии имеют ключевое значение для развития профессиональной компетентности.

Методология исследования. Исследование проводилось с использованием смешанного подхода, объединяющего качественный и количественный анализ. Участниками были 50 студентов, обучающихся по программам технической подготовки, связанным с нефтегазовой отраслью. Сбор данных включал:

- Опросы: предварительные и итоговые опросы для оценки уровня компетентности участников.
- Наблюдение: наблюдение за выполнением практических заданий и ролевых игр для оценки использования терминологии в реальном времени.

- Интервью: углубленные интервью с частью студентов и преподавателей для получения качественных данных. Анализ данных проводился с использованием сравнительных статистических методов для оценки изменений в уровне компетентности и тематического анализа для обработки качественных данных.

Основные подходы к обучению терминологии.

1. Использование контекстного обучения. Применение учебных материалов, связанных с реальными рабочими ситуациями, помогает студентам лучше понять терминологию и использовать её на практике [3].
2. Проектные задания. Выполнение практических заданий, например, составление отчётов и презентаций, позволяет студентам применить знания и закрепить их [8].
3. Симуляции и ролевые игры. Моделирование рабочих процессов способствует развитию коммуникативных навыков и умению использовать терминологию в динамичной среде [4].

Методы оценки компетентности.

Для измерения практической компетентности целесообразно использовать методы оценки, основанные на реальных задачах, такие как кейс-стади и анализ ситуаций [7]. Тесты, ориентированные на практическое применение знаний, также могут подтвердить уровень компетенции специалистов [6].

Анализ и результаты. Результаты исследования показали значительное улучшение практической компетентности студентов после прохождения курса, направленного на обучение терминологии нефтегазовой отрасли с использованием практических и контекстуальных методов. Основные выводы включают:

- Результаты опросов: Предварительные опросы показали, что только 45% студентов чувствовали уверенность в использовании терминологии до начала обучения. По итогам курса 85% студентов отметили повышение уверенности, что указывает на значительный рост уровня компетентности.
- Наблюдение за практическими занятиями: В ходе симуляционных упражнений и ролевых игр наблюдалось улучшение точности и скорости использования специализированной терминологии. Студенты начали уверенно применять термины в различных ситуациях, демонстрируя 40%-е повышение точности по сравнению с результатами до начала курса.
- Качественные данные из интервью: Студенты отмечали, что проектные задания и симуляции были наиболее эффективными способами закрепления знаний. Одна из студенток поделилась: «Практические задания помогли мне не только запомнить термины, но и понять, как и когда их использовать в реальных рабочих ситуациях». Преподаватели также отметили, что сочетание теории и практики способствует лучшему пониманию и удержанию информации.

Сравнительный анализ методов обучения: В ходе исследования было проведено сравнение различных методов обучения для выявления наиболее эффективных подходов к усвоению и применению терминологии в нефтегазовой отрасли. Классические методы, такие как лекции и изучение теоретических материалов, по-прежнему остаются важной составляющей учебного процесса.

Однако результаты показали, что они обеспечивают только базовые знания, которые зачастую не закрепляются на уровне практического применения. Иванов (2020) отмечает, что студенты, обучающиеся исключительно по лекционному методу, испытывают трудности с использованием терминов в реальных рабочих условиях, так как они не получают опыта применения знаний на практике.

Проектные задания оказались более эффективными для закрепления и практического использования терминологии. Студенты, участвовавшие в проектных работах, отмечали, что они лучше запоминали термины, так как были вынуждены активно использовать их в своих работах и презентациях. Это подтверждает выводы Смирновой (2018), которая подчеркивала значимость активного вовлечения студентов в учебный процесс для более глубокого усвоения материала. Преподаватели также указали, что проектные задания позволяют студентам развивать аналитическое мышление и лучше понимать, как терминология применяется в контексте реальных задач.

Симуляции и ролевые игры продемонстрировали наибольшую эффективность среди всех методов обучения, используемых в исследовании. Эти подходы позволяли студентам применять терминологию в условиях, имитирующих реальные рабочие ситуации, что способствовало развитию навыков быстрого принятия решений и эффективного взаимодействия в команде. Кузнецов (2021) утверждает, что симуляции помогают студентам адаптироваться к профессиональной среде и учат их применять знания под давлением времени и при взаимодействии с коллегами.

В ходе наблюдений было отмечено, что в процессе симуляций студенты более уверенно использовали терминологию и с легкостью переключались между различными понятиями. Один из участников исследования отметил: «Ролевые игры помогли мне понять, как применять термины не только на бумаге, но и в реальных разговорах с коллегами и партнерами». Преподаватели добавили, что такая методика также способствует развитию коммуникативных навыков и навыков управления стрессом, что крайне важно в условиях нефтегазовой отрасли.

Анализ недостатков методов:

- Лекционные и теоретические занятия обеспечивают широкую базу знаний, но их недостаток в том, что они не обеспечивают опыт применения этих знаний на практике.
- Проектные задания требуют значительного времени на подготовку и могут быть менее эффективны без соответствующего контроля со стороны преподавателей.
- Симуляции и ролевые игры требуют высоких ресурсов для подготовки и проведения, включая специальное оборудование или программное обеспечение.

Таким образом, сочетание различных методов обучения, с акцентом на активные и практические подходы, оказывается наиболее эффективным для достижения высоких результатов в обучении терминологии и развития профессиональной компетентности студентов.

Заключение. Проведенное исследование подтвердило, что использование

практико-ориентированных методов обучения терминологии нефтегазовой отрасли способствует значительному повышению уровня практической компетентности студентов. Такие подходы, как контекстное обучение, проектные задания и симуляции, позволяют учащимся не только запомнить специализированные термины, но и эффективно применять их в профессиональной деятельности.

Данные результаты демонстрируют необходимость внедрения современных методик в образовательные программы для подготовки специалистов, способных решать сложные задачи и взаимодействовать в профессиональной среде. Будущие исследования могут быть направлены на изучение долгосрочного эффекта таких методов обучения и их влияния на производительность в рабочих условиях. Кроме того, стоит рассмотреть адаптацию и применение этих подходов в других технических областях для повышения общей компетентности специалистов.

Список литературы:

1. Беляев О. В. Роль ролевых игр в обучении профессиональному языку. Научный вестник. 2022.
2. Захарова Л. С. Практическая направленность обучения терминологии. СПб.: Изд-во университетов. 2017.
3. Иванов А. А. Обучение специальной терминологии. Журнал профессионального образования. 2020.
4. Кузнецов Д. П. Современные подходы к обучению в нефтегазовой отрасли. Профессиональный журнал. 2021.
5. Никитина А. В. Специфика подготовки специалистов нефтегазовой отрасли. Вопросы образования. 2023.
6. Петрова Н. Г. Симуляции в обучении и их влияние на развитие практических навыков. Мщсква: Учебная литература, 2020.
7. Сидоров И. И. Методики оценки компетентности специалистов. СПб.: Наука. 2019.
8. Смирнова Е. Б. Применение проектных методов в подготовке специалистов. Москва: Изд-во Прогресс, 2018.
9. Фёдоров В. А. Применение кейсов в обучении. Москва: Академия, 2018.

DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE TERMINOLOGY BASE OF STUDENTS FOR ENGINEERING SPECIALTIES

Abdullaeva Ozoda Islom kizi, Assistant teacher Jizzakh polytechnic institute
e-mail: abdullaevao@gmail.com

Abstract. The globalization of engineering activities has heightened the necessity for students to acquire a strong base of foreign language terminology specific to their field. This article explores various teaching methodologies, tools, and strategies to aid students in developing their foreign language terminology base for effective participation in international engineering projects. It highlights the challenges faced during the learning process and proposes solutions to enhance retention and practical application.

Keywords: foreign language, engineering terminology, education, teaching methods, technical vocabulary, language learning tools, contextual learning, student challenges;

MUHANDISLIK MUTAXASSISLIKLARI BO‘YICHA TALABALARNING CHET TILI TERMINOLOGIYASI BAZASINI ISHLAB CHIQISH.

Annotatsiya. Muhandislik faoliyatining globallashuvi talabalarning kasbiy xorijiy til terminologiyasini o‘zlashtirish zaruriyatini kuchaytirdi. Mazkur maqolada talabalarning muhandislik faoliyatida ishtirok etishi uchun xorijiy tildagi terminologiya bazasini rivojlantirishda turli o‘qitish metodlari, vositalari va strategiyalari o‘rganiladi. Shuningdek, o‘quv jarayonida uchraydigan qiyinchiliklar va bilimlarni mustahkamlash hamda amalda qo’llash uchun taklif etilgan yechimlar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: xorijiy til, muhandislik terminologiyasi, ta’lim, o‘qitish usullari, texnik leksika, til o‘rganish vositalari, kontekstual o‘qitish, talabalarning qiyinchiliklari;

РАЗВИТИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ БАЗЫ СТУДЕНТОВ ИНЖЕНЕРНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Аннотация. Глобализация инженерной деятельности усилила необходимость студентов в овладении базой иностранных терминов, специфичных для их области. В статье рассматриваются различные методологии обучения, инструменты и стратегии, которые помогают студентам развивать базу терминов для эффективного участия в международных инженерных

проектах. Освещаются трудности, с которыми сталкиваются студенты в процессе обучения, и предлагаются решения для повышения запоминания и практического применения.

Ключевые слова: иностранный язык, инженерная терминология, образование, методы обучения, техническая лексика, инструменты для изучения языка, контекстное обучение, трудности студентов.

Introduction. In an increasingly interconnected world, engineering has evolved into a global profession that requires engineers to collaborate across borders, participate in international projects, and access cutting-edge research published in different languages. As a result, the development of foreign language skills, particularly the mastery of engineering-specific terminology, has become essential for students in engineering specialties. Proficiency in technical terminology not only facilitates communication but also enhances the ability to comprehend technical documentation, participate in multinational teams, and contribute to globally distributed projects.

Engineering education traditionally emphasizes technical and analytical skills. However, the incorporation of language learning, particularly specialized vocabulary, is often overlooked despite its significant impact on students' career prospects and professional effectiveness. According to Smith (2020), language barriers can hinder the integration of professionals into international teams and limit their ability to engage with global research^1. This underscores the importance of developing a comprehensive terminology base that enables engineering students to communicate effectively and understand complex engineering concepts in a foreign language.

Effective terminology learning goes beyond rote memorization; it requires contextual and practical application to ensure long-term retention and accurate usage. The current landscape of education provides various tools and strategies for this purpose, ranging from traditional teaching methods to digital platforms and interactive workshops. Digital tools such as SDL MultiTerm and Quizlet, coupled with multimedia and project-based learning, have shown promise in addressing the challenges associated with terminology learning.

This article seeks to explore the methodologies, tools, and strategies for developing a robust foreign language terminology base for engineering students. It also discusses the common challenges faced by students, such as the sheer volume of terms and the difficulty in applying them contextually, and proposes solutions to overcome these obstacles. By adopting a blended approach that incorporates both traditional and modern learning techniques, educators can better prepare engineering students for the demands of a globalized profession.

Literature Review. Previous research highlights the importance of specialized language skills in engineering education. According to Brown (2019), integrating technical vocabulary within engineering coursework has shown a positive impact on comprehension and retention [1, pp 150-154]. Studies by Carter (2021) emphasize the role of interactive, contextual learning strategies in enhancing language acquisition [2, pp 87-95]. Further, Morgan (2022) discusses the challenges students face in mastering

extensive terminology and stresses the need for innovative teaching approaches [4, pp45-50].

Contemporary methods include the use of digital tools such as terminology management systems, multimedia content, and language learning applications [5, pp 134-140]. Researchers like Fischer (2021) argue that technology-supported learning, such as gamified vocabulary training, increases engagement and retention [6, pp 180-185].

Research Methodology. This study employs a mixed-method approach comprising qualitative and quantitative methods. The research involved:

- Participants: 100 engineering students from three universities were selected, with equal representation from mechanical, electrical, and civil engineering disciplines.
- Data Collection: Surveys were conducted to assess students' prior exposure to foreign language terminology and their preferred learning methods. Focus group discussions and individual interviews were conducted to gather insights into learning challenges.
- Intervention: Students underwent a 6-week training program utilizing a combination of contextual learning, digital tools (e.g., SDL MultiTerm and Quizlet), and interactive workshops.

Analysis and Results.

Quantitative Findingsıo The study's quantitative data focused on the changes in students' performance before and after the 6-week intervention program designed to build their foreign language terminology base. Key data points include:

a) Pre-Training Performance: Students' initial assessments, conducted through multiple-choice quizzes and translation exercises, showed an average score of 52%. This highlighted a significant gap in their ability to recognize and use engineering terminology effectively in a foreign language.

b) Post-Training Performance: Following the completion of the program, students demonstrated substantial improvement, with average scores increasing to 78%. Statistical analysis using paired sample t-tests confirmed the significance of this result ($p < 0.01$), supporting the effectiveness of the methodologies implemented.

Breakdown by Teaching Methods

Analysis of the impact of different teaching methodologies revealed:

c) Contextual Learning: Students who engaged with case studies and real-world engineering problems that integrated the target vocabulary showed the highest improvement, with average test scores rising by 35%. This method reinforced their understanding of terminology in practical situations, enhancing retention and application.

d) Interactive Workshops: Group activities such as role-playing and collaborative projects contributed to an increase in scores by 30%. Students reported that these workshops helped them better understand the functional use of terms, fostering both memorization and spoken proficiency.

e) Digital Tools: The use of platforms like SDL MultiTerm and Quizlet accounted for a 25% improvement in test scores. These tools allowed for repetitive practice and active recall, key techniques for vocabulary retention. However, feedback indicated

that initial difficulties with navigating the software reduced their effectiveness for some students until familiarity was achieved.

Qualitative Findings

Through focus group discussions and individual interviews, several insights were uncovered:

- Student Engagement: Over 70% of the participants expressed that the inclusion of digital tools and interactive methods made learning more engaging compared to traditional rote learning.

- Retention Challenges: Students initially struggled with the overwhelming number of terms. However, those who utilized spaced repetition software found it easier to retain information over the 6-week period.

- Practical Application: Students highlighted that integrating terms within project-based tasks and simulations helped them see the relevance of vocabulary, leading to more meaningful learning.

Common Themes:

- Positive Impact of Contextual Learning: The approach of learning vocabulary within the context of real-world problems proved to be the most effective, aligning with the findings of Brown (2019) and Carter (2021).

- Barriers to Learning: Initial technical difficulties with digital tools and software navigation presented barriers, though these were mitigated through guided tutorials and peer support.

Table 1

Methodology	Average Improvement	Key Insights
Contextual Learning	+35%	Most effective method; real-world examples helped students understand and apply terminology in context.
Interactive Workshops	+30%	Enhanced practical use and memorization; group activities improved engagement and spoken proficiency.
Digital Tools (e.g., SDL MultiTerm, Quizlet)	+25%	Supported vocabulary retention through active recall; initial software challenges noted by students.

Conclusion. This study demonstrates that a well-rounded approach to teaching foreign language terminology in engineering education can significantly enhance students' learning outcomes. The combination of contextual learning, interactive

workshops, and digital tools led to improved retention and application of technical vocabulary, essential for successful participation in international engineering activities.

Key Findings:

- Contextual and Interactive Methods: Methods that simulate real-life engineering scenarios and encourage collaboration were most effective in helping students internalize and apply new terminology.
- Digital Tool Integration: While digital platforms support the learning process through spaced repetition and active recall, their effectiveness relies on user familiarity and comfort.
- Addressing Challenges: Initial struggles with software use and the extensive volume of terminology can be mitigated by a gradual introduction to tools and focused, repetitive practice.

Recommendations:

- Hybrid Teaching Approach: Educators should consider blending traditional teaching with digital and interactive methods to maximize learning.
- Training on Digital Platforms: Providing preliminary training on the use of software and tools can enhance their effectiveness.
- Regular Practice: Implementing regular terminology review sessions can help reinforce learning and prevent the loss of acquired knowledge.

Future Research Directions: Further research could explore the long-term impact of these teaching strategies on professional performance and the integration of terminology learning into workplace training programs. Additionally, studies could examine the scalability of these methods for different engineering subfields and levels of language proficiency.

References:

1. Brown L. “Learning Technical Language Through Context”. Journal of Engineering Pedagogy, 15(2). 2019. – P. 150-154.

2. Carter P. “The Role of Interactive Workshops in Language Acquisition”. Education & Training Review, 9(3). 2021. – P. 87-95.

3. Davis K. “Digital Tools for Language Learning: A Comprehensive Review”. Tech in Education Quarterly, 10(1). 2020. – P. 102-110.

4. Fischer T. “Retention Strategies in Engineering Language Education”. Language Learning Review, 13(1). 2021. – P. 45-50.

5. Lee H. “Real-World Projects as Teaching Tools”. Engineering Education Insights, 5(4). 2019. – P. 134-140.

5. Morgan, R. “Challenges in Technical Language Education”. Global Education Journal, 11(2). 2022. – P. 180-185.

6. Smith J. “Engineering Communication in Global Contexts”. International Engineering Journal, 18(4). 2020. – P. 215-220.

СТРАТЕГИИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ С РАЗНЫМ УРОВНЕМ ВЛАДЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКОМ

Куйчиева Зухра Исакуловна, и.о. доцент, Джизакский политехнический институт
e-mail: rahimovadham77@Gmail.com

Аннотация. В этой статье речь идет о важности обучения чтению, которое является одной из актуальных тем, а также о его значении для развития других навыков, таких как говорение и письмо.

Ключевые слова: быстро обучающиеся учащиеся, медленно обучающиеся учащиеся, смешанный класс, методы обучения, дискуссии, задачи по решению проблем, личность, номинация учащегося, дополнительная работа, более слабые учащиеся, дополнительное внимание;

STRATEGIES FOR TEACHING STUDENTS WITH DIFFERENT FOREIGN LANGUAGE LEVELS

Abstract. This article discusses the importance of teaching reading, which is one of the hot topics, and its significance for the development of other skills such as speaking and writing.

Keywords: fast learners, slow learners, mixed class, teaching methods, discussions, problem solving tasks, personality, student nomination, extra work, weaker students, extra attention;

TIL BILISH DARAJALARI TURLI XIL BO‘LGAN TALABALARNI O‘QITISH STRATEGIYALARI.

Annotatsiya. Ushbu maqolada dolzarb mavzulardan biri bo‘lgan o‘qishni o‘rganishning ahamiyati, shuningdek, nutq va yozish kabi boshqa ko‘nikmalarni talabalar orasida rivojlantirish ahamiyati haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: tez o‘zlashtirgan o‘quvchilar, sekin o‘qiydigan o‘quvchilar, aralash sinf, o‘qitish usullari, muhokamalar, muammoni hal qilish vazifalari, shaxs, talaba nominatsiyasi, qo‘shimcha ish, zaifroq o‘quvchilar, qo‘shimcha e’tibor;

Введение. Образование было основным фактором более формальной передачи английского языка по всему миру. Понимание и владение английским языком является наиболее важным фактором, определяющим доступ к высшему образованию, возможностям трудоустройства и социальным возможностям. В

настоящее время английский является наиболее предпочтительным языком. Изучение языка – естественный процесс для аборигенов. Одна из самых больших проблем, с которой сталкиваются учителя, обучающие студентов, которые изучают английский язык как иностранный или второй язык, - это преподавание в классе, состоящем из быстро обучающихся и медленно обучающихся, обычно называемых классами со смешанными способностями [0].

В прошлом учителя вполне могли сказать, что проблема была просто в том, что некоторые ученики были умнее или просто «лучше», чем другие в классе. Но теперь мы понимаем, что ситуация более сложная. Наши студенты действительно смешаны во многих отношениях. Они различаются по уровням: внимания, интереса, мотивации, стилей обучения, типов интеллекта, физиологических потребностей, скорости, зрелости, познания мира. Классная комната является единственной средой для учащихся, где они должны максимально использовать этот шанс. Однако некоторым учащимся трудно говорить на изучаемом языке по многим причинам, от интереса до уверенности, от возраста до знаний. Другие студенты, однако, хотели бы выразить все, что они думают или чувствуют, используя новый язык. - В то время как некоторые учащиеся следят за уроком и могут отвечать на вопросы и хорошо сдают тесты, другие отстают, кажется, что они не понимают и плохо справляются с тестами. - В то время как некоторые студенты обращают внимание и сотрудничают, другие «неправильно себя ведут» и кажутся незаинтересованными. - Учителя обеспокоены тем, что они недостаточно бросают вызов отличникам и в то же время не оказывают достаточной помощи тем, кто не так хорош. - Учителям трудно проводить уроки на таком уровне, чтобы все учащиеся могли быть вовлечены. В результате одни учащиеся могут говорить много, делать много очередей, а другие не говорят весь урок. Учителя должны выявить проблемы классов со смешанными способностями и попытаться найти решения для их устранения.. Каждый учащийся имеет право участвовать в работе класса независимо от его личных возможностей. С одной стороны, мы не имеем права пренебрегать малоспособными учениками, а с другой стороны, урок не должен быть скучным для способных учеников [0].

Дополнительную работу следует дать тому, кто хотели бы делать зто по своей любимой теме. Они с большим энтузиазмом будут работать над такими проектами. - Помогите ученикам, научитесь уважать разнообразие с точки зрения навыков и способностей. Помимо таких практик, на занятиях по английскому языку также можно применять следующие методы. - Самоуважение: отношение учителя, который постоянно поправляет его, может разрушить самооценку ученика. Учитель более эффективен, когда он или она может выделить положительные качества ученика. Важно указать на маленькие

успехи ученика, которые могут привести к большим успехам завтра. - Создание слова: у каждого человека, который должен говорить на языке, есть три уровня силы слова, которые постепенно и неуклонно формируются в процессе изучения языка. Первый набор слов - это то, что человек сможет идентифицировать, но может не знать правильного значения и, следовательно, не решается использовать его во время разговора или письма[0].

Со всей такой практикой в классах учащиеся также должны быть ознакомлены. Не может быть обучения без воздействия. Групповые обсуждения могут быть организованы. Тексты должны быть прочитаны учащимися вслух. Рвение к обучению поможет им в их собственном продвижении. Проблемы учащихся и учителей взаимосвязаны. Необходимо убедиться, что учащийся вносит огромный вклад в этот процесс. Некоторые стратегии работы в классах смешанных способностей: Первая стратегия включает в себя создание или предоставление разных задач для разных уровней. Например, учитель может использовать ряд вопросов на понимание текста. У учителя может быть два набора вопросов — А и Б. Возможно, все учащиеся должны заполнить набор А, более сильные также должны заполнить набор Б, или у них даже есть дополнительный текст для чтения. Это, очевидно, увеличивает объем подготовки к уроку. Например, учитель дает учащимся текст для чтения. Генри Форд, известный инженер и производитель автомобилей, вырос в бедной семье американских фермеров с очень небольшим бюджетом. Восьмерым детям пришлось выживать, тяжело работая на ферме. Будучи интеллектуальным, целеустремленным мальчиком, он справился с проблемами и занялся производством автомобилей: выпустив первый автомобиль на бензине, Форд создал конвейерную систему производства автомобилей. Генри Форд уделял большое внимание управлению финансами, совершенствуя свою автомобильную промышленность. Он тратил свои деньги на производительные, важные процессы в автомобилестроении. Его знаменитый девиз «Автомобиль для всех!» отрицал идею о том, что только самые богатые люди могут владеть автомобилями! После прочтения этого текста более сильные учащиеся должны выполнить детальную словарную работу над словарным запасом текста. Если мы примем во внимание роль учителя и ученика в овладении языком, проблемы могут быть эффективно решены. Только тогда студенты осознают практическое использование английского языка. Английский будет использоваться ими как средство выражения. Они смогут использовать английский как язык общения.

Заключение. Свободное владение речью, правильное знание структуры предложений, уверенность в выступлении перед публикой позволят им идти в ногу с развивающимся миром. Таким образом, роль учителя в первую очередь состоит в том, чтобы определить и выяснить эффективные стратегии и

реализовать активный, интересный и интерактивный процесс обучения для учащихся с разным уровнем способностей. У учителей должны быть здоровые и близкие по духу отношения со студентами, и всегда желательно соблюдать баланс между эмоциональными и интеллектуальными отношениями с ними. У учителей должны быть здоровые и близкие по духу отношения со студентами и всегда желательно соблюдать баланс между эмоциональными и интеллектуальными отношениями с ними. Учителя должны учить, формировать, мотивировать и воссоздавать умы, способные противостоять вызовам и преодолевать проблемы в современном сценарии.

Литературы:

1. Mixed-ability classes consist of fast learners and slow or weak learners. – Ansari, 2013.

2. Маликова Н. П. Он соме инновативе методс оф тичинг сотсиологий. – Сочи, 2002.

3. Al-Shammakhi, F. & Al-Humaidi, S. Challenges facing EFL teachers in mixed ability classes and strategies used to overcome them. World Journal of English Language. 2015.

4. Lindstromberg S. Towards better results with mixed proficiency classes: Use of flexible tasks. Humanising Language Teaching, 6(3). 2004.

5. Раҳимов А. Б. Методы повышения речевой компетентности студентов при преподавании иностранных языков в технических вузах. Science and Education. 5(3), 2024. – С. 526-530.

6. Rahimov A. B. Improving communication skills in english among non-philology students. Экономика и социум, 2(1). 2024. – С. 588-590.

7. Yakubov, F. U., & Rahimov, A. B. (2024). Methods of improving students'speaking competence in teaching foreign languages in technical universities. Экономика и социум, 2(1). 2024. – С. 819-822.

8. Rahimov A. B. (2024). Specific features of teaching foreign languages in technical higher educational institutions in Uzbekistan. Экономика и социум, 3(2). 2024. – С. 288-292.

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILAR IJODIY QOBILIYATLARINING INDIVIDUAL-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Misirova Nodira Tovbayevna, Guliston davlat pedagogika instituti “Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim metodikasi” kafedrasi dotsent v.b, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
e-mail: nodira.mi.8874@gmail.

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, fanga oid muammolarni yechish usullarini o‘rgatish, fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, ijodiy masalalarni evrestik yo‘llar bilan ishlash, faoliyatining tanish usullaridan yangi vaziyatlarda kompetensiyalarini qo‘llay olish, emotsional-integrativ kasbiy tayyorgarlik darajalari, samarali fikrlash, tasavvur, kognitiv motivatsiya, intellektual his-tuyg‘ular uzviyligini diagnostik aniqlash asosida takomillashtirishga qaratilgan.

Muallif tomonidan maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilar ijodiy qobiliyati pedagogik faoliyati davomida davriy va uzluksiz didaktik tayyorgarligini ta’lim mazmunining shakli hamda uzluksizligiga bosqichma-bosqich uyg‘unlashtirish asosida takomillashtirishga oid taklif va tavsiyalar aytib o‘tilgan.

Maqolada hozirgi zamon adabiyotlarida ijod, ijtimoiy yoki ijtimoiy-tarixiy ulkan ahamiyatga ega faoliyat turi sifatida e’tirof etilgan. Bu nuqtai nazarni qo‘llab-quvvatlagan holda odatda tadqiqotlarda ijod mahsulining ob’ektiv va sub’ektiv tomonlarini alohida ajratib ko‘rsatilgan, sub’ektiv holatda esa ijodning ijtimoiy emas, balki faqat shaxsiy ahamiyatiga e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: ijodiy qobiliyatlar, kompetensiya, emotsional-integrativ kasbiy tayyorgarlik darajalari, kognitiv motivatsiya, davriy va uzluksiz didaktik tayyorgarlik, kreativ va tizimli, intellektual qobiliyat, muammoli yondashuvlar, individual-psixologik, insonning individual salohiyati, xalqaro standart, konkret funksional tizim;

ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. В данной статье будущие учителя начальной школы будут развивать творческие способности, обучать методам решения научно-технических задач, развивать навыки мышления, работать с творческими задачами эвристическими способами, а также уметь применять свои компетенции в новых ситуациях из знакомых методов их деятельность, направленная на повышение уровня эмоционально-интегративной

профессиональной подготовки, эффективного мышления, воображения, познавательной мотивации, связности интеллектуальных чувств на основе диагностического определения.

В статье автором упомянуты предложения и рекомендации по совершенствованию творческих способностей будущих учителей начальной школы в ходе их педагогической деятельности на основе постепенного гармонизации периодического и непрерывного дидактического обучения с формой и преемственностью содержания образования.

В статье творчество признается видом деятельности, имеющим большое общественное или общественно-историческое значение в современной литературе. В подтверждение этой точки зрения в исследованиях обычно выделяют объективную и субъективную стороны продукта творчества, а в субъективном случае обращают внимание на личностную, а не общественную значимость творчества.

Ключевые слова: творческие способности, компетентность, уровни эмоционально-интегративной профессиональной подготовки, познавательная мотивация, периодическая и непрерывная дидактическая подготовка, творческие и систематические, интеллектуальные способности, проблемные подходы, индивидуально-психологический, индивидуальный потенциал человека, международный стандарт, конкретная функциональная система.

INDIVIDUAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CREATIVE ABILITIES OF FUTURE SLSMENTARY SCHOOL TEACHERS

Abstract. In this article, future elementary school teachers will be taught to develop their creative abilities, to learn how to solve problems related to science, to develop their thinking skills, to work with creative problems in heuristic ways, to be able to apply their competences in new situations from the familiar methods of their activities, emotional - aimed at improving the levels of integrative professional training, effective thinking, imagination, cognitive motivation, integrity of intellectual feelings based on diagnostic determination.

In the article, the author mentioned suggestions and recommendations for improving the creative ability of future elementary school teachers during their pedagogical activity based on the gradual harmonization of periodic and continuous didactic training with the form and continuity of the educational content.

In the article, creativity is recognized as a type of activity of great social or socio-historical importance in contemporary literature. In support of this point of view, studies usually distinguish the objective and subjective aspects of the product of creativity, and in the subjective case, attention is paid to the personal, not social, importance of creativity.

Key words: creative abilities, competence, levels of emotional-integrative professional training, cognitive motivation, periodic and continuous didactic training, creative and systematic, intellectual ability, problem approaches, individual-psychological, individual human potential, international standard, concrete functional system;

Kirish. Jahonda ta’lim oluvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishning, ilg‘or pedagogik texnologiyalari ta’lim jarayoniga tatbiq etilmoqda, Janubiy Koreyada o‘tkazilgan Xalqaro ta’lim forumida 2030-yilgacha qabul qilingan “Incheon declaration”da “Ta’lim sifatini baholash jarayoni va vositalarini takomillashtirish, erishilgan natijalarni aniqlash imkonini beruvchi mexanizmlarni amaliyotga joriy etish” konsepsiyasi asosida fan va ta’lim yutuqlarini o‘quv materiallari mazmuniga singdirib borish, fanlarni o‘qitish sifatini oshirishga oid tendensiyalarni amaliyotga tatbiq etish, amaliy-tatbiqiy va tabiiy-ilmiy mazmundagi loyixalarni amaliyotga tatbiq etish bo‘yicha ishlar olib borilmoqda.

Jaxon ta’lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida, fanga oid muammolarni yechish usullarini o‘rgatish, fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, ijodiy masalalarni evrestik yo‘llar bilan ishlash, faoliyatining tanish usullaridan yangi vaziyatlarda kompetensiyalarini qo‘llay olishni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Shu bilan birga muammoli yondashuvlar asosida ijodiy qobiliyatni rivojlantirish, bo‘lajak o‘qituvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish modellarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarga alohida e’tibor berilmoqda.

Respublikamizda so‘nggi yillarda talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonini zarur axborotlar bilan ta’minlash, o‘zlashtirishning maqbul yechimlarini topish va joriy qilishning me’yoriy asoslari yaratilmoqda. “Oliy ta’lim bilan qamrov darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma’naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoit yaratish ustuvor etib vazifalar belgilangan. Natijada bo‘lajak o‘qituvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish pedagogik, psixologik imkoniyatlari yanada kengayadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Ta’lim oluvchilarning ijodiy qobiyatlarini rivojlantirish masalalari qator olimlar tomonidan o‘rganilgan. Xususan, J. A. Hamidov, Z. K. Ismailova, B. A. Nazarova, A. R. Xodjaboyev, M. G. Davletshin, E. G‘ozi, B. R. Qodirov, Z. Nishonova, A. Z. Rahimovlar tomonidan tadqiq qilingan. Ijodiy qobiliyat haqidagi nazariy qarashlar N. Leontev, S. L. Rubinshteyn, I. M. Smirnova kabi psixologlarning ilmiy izlanishlari va tadqiqotlarida o‘z aksini topgan.

Ijod – yaratish, kashf etish; vujudga keltirish demakdir.

1) Badiiy, ilmiy, san’atgaoid asar yoki moddiy boylik yaratish.

2) yaratuvchilik faoliyati mahsuli, samarasi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning turli jihatlarini G. Spenser tomonidan tomonidan o‘rganilgan.

Bugungi kunda psixologiya, pedagogika va boshqa turli o‘quv fanlarida ijodiy qobiliyat tushunchasini o‘rganishga qiziqish ortib bormoqda. Ijodiy qobiliyat haqidagi nazariy qarashlar N. Leontev, S. L. Rubinshteyn, I. M. Smirnova, E. G‘oziev, B. Qodirov, M.G.Davletshin, A.Z.Rahimov, Z.T.Nishonova kabi psixologlarning ilmiy izlanishlari va tadqiqotlarida o‘z aksini topgan.

Masalan, I. M. Smirnova qobiliyat haqida to‘xtalarkan, shunday deydi: “Maktabning asosiy va bosh masalalaridan biri, ta’lim oluvchilardagi qobiliyatni,

qiziqishlari darajasini aniqlash va ularning ijodiy qobiliyatini yuqori darajada rivojlantirishga qaratilgan shart-sharoitlarni yaratib berishdan iborat bo‘lishi kerak”.

Chunki bugungi kunda ijodiy qobiliyatni aniqlashning to‘liq, aniq va yagona tizimi yo‘q. Asosiy muammo shundaki, ijodiy qobiliyatni rivojlantirish muammosini o‘rganish borasidagi tadqiqotlarda qobiliyat o‘zi nima ekanligi to‘g‘risida hali bir to‘xtamga kelingan emas. Keling, zamonaviy psixologiyada qobiliyat tushunchasi qoidalari umumiy nazariy qarashlar asosida qanday ta’riflanishini ko‘rib chiqaylik.

Qobiliyat nazariyasini ishlab chiqishda psixolog olim S. L. Rubinshteyn katta hissa qo‘shgan. U qobiliyat tushunchasi asosida ijtimoiy-tarixiy rivojlanish bosqichida yuzaga kelgan biror-bir ijtimoiy foydali ishni muvaffaqiyatli bajarishda insondagi “o‘ziga xoslik va sifat” mujassam ekanligini ta’kidlaydi

Qobiliyatlar nazariyasini yaratishda B. M. Teplov ishlab chiqqan qoidalar ham muhim ahamiyatga ega. U qobiliyatlarning uch turini alohida ajratib ko‘rsatadi: “Birinchidan, - deydi u, - qobiliyat deyilganda, bir insonni ikkinchisidan ajratib turadigan individual-psixologik o‘ziga xoslik tushuniladi, barchaga baravar tegishli xususiyatlar to‘g‘risida so‘z ketganda, hech kim qobiliyat haqida gapirmaydi. Ikkinchidan, har qanday umumiy individual xususiyatlar ham qobiliyat sanalavermaydi, aksincha, bitta yoki ko‘p ishni bajarishda muvaffaqiyat qozonishgina qobiliyat sifatida e’tirof etiladi. Uchinchidan, “qobiliyat” tushunchasi ma’lum bir insonda rivojlangan bo‘lib, u yoki bu ma’nodagi malaka hamda bilimga singishmaydi.

B. M. Teplov qobiliyatlarni rivojlantirish to‘g‘risida gapirarkan, agar olib borilayotgan faoliyatga mos tushmasa, qobiliyat yuzaga chiqmaydi, deydi. “Gap shundaki, - deb ta’kidlaydi u, - faoliyat paytida qobiliyat namoyon bo‘lmaydi, balki olib borilayotgan faoliyat ichida yaratiladi”.

E. G‘ozievning fikricha qobiliyat – insonning individual salohiyati, imkoniyatlari tushunilgan. U bilimdan keskin farqlanadi, bilim mutolaa natijasi hisoblanadi, qobiliyat shaxsning psixologik va fiziologik tuzilishining xususiyati sanaladi. Har qanday qobiliyat turi shaxsga tegishli murakkab psixologik tushunchadan tashkil topgan bo‘lib, u faoliyatning talablariga mutanosib xususiyatlar tizimini o‘z ichiga oladi. Shuning uchun qobiliyat deganda birorta xususiyatning o‘zini emas, balki shaxs faoliyatining talablariga javob bera oladigan va shu faoliyatda yuqori ko‘rsatkichlarga erishishni ta’minlashga imkoniyat beradigan xususiyatlar sintezini tushunmoq lozim. Barcha qobiliyat uchun tayanch xususiyat-kuzatuvchanlikda, ya’ni insonni fahmlash, ob’ektdan u yoki bu alomatlarni ko‘ra bilish, ajrata olish ko‘nikmasidir.

D. M. Maxmudovaning ilmiy izlanishlarida Oliy ta’lim tizimida talabalarda ijodiy faoliyatni shakllantirishda muammoli masalalardan foydalanishning nazariy va ilmiy jihatlari tadqiq qilingan. Tadqiqotchi o‘z ishlarida fanni muammoli o‘qitish texnologiyalari yordamida o‘qitishni taklif etadi hamda muammoli pedagogik masalalarni o‘qitishda axborot kommunikatsion texnologiyalarining vosita sifatida ko‘rsatib bergan.

Yuqorida fikr va qarashlaridan misol keltirilgan mualliflar ijodiy qobiliyatlar muammosini o‘rganishga shaxs-faoliyat nuqtai nazaridan kelib yondashuvchi tadqiqotchilar sirasiga kiradi.

Tahlil va natijalar. Keyingi paytlarda psixologiyada ijodiy qobiliyatga psixologik funksional tizimning muhim xususiyati sifatida qaralmoqda va

mahsuldorlik darajasining namoyon bo‘lishiga qarab, funksional-genetik jihatdan yondoshish yuzaga kelmoqda. Masalan, V. D. Shadrikov qobiliyatlarni “alohida olingan va sifat jihatidan o‘ziga xos bo‘lgan individual xususiyatga ega ayrim ruhiy funksiyalar tizimi”, deb belgilaydi. Uning fikricha, qobiliyatlar “insonning evolyusion rivojlanish bosqichlarida aniq, ya’ni konkret funksional tizimlar rivojlangan, masalan, ob’ektiv borliqni aks ettiradigan (qabul qiladigan) yoki tashqi ta’sirni o‘zida ifoda etadigan (xotira) jamlamadir”.

Eslatib o‘tmoq lozimki, ijodiy qobiliyat tushunchasi bilan bog‘liq yuqorida ko‘rib chiqilgan ikkita - shaxsiy-faoliyatli va funksional-genetik yondashuv psixologlarning fikricha, bir-biriga qarama-qarshilikda emas, aksincha, bir-birini to‘ldirib turadi.

Xulosa. Yuqorida aytilganlardan xulosa qilib aytish mumkinki, ijodiy qobiliyatlar turli faoliyat turlarining samaradorligini belgilaydi. Maxsus qobiliyatlarni tadqiq etish faoliyatga qo‘yiladigan talablarni tahlil qilish jarayonida qabul qilish, tasavvurlar, fikrlashlar, u yoki bu faoliyat bilan shug‘ullanuvchi odamlar harakati kabi qismlarga ajratib olinadi.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqqan holda quyidagilarni tavsiya qilamiz:

1. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga oid bilim va malakalarni shakllantirishning pedagogik-psixologik imkoniyatlarini rivojlantirish;

2. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarning ijodiy qobiliyatlarini bosqichma-bosqich mustaqil innovatsion-ijodiy ishlarga va muammoli vaziyatli topshiriqlarning yechimini topishga yo‘naltirish;

3. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan maqsadli foydalanish kompetensiyasini takomillashtirishga erishish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nishonova Z. T. Mustaqil ijodiy fikrlashni rivojlantirishning psixologik asoslari. Dis. psixol. fan. dok. – Toshkent, 2005. – B. 312.

2. Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Мище А. И., Шиянов Е. Н. Педагогика: Учеб.пособие для студ.пед.учеб.завед. – Москва: Школа-Пресс, 2000. – С. 5-12.

3. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. – Москва: Просвещение, 2006.

4. Sodikov U. J. O‘quvchilarga individual yondashuv usullari. “Pedagogika va umumiy psixologiya” kafedrasi “Psixik taraqqiyot va ta’lim muammolari” mavzusidagi ilmiy maqolalar to‘plami. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti, 2015. – B. 67-69.

5. Тошпулатова М. И. Методика совершенствования профессионалной подготовки будущих учителей началных классов. ИССН 2308-4804. Ссиенсе анд ворлд. № 10 (14). 2014.

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING MANAVIY-AXLOQIY SIFATLARINI TA’LIMNI RIVOJLANTIRUVCHI KATEGORIYALAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

Kurbanov Elyor Ermamatovich, Guliston davlat universiteti o‘qituvchisi
e-mail: elyor88@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy ta’lim tizimlarida o‘qituvchilarning axloqiy tarbiyasi bilan bog‘liq muammolar va yechimlar muhokama qilinadi. Asosiy e’tibor o‘qituvchilarning muvaffaqiyatli kasbiy rivojlanishi uchun axloqiy fazilatlarning ahamiyatiga qaratiladi. Adolat, erkinlik, mas’uliyat va haqiqat kabi asosiy falsafiy kategoriyalar va ularning ta’lim amaliyotida axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga ta’siri tahlil qilinadi. Muallif o‘qituvchilarning axloqiy tarbiyada duch keladigan muammolari, jumladan, resurslarning yetishmasligi, kasbiy tayyorgarlikning yetishmasligi va tashqi omillarning ta’sirini o‘rganadi. Axloqiy tarbiyani takomillashtirishning amaliy yechimlari taklif etiladi, jumladan, innovatsion yondashuvlarni joriy etish, axloqiy treninglar o‘tkazish va o‘qitishning yangi strategiyalarini ishlab chiqish.

Kalit so‘zlar: o‘qituvchining axloqiy tarbiyasi, axloqiy fazilatlar, falsafiy kategoriyalar, ta’lim tizimi, adolat, erkinlik, mas’uliyat, haqiqat, yangilik, ma’naviy rivojlanish, pedagogik yondashuvlar, axloqiy ta’lim, tarbiyadagi qiyinchiliklar, yechimlar;

IMPROVING THE MORAL QUALITIES OF FUTURE TEACHERS ON THE BASIS OF EDUCATIONAL AND DEVELOPMENTAL CATEGORIES

Abstract. This article explores the challenges and solutions associated with moral education for teachers within contemporary educational systems. It emphasizes the significance of moral and ethical qualities for the successful professional development of educators. The study examines key philosophical categories such as justice, freedom, responsibility, and truth, and their impact on the formation of moral values in educational practice. The author addresses the difficulties teachers face in moral education, including resource limitations, lack of professional training, and external influences. Practical solutions are proposed to enhance moral education, such as the implementation of innovative approaches, conducting ethical training sessions, and developing new pedagogical strategies.

Keywords: moral education of the teacher, ethical qualities philosophical categories, educational system, justice, freedom, responsibility, truth, innovation, spiritual development, pedagogical approaches, ethical learning difficulties in

education solutions;

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МОРАЛЬНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НА ОСНОВЕ ВОСПИТАТЕЛЬНО-РАЗВИВАЮЩИХ КАТЕГОРИЙ

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы и решения, связанные с моральным воспитанием учителей в современных образовательных системах. Основное внимание уделяется значению моральных и этических качеств для успешного профессионального развития педагогов. Анализируются ключевые философские категории, такие как справедливость, свобода, ответственность и истина, и их влияние на формирование моральных ценностей в образовательной практике. Автор исследует сложности, с которыми сталкиваются учителя в процессе морального воспитания, включая недостаток ресурсов, отсутствие профессиональной подготовки и влияние внешних факторов. Предлагаются практические решения для улучшения морального воспитания, включая внедрение инновационных подходов, проведение этических тренингов и разработку новых педагогических стратегий.

Ключевые слова: моральное воспитание учителя, этические качества философские категории, образовательная система, справедливость, свобода, ответственность, истина инновации духовное развитие, педагогические подходы, этическое обучение трудности в образовании решения.

Kirish. Bo‘lajak o‘qituvchilarning ma’naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish, zamon talablari va ta’lim tizimining muhim jihatlari bir-biri bilan chambarchas bog‘liqdir. Ushbu muhim jihatlarni tahlil qilish uchun quyidagi asosiy nuqtalarni ko‘rib chiqish mumkin: zamon talablari jamiyatdagi o‘zgarishlar madaniyatlararo muloqot bugungi kunda globallashuv natijasida o‘zaro ta’sirlar kuchaymoqda. Bu bo‘lajak o‘qituvchilardan madaniyatlararo tushunish, tolerantlik va muvofiqlikni talab qiladi. Axborot texnologiyalari yangi texnologiyalar rivojlanishi ta’lim jarayoniga innovatsiyalar kiritmoqda. O‘qituvchilar zamonaviy texnologiyalarni ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda samarali ishlatishlari kerak.

Ma’naviy-axloqiy qadriyatlar adolat va inson huquqlari zamonaviy ta’lim tizimi adolat, tenglik va inson huquqlarini hurmat qilishga qaratilgan. O‘qituvchilar ushbu qadriyatlarni yosh avlodga yetkazishda muhim rol o‘ynashlari lozim. Ijtimoiy mas’uliyat bo‘lajak o‘qituvchilar ijtimoiy mas’uliyat va axloqiy me’yorlarni yaxshi bilishi va amalda qo‘llashi kerak. Ta’lim dasturlarining yangilanishi qonunchilik va normativ-huquqiy asoslar ta’lim dasturlari va metodikalar zamon talablariga mos ravishda yangilanmoqda [1]. O‘qituvchilarning ma’naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish bo‘yicha dasturlar ham doimiy ravishda yangilanib borishi kerak. Ta’lim tizimida nafaqat akademik bilimlar, balki shaxsiy rivojlanish va ma’naviy-axloqiy tarbiya ham muhim ahamiyatga ega. Ta’lim jarayonida innovatsiyalar interaktiv va ishtirokchi metodlarni qo‘llash, o‘quvchilarning faoliyatini rag‘batlantirish va ularning ma’naviy-axloqiy sifatlarini shakllantirishda samarali bo‘lishi mumkin. Shaxsiy yondashuv o‘qituvchilar har bir talabaning individual xususiyatlarini hisobga olib,

ularning ma’naviy-axloqiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashi kerak. Professional treninglar va seminarlar o‘qituvchilar uchun muntazam ravishda kurslar tashkil etilishi kerak. Bu ular uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlar va metodikalarni o‘rganishga yordam beradi. Ta’lim muassasalarida o‘qituvchilar o‘rtasida tajriba almashish va hamkorlik qilish orqali ma’naviy-axloqiy sifatlarni rivojlantirish imkoniyatlari yaratilishi kerak [2].

Tadqiqot obekti va qo‘llaniladigan metodlar.

Tadqiqotning obyekti bo‘lajak o‘qituvchilarning ma’naviy va axloqiy rivojlanishi hisoblanadi. Aniqrog‘i, tadqiqot falsafiy kategoriyalar, masalan, adolat, erkinlik, mas’uliyat va haqiqat kabi tushunchalarning bo‘lajak pedagoglarning ma’naviy va axloqiy sifatlarini yaxshilashdagi qo‘llanilishini o‘rganadi. Tadqiqot falsafiy tushunchalarni o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlariga integratsiya qilishning nazariy va amaliy jihatlarini ko‘rib chiqadi.

- Adabiyotlarni tahlil qilish: Ma’naviy va axloqiy ta’lim, falsafiy kategoriyalar va ularning o‘qituvchilarni tayyorlashda qo‘llanishi haqida mavjud adabiyotlarni keng qamrovli tahlil qilish. Bunga akademik kitoblar, jurnallar va mavzu bo‘yicha boshqa ilmiy ishlar kiradi.

- Sifatli tahlil: Ta’lim nazariyasi va amaliyotidagi ma’naviy va axloqiy rivojlanish bilan bog‘liq mavzularni aniqlash va tahlil qilish. Bu falsafiy kategoriyalar qanday muhokama qilinishi va turli ta’lim kontekstlarida qanday qo‘llanilishini o‘rganishni o‘z ichiga oladi.

- Hodisalar tadqiqoti: Falsafiy kategoriyalarni o‘z dasturlariga muvaffaqiyatli integratsiya qilgan ta’lim dasturlari yoki tashabbuslarining holatlarini ko‘rib chiqish. Bu amaliy qo‘llanishlar va natijalarni tushunishga yordam beradi.

- So‘rovnomalar va anketalar: Hozirgi va bo‘lajak o‘qituvchilar o‘rtasida ma’naviy va axloqiy ta’lim va falsafiy tushunchalarning professional rivojlanishga ta’siri haqida ma’lumot to‘plash.

- Talabalar anketalari: O‘qituvchi tayyorlash dasturlaridagi talabalar fikrlarini yig‘ish va falsafiy kategoriyalarni ta’limga qo‘llash samaradorligini baholash.

- Intervyular:Ta’lim, falsafa va dastur ishlab chiquvchilar bilan intervyular o‘tkazish, falsafiy kategoriyalarni o‘qituvchilarni tayyorlashda qo‘llashning amaliy muammolari va foydalari haqida fikr olish.

- Ta’lim seminar va workshoplari: Bo‘lajak o‘qituvchilar va pedagoglar uchun falsafiy kategoriyalarni professional amaliyotda qanday qo‘llashni muhokama qilish uchun seminar va workshoplar tashkil etish. Bu tadbirlar sifatli fikr-mulohazalarni yig‘ish va takliflarni olish platformasi sifatida xizmat qiladi.

- Eksperimental Implementatsiya: O‘qituvchilarni tayyorlash muassasalarida falsafiy kategoriyalarni o‘z ichiga olgan pilot dasturlarni amalga oshirish. Bu dasturlar natijalarini kuzatish va baholash.

- Ma'lumotlarni Tahlil Qilish: So‘rovnomalar, intervyular va pilot dasturlardan olingan miqdoriy va sifatli ma'lumotlarni tahlil qilish. Bu, falsafiy kategoriyalarni o‘qituvchilarni tayyorlashda qo‘llash samaradorligini aniqlashni o‘z ichiga oladi. Statistik tahlil va sifatli fikrlarni mavzu tahlili.

- Taqqoslash Tadqiqoti: Falsafiy kategoriyalarni qo‘llaydigan ta’lim tizimlari va qo‘llamaydigan tizimlarni taqqoslash, bo‘lajak o‘qituvchilarni ma’naviy va axloqiy

sifatlarini rivojlantirishdagi nisbiy ta’sirni baholash [3].

- Olingan natijalar va ularning tahlili:

Falsafiy kategoriyalarni ta’limga integratsiya qilish. Tadqiqot davomida falsafiy kategoriyalar (adolat, erkinlik, mas’uliyat, haqiqat) ta’lim dasturlariga muvaffaqiyatli integratsiya qilinishi aniqlangan. Pilot dasturlar va tajribaviy o‘quv mashg‘ulotlari bo‘yicha ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, falsafiy tushunchalarni o‘rgatish, bo‘lajak o‘qituvchilarning axloqiy qarashlarini va ma’naviy qadr-qimmatlarini oshiradi [4].

Ma’naviy-axloqiy sifatlarning rivojlanishi: O‘qituvchilarning ma’naviy va axloqiy sifatlarining rivojlanishi aniq seziladigan o‘zgarishlar bilan kuzatildi. O‘qituvchilar va talabalar orasida o‘tkazilgan so‘rovnomalar, ayniqsa, adolat va mas’uliyat tushunchalarining ta'limdagi rolini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Amaliy metodlarning samaradorligi: Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, innovatsion metodlar va amaliy yondashuvlar (masalan, seminarlar va workshoplar) ma’naviy va axloqiy sifatlarni rivojlantirishda samarali bo‘ldi. Ma’lumotlar, shuningdek, pedagogik metodlarni takomillashtirish va ta’lim jarayonida falsafiy tushunchalarning qo‘llanilishini ko‘rsatdi.

Muammolar va qiyinchiliklar: Falsafiy kategoriyalarni ta’lim tizimiga integratsiya qilishda ba’zi muammolar yuzaga kelgani aniqlangan. Xususan, ba’zi ta’lim muassasalarida resurslarning yetishmasligi va o‘qituvchilarni tayyorlashdagi cheklovlar mavjud bo‘lgan. Shuningdek, falsafiy tushunchalarni o‘rgatishdagi metodik qiyinchiliklar ham muhokama qilingan.

Falsafiy kategoriyalarning ta’siri: Falsafiy kategoriyalarni o‘qituvchilarning ta’lim dasturlariga kiritish, ularda adolat, erkinlik, va mas’uliyat kabi qiymatlarni chuqurroq anglashga yordam berdi. Bu, o‘z navbatida, ta’lim jarayonida etika va ma’naviyatni oshiradi. Ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, bu yondashuv ta’lim tizimida ijobiy o‘zgarishlarga olib keladi.

Samaradorlik tahlili: Pilot dasturlar va amaliy metodlarning samaradorligi o‘rganildi. Ushbu metodlarning o‘quvchilarda va o‘qituvchilarda ma’naviy va axloqiy sifatlarni rivojlantirishda qanchalik muvaffaqiyatli ekanligi aniqlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, amaliy yondashuvlar, seminarlar va workshoplar orqali ta’limda yanada chuqurroq natijalarga erishish mumkin.

Qiyinchiliklar va muammolar: Ta’lim tizimida falsafiy kategoriyalarni integratsiya qilishda duch kelinadigan qiyinchiliklar va muammolar tahlil qilindi. Resurslarning yetishmasligi, o‘qituvchilarning tayyorlashdagi cheklovlar, va metodik qiyinchiliklar muammolar sifatida ko‘rsatildi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tavsiya va takliflar: Tadqiqot natijalariga asoslanib, falsafiy kategoriyalarni ta’lim dasturlariga yanada samarali integratsiya qilish uchun tavsiyalar berildi. Bu, ayniqsa, o‘qituvchilarning professional rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash va ta'lim jarayonida ma’naviy-axloqiy qiymatlarni kuchaytirishga qaratilgan.

Bu tahlil tadqiqot natijalarini o‘rganib chiqadi va falsafiy kategoriyalarni ta’limga integratsiya qilishning samaradorligini, shuningdek, mavjud muammolarni va ularni hal qilish bo‘yicha tavsiyalarni taqdim etadi [5].

Xulosa. Falsafiy kategoriyalar ma’naviy-axloqiy sifatlarni rivojlantirishda nazariy va amaliy asoslarni taqdim etadi. Ular orqali ta’lim jarayonida axloqiy

me’yorlar, adolat, erkinlik va mas’uliyat kabi muhim qadriyatlarni o‘rganish va amalda qo‘llash mumkin. Falsafiy yondashuvlar va kategoriyalar ma’naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishda o‘qituvchilarga va talabalarga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatadi, ularning shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi va jamiyatda yaxshi insonlar yetishtirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aliyev Muhammad. Ta’lim va Ma’naviyat: “Teoriya va Amaliyot”. – Tashkent: “O‘zbekiston Ta’lim Noshiri”, 2021.

2. Karimova Sh. “O‘qituvchilarning Professional Rivojlanishi”. – Tashkent: “Ma’naviyat”, 2020.

3. Rustamov A. “Falsafiy Kategoriyalar va Ta’lim”. – Tashkent: “Universitet Nashriyoti”, 2019.

4. Toshmatov A. “Ma’naviyat va Axloqiy Tarbiya: Zamonaviy Yondashuvlar”. – Tashkent: “Innovatsiya”, 2022.

5. Mamatov N. “Bo‘lajak O‘qituvchilarning Ma’naviy-axloqiy Sifatlarini Rivojlantirish: Falsafiy Asoslar”. O‘zbekiston ta’limi jurnali, 2022. – B. 45-59.

BO‘LG‘USI CHIZMACHILIK FANI O‘QITUVCHILARINING LOYIHALASH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Xamrayev Abubakir Faxriddinovich, GulDPI - Ijtimoiy fanlar va san’atshunoslik kafedrasi katta o‘qituvchisi.
e-mail: sanat1962@mail.ru
Xudoyorov Shodiyor Ziyodullo o‘g‘li, -Tasviriy san’at va muhandislik garafikasi yo‘nalishi talabasi.
e-mail: xudoyorov@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchilarining loyihalash kompetenligini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari haqida asosli ma’lumotlar berilgan. U pedagog-olimlar tomonidan bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy va loyihalash kompetentligini rivojlantirish bo‘yicha olib borilgan tadqiqot natijalari asosida yozilgan.

Kalit so‘zlar: konstruktor, konsepsiya, sintez, motivatsion, kognitev, refleksif, pedagogik texnologiya, didaktik, metod, grafik, loyihalash, kompetensiya, kompyuter grafikasi.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ПРОЕКТНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ЧЕРЧЕНИЯ

Аннотатсия. В данной стате приводятся обоснованные сведения о дидактических возможностях развития проектной компетентности будущих учителей черчения. Она написана на основе результатов исследований, проведенных учеными-педагогами по развитию профессионально-проектной компетентности будущих педагогов.

Ключевые слова: дидактический, конструктор, графический, дизайн, компетенсия, консепсия, синтез, мотиватсионный, познавателный, рефлекцивный, педагогическая технология, метод, компютерная графика.

DIDACTIC OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF PROJECT COMPETENCE DRAWING TEACHERS

Abstract. This article provides reasonable information about the didactic possibilities of developing the project competence of future drawing teachers. It is written on the basis of the results of research conducted by scientists-teachers on the development of professional and project competence of future teachers

Keywords: didactic, designer, graphic, design, competence, concept, synthesis, motivational, cognitive, reflexive, pedagogical technology, *method, computer graphics.*

Kirish. Talabalarning loyihalash kompetentligini rivojlantirish tizimi ob'ektiv va sub'ektiv shart-sharoitlar, tashqi va ichki omillarga bog'liq. Har qanday pedagogik tizim tarkibida ikkita tushuncha aniq ko'rinadi: Didaktik vazifa va uni hal qilish texnologiyasi. Didaktik vazifa tuzilishida istalgan inson faoliyati sohasidagi kabi vaziyatlar (sharoitlar) va mavjud axborot (faoliyat mazmuni)ga asoslangan maqsadlar aks etadi [1].

Tahlil va natijalar. Chizmachilik fani o'qituvchisini tayyorlashning didaktik imkoniyatlarini o'rganish borasidagi tadqiqotimiz maqsadi texnik tayyorgarlik jarayonida o'quvchilar grafik faoliyatini tashkil etish uchun bo'lajak chizmachilik fani o'qituvchilarning loyihalash kompetentligi mazmuni (tarkibiy qismlari) ko'rib chiqilgan axborotlar vositasida shakllantirish hisoblanadi.

Tadqiqotimizda o'quv materiallarining mazmuni talabalarni kasbiy- pedagogik faoliyatga tayyorlashning har bir bosqichida grafik va o'quv- konstruktorlik faoliyatini integrasiyalash yo'li bilan belgilanadi.

Bo'lajak chizmachilik fani o'qituvchilarining loyihalash kompetentligini rivojlantirish jarayoni tizimli-faoliyatli yondashuv asosiga quriladi. Uning ijodiy faoliyati, ya'ni loyihalash faoliyatda ko'nikma va malakalaridan ijodkorona foydalanish tajribasida ixtirochilik sifatlarini o'rni juda beqiyos.

Konstruktorning faoliyati quyidagi bosqichlarga ajratilgan:

1. Obektni yaratish konsepsiyasi - loyihalashda konstruksiyalash bosqichi bo'lib, unda obektning dastlabki modeli aqliy yoki matn bilan, grafik vositalar yoki eksperimental tarzda amalga oshiriladi; buning natijasi texnik qurilmani konstruksiyalash va texnologik metod ishlab chiqish uchun asos bo'ladi.

2. Konstruksiyalash – loyihalash bosqichi bo'lib, unda mazmunni ifodalash texnik buyum detallari bilan aniqlanadi. Konstruktorlik jarayonida konstruktor faqat aqliy faoliyatining samarasi bo'lgan, hali mavjud bo'lmagan narsani aks ettirishi kerak. Bu texnika sohasidagi ijodiy muhandislik vazifasidir.

Sintez – buyumni amalda qo'llash uchun tayyorlash texnologiyasi va texnik qurilmalarda konstuktorlik g'oyalarini ijodiy birlashtirishdir.

"Loyihalash" va "konstruksiyalash" atamalarini yoritishda, ularni birga ko'rib chiqilishi kerakligi va bir tushunchani boshqasidan ajratmaslik maqsadga muvofiq. Aslida "konstruksiyalash" atamasi qurish, "loyihalash" esa – loyiha, g'oyani yaratishni bildiradi, konstruksiyalash loyihalashni o'z ichiga oladi [2]. Konstruksiyalash faoliyatida texnik qurilmalarni yaratishda loyihaviy- konstruktorlik faoliyatni e'tiborga olish kerak.

Yuqoridagilarni tahlil qilib, loyihalash va konstruksiyalash bu ijodiy, murakkab va o'zaro bog'liq bo'lgan jarayon deb hisoblash mumkin. Loyihalash – bu muhandislik faoliyati ko'rinishi bo'lib, biror konstruksiyani tayyorlash uchun loyiha ishlab chiqish bilan bog'liq, konstruksiyalash esa – loyihalash bosqichi bo'lib, konstruksiya variantlarini yaratish, hisob-kitoblar, operasiyalarni bosqichma-bosqich bajarishni o'z ichiga oladi.

Adabiyotlar tahlili. D. K. Mamatov tomonidan chizmachilik fanini o'qitishda

o‘quvchilarning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishning ilmiy – metodik asoslari ishlab chiqilgan va amaliyot jarayoniga tadbiq etish yo‘llari ko‘rsatib berilgan. Chizmachilik fani o‘qituvchisi shaxsini rivojlantirish jarayonini ta’minlovchi omillar yig‘indisi va shart-sharoitlari aniqlangan hamda mazmuni ochib berilgan [3]. Chizmachilik fani o‘qituvchilarini tayyorlashning nazariy va uslubiy jihatlari Sh. N. Muslimovning fundamental tadqiqotlarida o‘z aksini topgan [4].

Professor N. A. Muslimovning tadqiqot ishlarida bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy pedagogik sifatlarni shakllantirishning ilmiy-metodik asoslari tadqiq etilgan, shuningdek, mutaxassislarning yangi avlodini shakllantirish, ma’naviy-axloqiy jihatdan etuk, mustaqil dunyoqarashga ega, ijodiy fikrlovchi, umuminsoniy va milliy qadriyatlarga sadoqatli barkamol shaxsni tarbiyalab voyaga etkazish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan [5]. Pedagog olim Sh. S. Sharipov o‘quvchilar kasbiy ijodkorligi uzviyligini ta’minlashning nazariyasi va amaliyoti, o‘quvchilarning ixtirochilik hamda ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishning ilmiy-pedagogik asoslarini ishlab chiqqan [6].

Ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchisining loyihalash kompetentligining quyidagi tarkibini aniqlash imkonini beradi:

a) motivasion-qadriyatiy komponent (shaxsning faoliyat ob’ekti sifatidagi o‘rnini va yo‘nalishini belgilovchi shaxsiy sifatlar;

b) kognitiv komponent (ongli faoliyatni ta’minlaydigan nazariy bilimlarning mavjudligi);

c) amaliy-faoliyatiy komponent (shaxs tomonidan o‘zlashtirilgan, amalda sinab ko‘rilgan bilim va ko‘nikmalar eng samarali deb hisoblanadi);

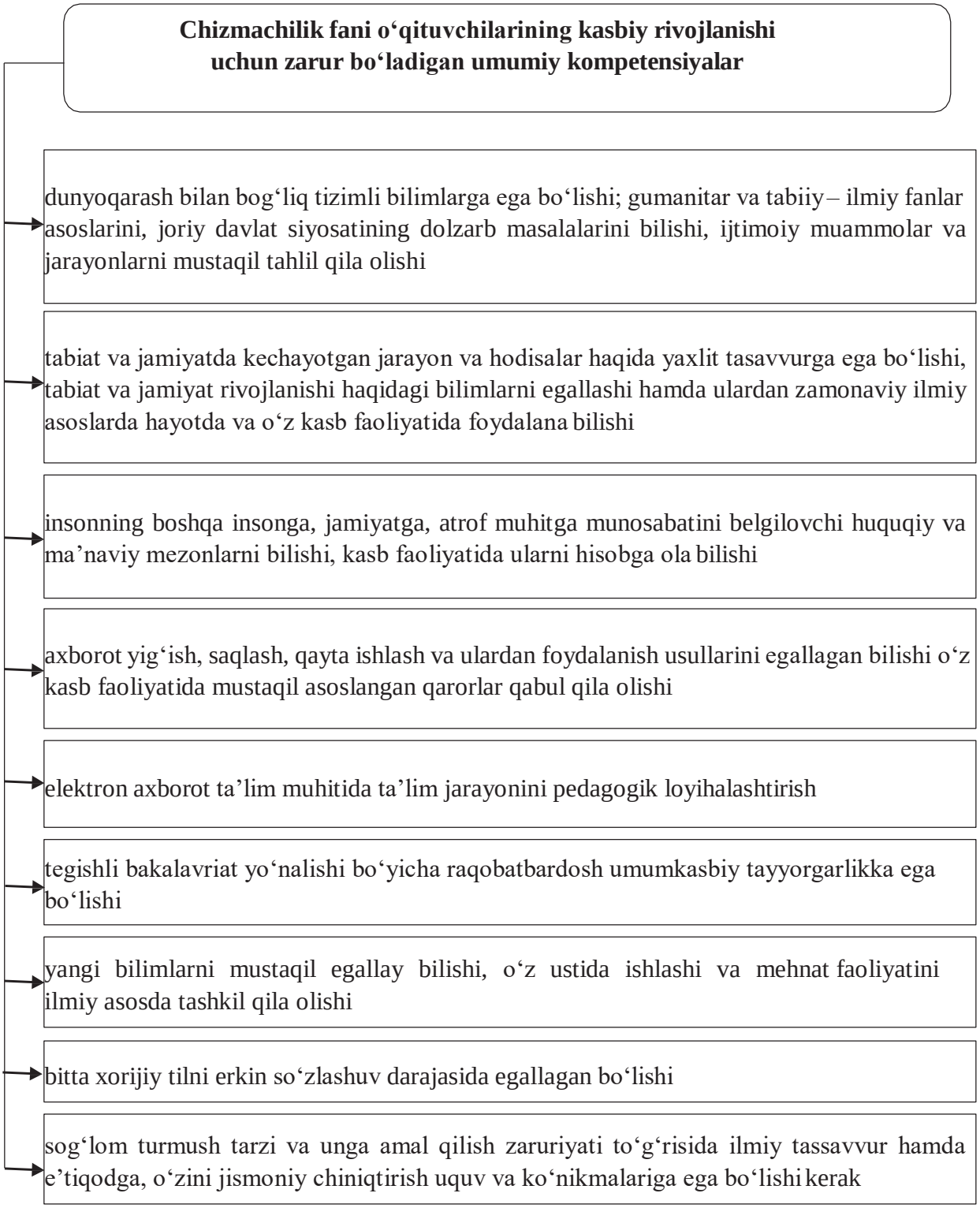
d) refleksiv-baholash komponent (shaxsning loyihalashaviy ishlarni amalga oshirishda konstruktorlik, loyihalash faoliyatida mustaqilligi, faolligi, ijodkorligi, kreativligi va o‘zini-o‘zi baholab borish).

Tadqiqot metodologiyasi. Bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchilarining loyihalash kompetentligini rivojlantirish jarayonini tahlil qilish tadqiqot ishimizning asosini tashkil etadi. Yukoridagilardan kelib chikib, bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchilarini tayyorlashning sifat va samaradorligini oshirish uchun davlat ta’lim standartlari, o‘quv rejasi va dasturlarining tizimliligi hamda izchilligiga e’tibor karatishni tadqiqotimizning asosiy vazifalaridan biri deb belgiladik. Shunga ko‘ra, tadqiqotni olib borishda ilmiy izlanish ob’ekti sifatida tanlangan ta’lim yo‘nalishining umumiy mohiyatiga tayangan holda talabalarning loyihalash kompetentligini rivojlantirishda e’tibor qaratilishi zarur bo‘lgan jihatlar to‘g‘risidagi tasavvur oydinlashtirib olindi.

Chizmachilik fani umumiy o‘rta ta’lim maktablari, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi muassasalari uchun bakalavriat ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha pedagogik kadr tayyorlash jarayonida foydalaniladigan fanlar, pedagogik faoliyat vositalari, usullari, metodlari; O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi va tarmoq ilmiy-tadqiqot institutlarida hamda mustaqil tadqiqotchi sifatida ilmiy- pedagogik tadqiqot ishlari bilan shug‘ullanish; ommaviy axborot vositalari, davlat boshqaruvi organlari, boshqa davlat va nodavlat muassasalarida kasbiy faoliyat yuritish kabi kompleks masalalar majmuasini qamrab oladi [7].

Chizmachilik fanii yo‘nalishi bo‘yicha bakalavrlar kasbiy faoliyatining ob’ektlari:

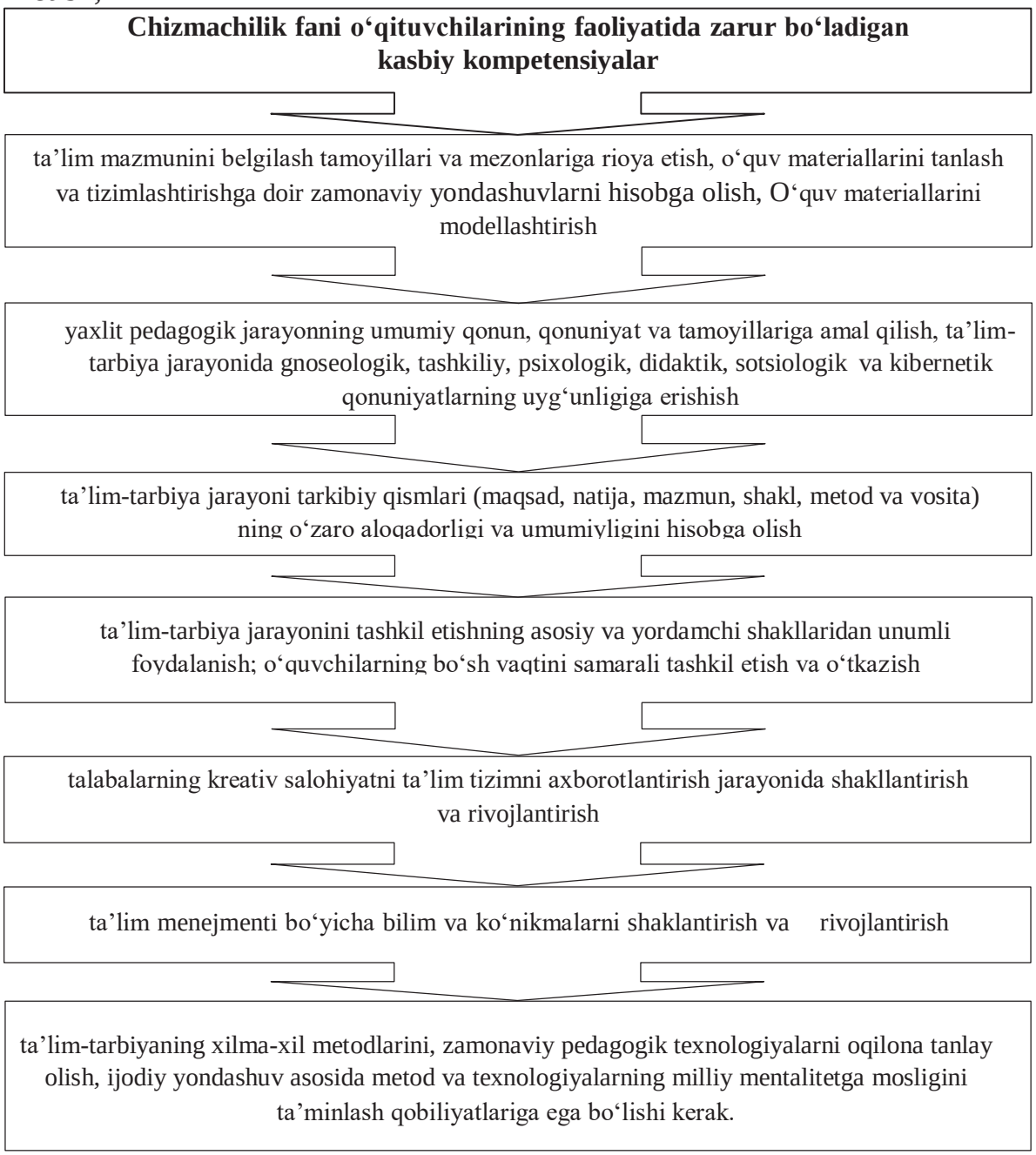
- ta’lim jarayoni; - o‘qitishning pedagogik texnologiyalari va metodlari;
- ta’limning nazariy masalalari; - o‘qitish metodikasi;
- loyihalashtirish asosida o‘quv jarayonini boshqarish texnologiyalari, ma’ruza, amaliy va
- laboratoriya mashg‘ulotlarini loyihalashtirish va tashkil etish jarayoni, shaxsiy

1-rasm.

1-rasmda Bo‘g‘usi chizmachilik fani o‘qituvchilarining kasbiy rivojlanishi uchun zarur bo‘ladigan umumiy kompetensiyalar keltirilgan.

va kasbiy axborot maydonini shakllantirish jarayoni, maktabdan tashqari ta’lim muassasalari ta’lim-tarbiya jarayoni; ta’lim sohasidagi muammolar va ularning echimlarini topishni tashkil etish jarayoni; ta’limni boshqarish va pedagogik jarayonni tashkil etish;

2-rasm.

2-rasmda Bo‘lg‘usi chizmachilik fani o‘qituvchilarining faoliyatida zarur bo‘ladigan kasbiy kompetensiyalar keltirilgan.

- mos ixtisoslik bo‘yicha ilmiy-tadqiqot jarayonlari, ma’naviy-ma’rifiy targ‘ibot ishlari jarayonlari.

Yo‘nalish bo‘yicha fan, texnika va texnologiyalarning zamonaviy yutuqlari, kadrlar buyurtmachilari talablaridan kelib chiqqan holda bakalavrlarning kasbiy faoliyat sohalarida qo‘shimcha va o‘zgarishlar bo‘lishi mumkin.

Tadiqotlar va izlanishlar jarayonida bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchilarining

kasbiy rivojlanishi uchun va kasbiy faoliyatida zarur bo‘ladigan kompetensiyalar aniqlandi. 1-rasmda bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchilarining kasbiy rivojlanishi uchun va 2-rasmda kasbiy faoliyatida zarur bo‘ladigan kompetensiyalar majmui keltirilgan.

Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha bakalavrlar kasbiy faoliyatlarining turlari: pedagogik; ilmiy-tadqiqot; ma’naviy-ma’rifiy; tashkiliy-boshqaruv; ishlab chiqarish faoliyati. Yo‘nalish bo‘yicha fan, texnika va texnologiyalarning zamonaviy yutuqlari, kadrlar buyurtmachilari talablaridan kelib chiqqan holda bakalavrlarning kasbiy faoliyat sohalarida qo‘shimcha va o‘zgarishlar bo‘lishi mumkin.

Xulosa. Ta’lim yo‘nalishining yo‘nalishlari bo‘yicha tayyorlangan bakalavrlar kasbiy faoliyatlarining muayyan turlari ta’lim jarayonining ishtirokchilari bilan hamkorlikda oliy ta’lim muassasasi tomonidan aniqlanadi. Bo‘lg‘usi chizmachilik fani o‘qituvchisi loyihalash kompetentligining mazmuniy va faoliyatiy komponentlarini aniqlash uchun, birinchidan, biz konstruktorning faoliyatini tahlil qildik, bu esa yangi texnik jihozni loyihalash umumiy maqsadga erishishga qaratilganligini ko‘rsatib berdi. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun dizayner quyidagi vazifalarni ketma-ket bajarishi lozim. Masalan, loyihalashning texnik vazifasi, texnik taklif, texnik loyiha, ishchi loyiha (xomaki konstruktorlik hujjatlari)ni o‘z ichiga oladi. Ikkinchidan, faoliyatli yondashuvdan kelib chiqib, amaliy ko‘nikmalar uning nazariy bilimlarining ishlash shakli hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Щеглова Т. М. “Формирование проектной компетентности: сущность, структура, содержание”. Среднее профессиональное образование. – Москва, № 10. – С. 49-51.

2. Turayev X. A. “Bo‘lajak chizmachilik fani o‘qituvchilarining loyihalash kompetentligini rivojlantirishning grafikaviy asoslari”. Monografiya. – Toshkent: “LESSON PRESS”. 2021. – B. 5-7.

3. Mamatov D. K. “Chizmachilik fanini o‘qitishda o‘quvchilarning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslari (kompyuter grafikasi vositasida). Diss. p.f.f.d. 2021. – B. 11-20.

4. Muslimov Sh. N. “Bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy grafik kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish”. Diss. p.f.f.d.

– Toshkent, 2021. – B. 67-72.

5. Muslimov N. A. “Bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilarini kasbiy shakllantirish”. Monografiya. – Toshkent: “Fan”. 2004. – B. 126.

6. Sharipov Sh. S. “O‘quvchilar kasbiy ijodkorligi uzviyligini ta’minlashning nazariyasi va amaliyoti”. Diss. p.f.d. – Toshkent, 2012. – B. 264.

7. “5110800-Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi bakalavriat ta’lim yo‘nalishi malaka talablari”. – Toshkent: O‘zR OO‘MTV. № 418. 2020.

IMPROVING THE METHODOLOGY OF ORGANIZING INDEPENDENT EDUCATION OF STUDENTS IN THE ELECTRONIC EDUCATION ENVIRONMENT

Xudayberdiyev Mansur Zakirjanovich, teacher of the Department of Exact Sciences of Gulistan State Pedagogical Institute
e-mail: hudoyberdievmansur506@gmail.com
G‘aniyev Temur Komiljon o‘g‘li, teacher of the Department of Exact Sciences of Gulistan State Pedagogical Institute
e-mail: ganiyevtemur1@gmail.com

Abstract. In recent years, the development of electronic education (e-learning) has revolutionized traditional education systems, providing more flexible, accessible, and personalized learning opportunities. However, the independent study component in e-learning remains a challenge for both students and educators. This study aims to propose an improved methodology for organizing independent education within electronic education environments. The methodology leverages personalized learning paths, interactive content, and collaborative learning tools to enhance student engagement, motivation, and academic outcomes. The proposed model has been tested and validated in several higher education institutions, demonstrating significant improvements in students’ learning performance and self-regulation skills.

Keywords: e-learning, independent learning, self-regulation, personalized learning paths, electronic education environment, collaborative learning, digital pedagogy;

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИИ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ В СРЕДЕ ЭЛЕКТРОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Абстракт. В последние годы развитие электронного образования (e-learning) произвело революцию в традиционных системах образования, предоставив более гибкие, доступные и персонализированные возможности обучения. Однако независимый компонент обучения в электронном обучении остается проблемой как для студентов, так и для преподавателей. Целью данного исследования является предложение усовершенствованной методологии организации независимого образования в электронных образовательных средах. Методология использует персонализированные пути обучения, интерактивный контент и инструменты совместного обучения для повышения вовлеченности студентов, мотивации и академических результатов. Предложенная модель была

протестирована и проверена в нескольких высших учебных заведениях, продемонстрировав значительные улучшения в успеваемости студентов и навыках саморегуляции.

Ключевые слова: Электронное обучение, самостоятельное обучение, саморегулирование, персонализированные пути обучения, электронная образовательная среда, совместное обучение, цифровая педагогика

ELEKTRON TA'LIM MUHITIDA TALABALAR MUSTAQIL TA'LIMINI TASHKIL ETISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH.

Abstrakt. So‘nggi yillarda elektron ta’limning rivojlanishi (e-learning) an’anaviy ta’lim tizimlarini tubdan o‘zgartirib, yanada moslashuvchan, qulay va shaxsiylashtirilgan ta’lim imkoniyatlarini taqdim etadi. Biroq, elektron ta’limda mustaqil ta’lim komponenti ham talabalar, ham o‘qituvchilar uchun muammo bo‘lib qolmoqda. Ushbu tadqiqot elektron ta’lim muhitida mustaqil ta’limni tashkil etishning takomillashtirilgan metodologiyasini taklif qilishga qaratilgan. Metodika talabalarning faolligini, motivatsiyasini va akademik natijalarini yaxshilash uchun shaxsiylashtirilgan o‘quv yo‘llari, interaktiv kontent va hamkorlikdagi o‘quv vositalaridan foydalanadi. Taklif etilayotgan model bir qancha oliy ta’lim muassasalarida sinovdan o‘tkazilgan va tasdiqlangan bo‘lib, bu talabalarning o‘qish samaradorligi va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarida sezilarli yaxshilanishlarni ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: elektron ta’lim, mustaqil ta’lim, o‘z-o‘zini tartibga solish, shaxsiylashtirilgan ta’lim yo‘llari, elektron ta’lim muhiti, hamkorlikda o‘rganish, raqamli pedagogika

Introduction. The rapid digitalization of education has led to the emergence of e-learning platforms, where students can access educational resources remotely, often at their own pace. While this shift has made education more accessible, it has also introduced new challenges in terms of student engagement, motivation, and the effective organization of independent learning. Independent learning is essential to academic success, as it encourages students to develop self-regulation, critical thinking, and time management skills. However, in the context of electronic education environments, organizing independent learning effectively is complex due to the lack of direct face-to-face interaction with instructors and peers, the need for technical skills, and the potential for students to feel isolated.

This paper focuses on improving the methodology of organizing independent education in electronic education environments. By analyzing existing approaches and developing a more structured framework, this study seeks to address the challenges associated with online independent learning. The proposed methodology focuses on personalized learning paths, interactive content, and collaboration tools that engage students, foster a sense of community, and enhance the quality of independent learning.

Literature Analysis and Methodology.

1. Literature Review The shift toward e-learning has brought about numerous studies on digital pedagogy, instructional design, and the factors that influence

independent learning in virtual environments. Researchers have emphasized the importance of self-regulation and metacognitive skills as critical success factors in independent learning. Zimmerman's (2000) self-regulation theory, which defines self-regulated learners as proactive individuals who plan, monitor, and reflect on their learning, provides a useful framework for understanding how students navigate independent study in online settings.

Other studies have focused on the role of digital tools and resources in supporting independent learning. For example, Garrison and Anderson's (2003) Community of Inquiry (CoI) framework highlights the significance of cognitive, social, and teaching presence in facilitating meaningful learning in online environments. This framework underscores the importance of interaction, collaboration, and engagement as key components for the successful organization of independent study in e-learning environments.

Research on personalized learning paths also suggests that students benefit from having flexible learning options tailored to their learning preferences and pace. Studies by Watson and Watson (2011) demonstrate that students' engagement and academic outcomes improve when they have autonomy over the learning process, supported by personalized educational technologies.

Despite these advancements, gaps remain in the systematic organization of independent learning in e-learning environments, particularly in higher education. Many students struggle with motivation, self-regulation, and time management, leading to suboptimal learning outcomes. This study aims to address these issues by developing an improved methodology that integrates the latest advances in educational technology with best practices in instructional design.

Research Methodology. This study employs a mixed-method approach to evaluate the effectiveness of a new methodology for organizing independent learning in e-learning environments. The research design consists of both quantitative and qualitative components:

1. Survey and Questionnaires: A survey was administered to 200 university students engaged in e-learning to assess their experiences with independent study. The survey focused on key aspects such as motivation, self-regulation, learning satisfaction, and academic performance.

2. Intervention: Based on the survey results, an improved independent learning framework was developed and implemented in a controlled environment. The framework includes the use of personalized learning paths, interactive content (videos, quizzes, etc.), and collaborative tools such as discussion forums and peer feedback mechanisms.

3. Data Collection and Analysis: Pre- and post-intervention academic performance data, as well as self-reported measures of student engagement, motivation, and learning satisfaction, were collected. A comparative analysis was conducted to determine the effectiveness of the new methodology.

4. Focus Groups: To gather qualitative insights, focus group discussions with 20 students were held to understand their perspectives on the new methodology and identify areas for improvement.

Results. Quantitative Results. The comparative analysis of pre- and post-intervention data showed significant improvements in students' academic performance and engagement levels. Specifically:

a) Academic Performance: Students in the intervention group showed a 15% improvement in test scores, compared to the control group that continued with traditional e-learning methods.

b) Engagement: The use of interactive content and personalized learning paths increased student participation in online activities by 25%.

c) Motivation and Self-Regulation: Survey results indicated that 80% of students felt more motivated and better equipped to manage their independent learning tasks after the intervention.

2. Qualitative Results.

The focus group discussions revealed positive feedback from students regarding the new methodology. Many students expressed that personalized learning paths allowed them to work at their own pace, which reduced stress and improved their focus. The interactive content and collaborative tools also received praise, with students highlighting the value of peer interaction and real-time feedback.

Discussion. The results of this study suggest that the proposed methodology for organizing independent learning in electronic education environments is highly effective in improving student outcomes. Several key factors contributed to the success of the intervention:

1. Personalized Learning Paths: Tailoring the educational experience to individual students' needs and preferences increased engagement and reduced the feeling of isolation common in online learning.

2. Interactive Content: Engaging multimedia resources such as videos, quizzes, and simulations helped maintain students' attention and fostered active learning.

3. Collaborative Tools: The integration of discussion forums and peer feedback mechanisms encouraged social interaction, which is often lacking in e-learning environments.

These findings align with existing literature on the importance of personalization, interaction, and collaboration in online learning environments. By focusing on these elements, the improved methodology not only enhanced students' academic performance but also fostered greater motivation and self-regulation—two critical components of successful independent learning.

Conclusion. This study has demonstrated that an improved methodology for organizing independent education in electronic education environments can significantly enhance students' learning outcomes. By incorporating personalized learning paths, interactive content, and collaborative tools, educators can better support students in managing their independent study tasks. The findings from this research provide valuable insights for both educators and instructional designers looking to optimize independent learning experiences in e-learning environments.

Further research is needed to explore the long-term effects of these interventions and to assess their applicability across different educational contexts. However, the positive results from this study highlight the potential of combining educational

technology with best practices in instructional design to create more effective and engaging independent learning experiences for students.

References:

1. Zimmerman B. J. Attaining self-regulation: A social cognitive perspective. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), Handbook of self-regulation. San Diego, CA: Academic Press. 2000. – P. 13-39.

2. Garrison D. R., & Anderson T. E-learning in the 21st century: A framework for research and practice. Routledge. 2003.

3. Watson J., & Watson, S. The role of technology and digital learning in personalization. Journal of Digital Learning in Teacher Education, 27(4). 2011. – P. 150-158.

4. Bandura A. Social cognitive theory of self-regulation. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50(2), – P. 248-287. 1991.

5. Moore M. G. Handbook of distance education. Routledge. 2013.

6. Schunk D. H., & Zimmerman, B. J. Motivation and self-regulated learning: Theory, research, and applications. Lawrence Erlbaum. 2008.

7. Anderson T., & Dron, J. Three generations of distance education pedagogy. International Review of Research in Open and Distance Learning, 12(3). 2011. – P. 80-97.

8. Shea P., & Bidjerano, T. Learning presence: Towards a theory of self-efficacy, self-regulation, and the development of a communities of inquiry in online and blended learning environments. Computers & Education, 55(4). 2010. – P. 1721-1731.

9. Siemens G. Connectivism: A learning theory for the digital age. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 2 (1). 2005. – P. 3-10.

10. Rovai A. P. Building sense of community at a distance. International Review of Research in Open and Distance Learning, 3(1). 2002. – P. 1-16.

THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN PRESCHOOL CHILDREN

Rayimqulova Maftuna Abduhakim qizi, Guliston davlat universiteti tayanch doktoranti.
e-mail: rayimqulovamaftuna49@mail.ru

Abstract. Psychologists defines critical thinking as human capability to gather information, reason and deduce an idea based on their experience. Young children now days tend to question all the things around them, and it is part of development. one of the important part of children development is to improve their cognitive skill include their critical thinking. This capability uses in daily life that give the children ability to communication, decision making, solving problem and take some action for that. There are so many things to improve children's critical thinking, such as games, socio-dramatic play, and technology. Some said, you can use technology to improve many aspects of critical thinking and some say it is only worst the things. Some claim that using technology such as video interactive, games, television, digital tablet or else can trigger children's critical thinking, but some said technology can squash child's critical thinking. Now days kid tends to depend on gadget in daily basis, such to spend some lazy time another, that make that affect their critical thinking's skill. Critical thinking is like a pathway, it will lose its skill if you are not use wisely and continuously. So they conclude if children don't use their memory and analytical skills, they will lose it over time. Essentially, these devices are taking over the basic functions of the brain like memory and critical thinking.

Keywords: cognitive process, education, tendency, critical thinking;

MAKTABGACHA TAYYORLOV YOSHDAGI BOLALARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING O‘RNI

Annotatsiya. Psixologlar tanqidiy fikrlashni insonning ma'lumot to‘plash, o‘z tajribasiga asoslanib fikr yuritish va xulosa chiqarish qobiliyati sifatida belgilaydi. Hozirgi kunda yosh bolalar atrofdagi narsalarga shubha bilan qarashadi va bu rivojlanishning bir qismidir. Bolalar rivojlanishining muhim qismlaridan biri bu ularning kognitiv qobiliyatini yaxshilash, shu jumladan tanqidiy fikrlashdir. Bu qobiliyat bolalarga muloqot qilish, qaror qabul qilish, muammolarni hal qilish va buning uchun ba'zi harakatlar qilish qobiliyatini beradigan kundalik hayotda qo‘llaniladi. O‘yinlar, ijtimoiy-dramatik o‘yinlar va texnologiya kabi bolalarning

tanqidiy fikrlashini yaxshilash uchun juda ko‘p narsalar mavjud. Ba’zilar tanqidiy fikrlashning ko‘p jihatlarini yaxshilash uchun texnologiyadan foydalanishingiz mumkin, deyishadi, ba’zilari esa bu faqat eng yomoni, deyishadi. Ba’zilarning ta’kidlashicha, video interaktiv, o‘yinlar, televizor, raqamli planshet yoki boshqa texnologiyalardan foydalanish bolalarning tanqidiy fikrlashiga olib kelishi mumkin, ammo ba’zilari texnologiya bolaning tanqidiy fikrlashiga putur yetkazishi mumkin. Hozirgi kunda bolalar har kuni gadjetga bog‘lanib qolishadi, masalan, boshqa vaqtni dangasa o‘tkazish, bu ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ta’sir qiladi. Tanqidiy fikrlash yo‘lga o‘xshaydi, agar siz oqilona va doimiy foydalanmasangiz, u o‘z mahoratini yo‘qotadi. Shunday qilib, ular shunday xulosaga kelishadi: agar bolalar xotirasi va tahliliy qobiliyatlarini ishlatmasalar, vaqt o‘tishi bilan uni yo‘qotadilar. Aslida, bu qurilmalar xotira va tanqidiy fikrlash kabi miyaning asosiy funktsiyalarini o‘z zimmasiga oladi.

Kalit so‘zlar: Kognitiv jarayon, ta’lim-tarbiya, tendensiya, tanqidiy fikrlash;

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНИКА

Аннотация. Психологи определяет критическое мышление как способность человека собирать информацию, рассуждать и выводить идею на основе своего опыта. В наши дни маленькие дети склонны подвергать сомнению все, что их окружает, и это часть развития. Одной из важных частей развития детей является улучшение их когнитивных навыков, включая критическое мышление. Эта способность используется в повседневной жизни, что дает детям возможность общаться, принимать решения, решать проблемы и предпринимать для этого определенные действия. Существует множество вещей, которые могут улучшить критическое мышление детей, например, игры, социально-драматические игры и технологии. Некоторые говорят, что вы можете использовать технологии для улучшения многих аспектов критического мышления, а некоторые говорят, что это только худшие вещи. Некоторые утверждают, что использование технологий, таких как интерактивное видео, игры, телевидение, цифровой планшет или что-то еще, может вызвать критическое мышление у детей, но некоторые говорят, что технологии могут подавить критическое мышление ребенка. В наши дни дети, как правило, зависят от гаджетов ежедневно, например, проводят некоторое время без дела, что влияет на их навыки критического мышления. Критическое мышление похоже на тропу, оно потеряет свой навык, если вы не будете использовать его разумно и постоянно. Поэтому они приходят к выводу, что если дети не используют свою память и аналитические навыки, они со временем потеряют их. По сути, эти устройства берут на себя основные функции мозга, такие как память и критическое мышление.

Ключевые слова: познавательный процесс, образование, склонность, критическое мышление;

THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. Psychologists defines critical thinking as human capability to gather information, reason and deduce an idea based on their experience. Young children now days tend to question all the things around them, and it is part of development. one of the important part of children development is to improve their cognitive skill include their critical thinking. This capability uses in daily life that give the children ability to communication, decision making, solving problem and take some action for that. There are so many things to improve children's critical thinking, such as games, socio-dramatic play, and technology. Some said, you can use technology to improve many aspects of critical thinking and some say it is only worst the things. Some claim that using technology such as video interactive, games, television, digital tablet or else can trigger children's critical thinking, but some said technology can squash child's critical thinking. Now days kid tends to depend on gadget in daily basis, such to spend some lazy time another, that make that affect their critical thinking's skill. Critical thinking is like a pathway, it will lose its skill if you are not use wisely and continuously. So they conclude if children don't use their memory and analytical skills, they will lose it over time. Essentially, these devices are taking over the basic functions of the brain like memory and critical thinking.

Keywords: cognitive process, education, tendency, critical thinking;

Introduction. In today's world where we keep getting hit with different kinds of information in various plat-forms, it is not unusual to keep finding ourselves thinking more and more about how to pick out accurate information from a sea of non-fact-based information or bias opinions. There are many patterns in our living habits which should be re-evaluated, changed, or leave in the past entirely. It is easier said than done. For human nature, change seems scary. Here lays one of the reasons for difficulties in seeing the flaws in our doings and changing our behavior; This would mean a change needs to happen.

Critical thinking skills are highlighted as a thinking and learning skill which should be sup- ported by early childhood educators. Gathering information, structuring, and creating some- thing new are seen as things which require creative thinking, as well as critical thinking.

Child's mind and learning is seen to develop by varied and meaningful experiences. Through education and care, children are guided to form their own opinions, evaluate dominating thinking patterns and act in ethically sustainable matter.

With all more reason, we must pay attention to our critical thinking skills. If we all were effi- cient critical thinkers, we would have the skill to evaluate our learned daily patterns or infor- mation given to us. Thinking critically, we are able to get to clearer fact-based conclusions on what we believe and make connection to where our values lay. Mastering a skill to think and evaluate information is not the only thing needed for us to change our ways, but it sure is an efficient way to start.

They called childhood or early years development as golden age, this is related

to the rapid development of children in this stage. In this stage, all of children development's aspect growth rapidly include physical, language, thought, and emotional. During this process children dependency will decrease over the time. Children develop in holistic ways, holistic mean how all of development aspect work together and emphasis it's importance, include physical, emotional and psychological. This learning methods teach children on how to take a challenge, face the crisis, solving the problem and develop their social and communication skill. In this approach children engage in activity in nature, such playing with plant, animals and bugs. Exploring is one of the most favorite activity for children because they can be play and learn at the same time. In additional to holistic development, children also grows at varying speed.

Sometime parent is such a problematic person, in one side they want the best thing to improve all their child's development aspect include critical thinking. But in other side, there's no effort to do that and provide their children with something that they did not need yet such gadget, pc and game player. This thing give a dilemma for everyone, and it create a question such "do they really need that? do that stuff really something that can improve their skill or worst it?".

Lately parent give a privilege to their children to use gadget to make children comfortable at home for entertainment and education purpose. According to survey in Central Asia, about 2.714 parent or 98% of the sample who participated in the study stated that they give freedom to their children to use technology such smartphone, computer pc or tablet.

Based on these data parents provide gadgets as education. However, in reality in the field of early childhood use gadgets as entertainment, like games.

Critical thinking is one of the most important aspect in children development, because critical thinking link to the children's judgment. Critical thinking also links to how people understand such a complicated connection, idea, argument, and reasoning. See the best and effective way to solve the problem.

Literature review. Critical thinking and criticality may have a negative ring to it, but it surely is not done in neg- ative intentions. According to McKean critical thinking origins can be traced back to early Greek philosophy and language. The word critical comes from a word "kritikos" and the definition of criticality is strongly attached to ideology of reasoning and making good judgements. Psychologist, philosopher, and the father of modern- day critical thinking John Dewey defines critical thinking as following*: "Active, persistent, careful consideration of a belief or supposed form of knowledge in light of the grounds that support it and the further conclusions to which it tends"* This quote refers to critical thinking as a tool to explore and explain one's beliefs by leaning on facts. Critical thinking is seen as an asset and important developing target in the education field. However, there are mixed opinions amongst educators on the definition and development of critical thinking.

To form an understanding of varying views, critical thinking can be looked through five well- known philosophers' eyes and their ideology: Robert Ennis, Richard Paul, John McPeck, Har-vey Siegel and Jane Roland Martin. There are some differences in the discussion about criti- cality and what makes an efficient critical thinker. Some ideas suggest that the most im- portant way to look at critical thinking

is seeing criticality as a skill, which should be learned and developed. Some on the other hand emphasize criticality as a character trait or just knowledge on particular topic. Amongst these philosophers Ennis and Paul gravitate towards skills for critical reasoning, McPeck to particular discipline and thorough knowledge on topic.

Research shows that the process of critical thinking consists in not placing limits or prohibitions on the child's development and abilities. In the West, this phenomenon S. L. Rubinstein, J. Piaget, D. Bruner, L. S. Vygotsky, R. Paul, K. Popper, E. Glasser, D. Johnson, D. A. Braus, D. Byde, D. Halpern, M. N. Brown, Dj. Cheffey, Ch. Templen, K. Meredikt, D. Steele, S. Walter, K. Adamson, S. Brookfield, S. I. Veksler, V. A. Shams, R. Paul, etc., were studied by a number of pedagogues.

Today, in various scientific sources, you can find different definitions of the term "critical thinking". J. Brous and D. Wood define it as intelligent, reflective thinking aimed at deciding what to believe and what to do. Critics are trying to understand and realize their own self, to be objective, logical, and to understand other points of view. Critical thinking, according to them, is the search for common sense: "how to judge objectively and act logically, taking into account your own point of view and the opinions of others, abandoning your own prejudices ability. Critical thinkers can come up with new ideas and see new possibilities, which is essential in solving problems."

D. Halpern [2] in his book "The Psychology of Critical Thinking" defines critical thinking as follows: it is "directed thinking that is balanced, logical and purposeful, characterized by the use of such cognitive skills and strategies, it increases the probability of achieving the desired result.

Educator E. Glasser developed a critical thinking program that includes tests for reasoning, drawing conclusions, recognizing assumptions, evaluating the strength of conclusions and arguments. According to him, critical thinking is the ability to evaluate the validity of judgments, to approve actions and their level of validity, to find a specific limit of their application.

Richard Paul [1], one of the leading scientists of the USA in the field of theory and practice of critical thinking, believes that the concept of critical thinking can be defined in different, non-contradictory ways. With this in mind, he gives this definition: "Critical thinking is thinking about thinking, where one reflects on one's own thinking with the goal of improving it".

M. N. Brown defines critical thinking as a special type of thinking that focuses on evaluating ideas. In a narrow sense, it is related to checking the accuracy of statements and the correctness of judgments. According to him, the uniqueness of critical thinking is largely determined by its questioning position, which is explained in the following points:

- to know a set of interrelated critical issues;
- the ability to ask critical questions and quickly respond;
- the desire to actively use critical questions.

American philosopher and educator John Dewey believes that critical thinking occurs when children begin to deal with a specific problem. "The main question to be asked about a situation or phenomenon, taken as the starting point of the learning process, is the question of what problems this phenomenon creates" [5]. According to Dewey, preschoolers are encouraged to think critically by focusing on problems and

being naturally curious. “Only by struggling with a particular problem, by finding a way out of a difficult situation, does one really think”. This, by critical thinking, Dewey means reflection.

Therefore, one aspect of critical thinking is manifested in reflecting, perceiving and evaluating the opinions of others and one's own. The second aspect of critical thinking is related to knowledge. In this case, critical thinking performs evaluation tasks: the origin of knowledge, its reliability and validity are evaluated, knowledge is interpreted and understood, and conclusions or conclusions are drawn based on it. Thus, the result of critical thinking can be a decision, a point of view, a proposal, a new approach to a decision. However, critical thinking does not fully reflect it, even though it includes it.

Research methodology. One of the most important cognitive aspect is critical thinking. In his life, child will face with problems which demands a solution. Resolve a problem is such a difficult thing to do in children, it includes such complicated thinking process, and before able to solve the problem, children need the ability to find the solution to their problem.

Critical thinking is ability to think about the problem and trying to solve it based on past experience, knowledge of logical judgment, and reasoning skill.

Critical thinking demands great effort to examine every conviction or assumptive knowledge based on evidence supporters and conclusions continued the result. Kids in particular tend to asked and curious about something, they will be asked and recheck for many times about it. Such when they see something move on the ground, they will asked what is it? Is it some kind of animal? Or is it something you can eat? They will ask you several time till they’re sure with your answer. Such when they’re meet a hole in the ground, they will ask what is it? Who make this hole, what the function of this hole, how can there’s a hole in the ground. They will look for the answer, and recheck the answer for several times.

In olds days, children will looking the answer in many possible ways, such looking in the book, ask people around them or observed it several time and conclude the answer, but with technology this day such smartphone or pc, they can type the word in search engine and got the answer. In the past, when people have family dinner or tea time, they will chat about random things, their children will ask some unexpected question and then will answer it together. Example: “why this table in round shape? Why do we use spoon or forks to eat, or why this fruit in some color or shape”. In the old day, they will trying to answer the question together but now days what you need to do is open google and type the question you want to ask, and google will provide the answer for us. On one hand, it’s such a great that we can get an answer for every question instantly about all the question that we had. On the other hand, it is also mean make our child lazy. They are no longer need effort to looking for the answer like their brain are freeze and unable to process all the information. Only with one click and the you get an answer.

We know in today society it is really rare to saw a young kid read a book in public space such station, train, hospital or somewhere else. If in the old day young kid used to read for pleasure than enhances their thinking instead they’re use their smartphone to playing video game and watched their favorite tv show.

Analysis and results. You can apply that research to kids as well. When they know the technology such internet and browser, they will used it to looking the answer for their question. Critical thinking will grow as much as we use it over the time, because it is use past experience to process information, if kids looking for answer instantly it will dull their thinking skill because the answer for each question only stay in short term memory. With technology uses children can't thinking for them self, so what will they do to face problem outside the world.

For people who pro for the idea that technology can improve child's critical thinking state you can use video game interactive to improve their critical thinking. Video game with many question and game which trigger their thinking can be used to improve their thinking. Or you can internet to help you answer a hard question and link it to your own knowledge and perspective.

Conclusion. Like two blades, gadgets can have both positive and negative effects. As teachers and parents, we must be smart to respond to the use of gadgets in children, how can we be able to use gadgets in a more positive direction and minimize the negative impact caused by gadgets for achieving optimal development in children.

With so many interesting features offered and often make children quickly familiar with it. Some say give some kind of gadget to your child will help their critical thinking and other development, on the other side it will numbed your child critical thinking skill. So it is up to you on how to take advantages of gadget.

References:

1. Paul R., Elder L. The Critical Thinking Reading and Writing Test Publisher: Foundation for Critical Thinking, 2006. – P. 68.
2. Халперн Д. Психология критического мышления. 4-е международное издание. – СПб.: – Питер, 2000. – С. 512.
3. Монтень М. Опыты. Избранные произведения в 3-х томах. Том 2. – Москва: «Педагогика», 1992. – С. 560.
4. Руссо Ж. Ж. «Эмиль или О воспитании». – Москва: 1995. – С.62.
5. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. 1994. – С. 528.
6. Скуднова Т. Д. Гуманистические традиции мировой социальной педагогикию Таганрог. 2007. – С. 178.
7. Клустер Д. Что такое критическое мышление? Критическое мышление и новые виды грамотности. – Москва: ЦГЛ, 2005. – С. 5-13
8. Темпл Ч., Стил Дж. Л., Мередит К. С. Критическое мышление – углубленная методика. Пос. 4. – Москва: Открытое общество, 1998.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ЭЛЕКТРОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Худайбердиев Мансур Закиржанович, учитель по информатике
Гулистанского государственного педагогического института
e-mail: hudojberdievmansur506@gmail.com

Аннотация. В статье рассматриваются методики организации самостоятельного обучения студентов в электронной образовательной среде. Раскрываются ключевые принципы и подходы к повышению эффективности обучения, включая структурирование учебного материала, использование интерактивных инструментов, организацию обратной связи и мотивацию обучающихся. Подчёркивается значение самостоятельной работы в условиях цифровой образовательной среды и обсуждаются основные вызовы, с которыми сталкиваются студенты и преподаватели.

Ключевые слова: Электронная образовательная среда, самостоятельное обучение, методика организации, интерактивные инструменты, мотивация студентов, обратная связь, цифровое образование;

IMPROVING METHODS FOR ORGANIZING INDEPENDENT LEARNING FOR STUDENTS IN AN ELECTRONIC EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. The article explores methods for organizing independent learning for students in an electronic educational environment. It discusses key principles and approaches to improve learning efficiency, including structuring course material, utilizing interactive tools, providing feedback, and motivating learners. The importance of independent work in a digital educational setting is highlighted, along with the main challenges students and educators face.

Keywords: Electronic educational environment, independent learning, organizational methods, interactive tools, student motivation, feedback, digital education;

ELEKTRON TA’LIM MUHITIDA TALABALAR MUSTAQIL TA’LIMINI TASHKIL ETISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH.

Abstrakt: Maqolada talabalar uchun elektron ta’lim muhitida mustaqil ta’limni tashkil etish usullari muhokama qilinadi. Ta’lim samaradorligini oshirishning asosiy tamoyillari va yondashuvlari, jumladan o‘quv materialini tizimlashtirish, interfaol

vositalardan foydalanish, fikr-mulohazalarni tashkil etish va talabalarni rag‘batlantirish. Raqamli ta’lim muhitida mustaqil ishlashning ahamiyati ta’kidlanib, talabalar va o‘qituvchilar duch keladigan asosiy muammolar muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: Elektron ta’lim muhiti, o‘z-o‘zidan ta’lim, tashkiliy usullar, interfaol vositalar, talabalar motivatsiyasi, fikr-mulohazalar, raqamli ta’lim;

Введение. Современное общество предъявляет высокие требования к уровню образования и компетентности обучающихся. Переход к дистанционному и смешанному обучению в связи с глобальными вызовами требует от педагогов внедрения новых методик организации учебного процесса. Самостоятельное обучение становится ключевым элементом, необходимым для формирования у обучающихся навыков саморегуляции и критического мышления. В условиях цифровизации образования и растущей популярности дистанционных форм обучения самостоятельная работа студентов приобретает особую актуальность. Электронная образовательная среда предоставляет широкие возможности для организации и контроля такой деятельности. Однако для достижения максимальной эффективности требуется методическая поддержка, позволяющая выстроить процесс обучения с учетом специфики электронных технологий и особенностей самоподготовки в виртуальной среде.

1. Проблемы самостоятельного обучения в электронной образовательной среде. Несмотря на доступность онлайн-ресурсов, многие обучающиеся сталкиваются с проблемами мотивации, недостатком организации в самостоятельной работе и отсутствием поддержки со стороны преподавателей. Эти факторы могут существенно снизить эффективность обучения. Для решения данных проблем важно разработать методики, которые будут учитывать индивидуальные особенности обучающихся и создавать условия для их активного вовлечения в процесс. Самостоятельное обучение в электронной образовательной среде предполагает, что студенты учатся управлять своим временем, находить и обрабатывать информацию, а также решать учебные задачи без непосредственного контроля преподавателя. Это способствует развитию навыков самоконтроля, самоорганизации и мотивации, которые являются важными компетенциями в условиях быстро меняющегося мира. В то же время, отсутствие традиционного контроля и живого взаимодействия с преподавателем может усложнять процесс усвоения материала, требуя от обучающихся большей ответственности и самодисциплины.

2. Принципы организации самостоятельного обучения. Организация самостоятельного обучения в электронной образовательной среде основывается на нескольких ключевых принципах: доступность материалов, структурированность учебного процесса, систематическая поддержка и мотивация студентов. Разработанные методики и подходы должны обеспечить условия для усвоения знаний и применения их на практике.

2.1. Разработка структурированной и доступной учебной программы. Необходимость в четко структурированной программе возрастает в условиях электронной среды. Студентам должно быть понятно, какие материалы нужно изучить, какие задания выполнить и к каким срокам. Оптимально, если учебные

материалы разбиты на короткие блоки и тематические модули, каждый из которых снабжен четкими целями и ожидаемыми результатами.

2.2 Интерактивные элементы и автоматизация учебного процесса. Применение интерактивных инструментов, таких как викторины, тесты, виртуальные лаборатории и симуляции, помогает обучающимся лучше усваивать материал и применить полученные знания на практике. Кроме того, автоматизация процесса проверки может служить дополнительным стимулом к систематической работе.

2.3 Поддержка и обратная связь. Даже в условиях самостоятельного обучения важна обратная связь от преподавателя или других участников учебного процесса. Рекомендуется интегрировать системы коммуникации (чаты, форумы, личные кабинеты) для быстрой связи студентов с преподавателями. Регулярная обратная связь, будь то автоматическая (например, после прохождения теста) или личная, позволяет студентам видеть свой прогресс и корректировать свои действия.

2.4 Систематическая оценка знаний. Для повышения эффективности самостоятельного обучения важно обеспечить систему промежуточного и итогового контроля. Промежуточная оценка знаний позволяет студентам ориентироваться в уровне усвоения материала и выявлять пробелы в знаниях, а итоговая – оценить общие достижения и закрепить изученное.

2.5 Развитие мотивации и самодисциплины. В электронной образовательной среде студенты нередко сталкиваются с проблемами мотивации. Для их решения следует внедрять методики, направленные на развитие интереса к обучению, такие как геймификация, рейтинговые системы, выдача наград за успехи и систематическое поощрение активности.

Преимущества и вызовы применения методик самостоятельного обучения. Эффективно организованное самостоятельное обучение в электронной образовательной среде дает обучающимся возможность изучать материал в удобном для них темпе, концентрироваться на сложных аспектах, развивать навыки самоорганизации и самоконтроля. Однако наряду с этим оно предъявляет высокие требования к организации и мотивации студентов. Успешная реализация методики самостоятельного обучения требует от преподавателей владения инструментами онлайн-обучения, а также регулярного мониторинга эффективности методов и содержания курсов.

3. Использование технологий для организации самостоятельного обучения. Применение современных образовательных технологий, таких как обучения на основе проектов, онлайн-курсы и модули, а также использование платформ для видеолекций, позволяет сделать образовательный процесс более гибким и доступным. Важно, чтобы технологии не просто дополняли традиционные методы обучения, но и становились основным инструментом для организации процесса.

Заключение. Совершенствование методики организации самостоятельного обучения обучающихся в электронной образовательной среде является важной задачей современного образования. Индивидуализация, интерактивные элементы и создание поддерживающей среды являются ключевыми факторами,

способствующими успешному освоению учебного материала. Внедрение предложенных подходов позволит не только повысить эффективность обучения, но и формировать у обучающихся навыки, необходимые для успешной профессиональной деятельности.

Литература:

1. Кузнецова И. Р. Актуальные вопросы организации самостоятельного обучения в условиях электронной образовательной среды. Научный журнал “Современные проблемы науки и образования”, 6(2). 2021. – С. 45-50.

2. Петров С. В. (2020). Интерактивные технологии в обучении: опыт и перспективы. Образование и дистанционные технологии, 15(3). 2020. – С. 98-105.

3. Семенова А. П. Индивидуализация образовательного процесса в контексте дистанционного обучения. Теория и практика современного образования, 22(4). 2020. – С. 112-118.

4. Кононов Р. А., & Лебедева Т. Ю. (2019). Роль взаимодействия в образовательной среде: новые подходы. Актуальные исследования в образовании, 7(1). – С.77-84.

INNOVATSION MENEJMENT STRESSNI BOSHQARISH KO‘NIKMALARINI OSHIRISH VA TA’LIM MUASSASALARI RAHBARIYATIDAGI QIYINCHILIKLARNI BARTARAF ETISH VOSITASI SIFATIDA.

Sariboyev Nurali Abdunazarovich, Guliston davlat pedagogik instituti,
Pedagogika va psixologiya kafedrasi stajyor-o‘qituvchisi
e-mail: sariboyevnurali5@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda insonlarning muammolaridan biri bo‘lgan stressni va uni yengish usullari, innovatsion menejment haqida tushuncha OTMlarda boshqaruv xodimlarining stressni boshqarish va uni oldini olish bartaraf etish imkoniyatlarini takomillashtirish shuningdek bo‘sh vaqtlaridan unumli foydalanish va samarali tashkil qilish.

Kalit so‘zlar: stress, innovatsiya, usul, sabab, manba, natija, yo‘nalish, mehnat, jarayon, holat, muammo, biznes, ishbilarmonlik, yangilik, maqsad, psixologik, yo‘l, stressor, shakl, mohiyat, vosita;

IMPROVING THE ABILITY OF MANAGEMENT STAFF IN HEIS TO MANAGE AND ELIMINATE STRESS BASED ON INNOVATIVE MANAGEMENT IMPROVING

Abstract. In this article, stress which is one of the problems of people today, and the ways to overcome it, the of innovative management, the improvent of management and management employees’ ability to prevent and eliminate stress,as well as the efficient use and efficient use and effective organazation of their free time.

Key words: stress, innovation, methods, cause, source, result, direction, work process, situation, problem, business, entrepreneurship, innovation, goal, psychological path, stressor, essence, the means;

ПОВЫШЕНИЕ СПОСОБНОСТИ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ПЕРСОНАЛА ВУЗОВ УПРОВЛЯТЬ УСТРАНЯТЬ СТРЕСС НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННОГО МЕНЕДЖМЕНТ

Аннотация. В данной статье стресс, который является одной из проблем чловечества сегодня способности управленческого персонала управлять, предотвращать и устранять стресс, а также эффективное его использование. и ефективаня организация своего свободного времени

Ключевые слова: стресс, инновация, метод, причина, источник, результат, направление, трудовой процесс, ситуация, дело, предпринимательство, инновация цель, психологический путь, стрессор, форма, сущность, инстнрмент;

Kirish. Zamonaviy ta’lim muassasalari doimiy muammolar va o‘zgarishlarga duch kelmoqda, bu esa boshqaruv xodimlaridan yuqori moslashuvchanlik va chidamlilikni talab qiladi. Menejmentdagi asosiy muammolardan biri stress va beqarorlik, qonunchilikdagi o‘zgarishlar, xodimlarni boshqarish va boshqa omillar bilan bog‘liq qiyinchiliklardir. Shu nuqtai nazardan, innovatsiyalarni boshqarish boshqaruv samaradorligini oshirish va yangi muammolarga moslashish uchun muhim vositaga aylanadi [2].

Innovatsiyalarni boshqarish – bu nima? Innovatsion menejment - bu jarayonlarni takomillashtirish va maqsadlarga erishish uchun yangi texnologiyalar, texnika va yondashuvlarni joriy etishga asoslangan boshqaruvga yondashuv. Ta’lim muassasalarida (OTM) bu yangi ta’lim texnologiyalarini joriy etish, boshqaruv strategiyasini o‘zgartirish, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va tashqi muammolarga moslashishni o‘z ichiga olishi mumkin. Innovatsion menejment nafaqat raqobatdosh ustunliklarni yaratishga qaratilgan, balki menejerlarda etakchilik ko‘nikmalarini va qiyinchiliklarni yengish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi [3]

Ta’lim muassasalarini boshqarishdagi stress va qiyinchiliklar. Ta’lim muassasalari rahbarlari har kuni turli xil stress omillariga duch kelishadi, masalan:

- ma’muriy bosim va tartibga solish talablariga rioya qilish zarurati.
- turli qiziqish va ehtiyojlarga ega bo‘lgan ko‘p sonli xodimlarni boshqarish.
- texnologiya va ta’lim standartlarining tez o‘zgarishi.
- xodimlar, talabalar va ota-onalar o‘rtasidagi nizolarni hal qilish.
- ta’lim jarayoni natijalari uchun javobgarlik.

Bunday muhitda stressni boshqarish boshqaruv guruhlari uchun asosiy mahoratga aylanadi. Stress, agar nazorat qilinmasa, kasbiy charchashga, boshqaruv samaradorligini pasayishiga va tashkiliy muhitning yomonlashishiga olib kelishi mumkin.

Stress– og‘ir, mushkul yoki murakkab sharoitlarda yuzaga keluvchi psixikaning zo‘riqishidir. Stressning vujudga kelishi quyidagilarini o‘z ichiga oladi; Inson shug‘ullanadigan faoliyatning turi, mazmuni, mavjud shart-sharoitlar, faoliyatning tashkiliy qismi va ekstremal omillar, shuningdek tashqi muhit insonning bor imkoniyatlaridan ortig‘ini talab qilishi. Masalan, xizmat faoliyatida talabning ko‘payishi kuchli stressor hisoblanadi. Stress hamma insonlarda uchraydi stress ko‘pgina salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin qachonki u o‘z vaqtida oldi olinmasa vaqtida chora ko‘rilmasa yomon oqibatlarga olib kelishi mumkin. Stress ijobiy natijalarga ham olib keladi. Stressni boshidan o‘tkazgan inson qiyinchiliklarni yengish va ularni yengib yanada kuchli bo‘lishga o‘rganadi. Har qanday inson o‘zini tirik va to‘laqonli ekanligini his etish uchun o‘zining atrofdagi har qanday qiyinchiliklarni, muammolarni yechib, o‘zini baxtli seza boshlaydi. Stress holatini yengish uchun ham bir nechta usullar mavjud bo‘lib ularni bajarish orqali shaxs o‘zidagi stressni yengishga harakat qiladi va albatta chindan bu usullarni bajarsa stersni

yenga oladi. Stress holatida qilish mumkin bo‘lgan ba’zi oddiy narsalarga quyidagilar kiradi;

1. Qiziqarli narsalar qilish.
2. Jismoniy faol bo‘lish.
3. Boshqalarga yordam berish.
4. O‘zingizni his qilayotgan narsalar haqida kimdir bilan suhbatlashish.
5. Sog‘lom, muvozanatli dietaga ega bo‘lish.

Stresslarsiz faol hayot kechirib bo‘lmaydi, chunki stresslar bo‘lmasligi bu o‘lim bilan barobar degan edi Hans Selye. demak stresslar nafaqat xavfli, balki organizm uchun foydali ham bo‘lishi mumkin. Bu holat organizm imkoniyatlarini ishga soladi, salbiy ta’sirotlarga chidamliligini oshiradi.Sterssning yuzaga kelish sabablari ilmiy nuqtai nazardan turlicha izohlanadi. Stressning inson organizmning haddan tashqari zo‘riqishi, salbiy emotsiyalar yoki oddiygina zerikishga bo‘lgan javob reaktsiyasidir. Stress chog‘ida inson organizmi yechim izlashga undaydigan adrenalin gormoni ishlab chiqaradi. Kichik miqdordagi stress hamma uchun kerak chunki bu kishini fikrlashga, muammodan chiqish yo‘lini topishga undaydi, stressiz hayot zerikarli bo‘lardi. Boshqa tomondan, agar stress juda ko‘p bo‘lsa, tana zaiflashadi, kuchsizlanadi va muammolarni hal qilish qobiliyatini yo‘qotadi. Stresslar sog‘liqqa ta’sir qiladi.Stress immunitetni pasaytiradi va ko‘plab kasallikga sabab bo‘ladi. Shuning uchun ham stressli vaziyatga qarshi tura olishni va hayotga ijobiy qaray olishni o‘rganishga to‘g‘ri keladi. Stressni sabablari aslida insonni ta’sirlaydigan, bezovta qiladigan har qanday narsa bo‘lishi mumkin. Misol uchun tashqi sabablardan biri nima tufayli paydo bo‘lgan bezovtalikni vujudga kelishi natijasida paydo bo‘ladi. Stress va depressiya ayol va erkaklarda taxminan teng darajada uchrashi mumkin. Biroq, har bir organizm o‘z xususiyatlariga ega. Agar siz o‘zingizda stress haqida so‘zlashi mumkin bo‘lagan alomatlarni sezsangiz, birinchi navbatda holat sabachilarini aniqlash kerak. Stressning oqibatlaridan ko‘ra sabablarini bartaraf etish ancha osonroq. Stressdan qutulish uchun eng avvalo stressga olib keluvchi omilga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir o‘tkazish, stressli vaziyatning asl sababi nimada ekanligini aniqlash, ushbu vaziyatni o‘zgartiraolishingizni baholash, oqibatlarini baholash. Vaziyatga bo‘lgan qarashingizni o‘zgartirish; Vaziyatni o‘zgartirish sizning qo‘lingizdan kelish-kelmasligini baholash, agar boshqalar hatti-harakatini o‘zgartirib bo‘lmasa, ularga bo‘lgan munosabatingizni o‘gartirish. Stressga qarshi kurashishdan oldin uning kelib chiqish sabablarini o‘rganish va undan so‘ng shunga mos tarzda kurashish talab qilinadi. Stressga har qanday kasb egasi uchraydi chunki har bir ishning o‘z texnikasi bor o‘z qiyinchiliklari bor. Qiyinchiliklarga sabr qilish,ularni yengib o‘tishga harakat qilmoq darkor. Kasbiy so‘nish bu uzoq davom etgan surunkali stress natijasida rivojlanadigan sindrom bo‘lib, mehnat qiladigan insonni emotsional-energetik va shaxslilik resurslarining holdan toyishiga olib keladi. O‘z navbatida ish joylaridagi stresslar bevosita professional so‘nish bilan ham insonlar bilan ishlash ,ularga xizmat ko‘rsatish va yordam berish sohasida uchraydi. Kasbiy so‘nish bunda kasbiy krizis sifatida ham baholanadi, birinchi navbatda o‘zgarishlar shaxslararo o‘zaro munosabatlar tizimida, o‘zaro ta’sirga kirishish jarayonida kuztiladi. Kasbiy so‘nish barcha kasb egalarida jumladan o‘qituvchi-pedagoglarda ham kuztilar ekan. Bugungi kunda insonlarga foyda keltiradigan mashg‘ulot turlari kun sayin ko‘payib,

rivoj topib bormoqda, bunday mashg‘ulotlarni o‘rganish ulardan samarali foydalanish kerak. Masalan OTMlarda boshqaruv xodimlarining faoliyatiga qo‘shimcha tarzda innovatsion menejment sohasini o‘zlashtirib olishlari birmuncha oson bo‘lishi mumkin. Bu orqali ular ish faoliyatiga qo‘shimcha tarzda o‘rganishlari mumkin ekan. Innovatsion menejment o‘zi nima? Innovatsion menejment – bu yangi turdagi tovarlarni, ishlab chiqarishning yangi usullarini, yangi bozorlarni o‘zlashtirishni joriy etish va ulardan foydalanish maqsadida tadbirkorlik ruhi asosida ishlab chiqarish omillarini o‘zgartirish sohasidir. Innovatsion menejment faoliyat yo‘nalishlari quyidagilar taalluqli;

a) maqsadni qo‘yish, strategiyani tanlash.

b) bosqichlarni rejalashtirish.

c) sharoitlarni aniqlash va tashkil qilish.

d) Ijro etish, rahbarlik.

Innovatsion menejmentni o‘zlashtirish orqali yangi, rivojlanayotgan sohalarni yaratish ularni takomillashtirish uchun imkon yaratadi. Innovatsion menejment asosida yangi mahsulot turlarini yaratish ularni keng ommaga tatbiq qilish orqali boshqalar uchun ham foydali bo‘lgan sharoitlarni ham yaratish mumkin bo‘lgan. Innovatsion menejment asosida boshqaruv xodimlarining g‘oyalarini amalga oshirish ularni takomillashtirish yanada ko‘proq yangiliklarni yaratish mumkin ekan, innovatsiyalarni to‘g‘ri yo‘naltirish orqali yaxshigina bilim va malakaga ega bo‘lish ularni moddiy to‘ldirib borish ham talab qilinar ekan. Xulosa o‘rnida aytadigan bo‘lsak inson hech qachon bir joyda to‘xtab qolmasdan doimo harakatda bo‘lishi, o‘z yangi g‘oyalarini yaratib borishi jamiyat tarraqiyoti, yuksalishi uchun izlanishda bo‘lishi darkor. Odamlarda bo‘sh vaqtning ko‘p bo‘lishi, zerikish, ma’naviy bo‘shliqning paydo bo‘lishi, tushkunlikka tushib qolish, rivojlanishdan orqada qolib ketish ham streeslarning paydo bo‘lishi uchun imkon yaratadi. Yangiliklarga moyil bo‘lish, innovatsiyalarni, turli foydali usullar orqali bo‘sh vaqtni to‘g‘ri tashkil qilish orqali yaxshi natijalarga erishsa bo‘ladi.

Stressni boshqarishda innovatsion boshqaruvning roli. Innovatsiyalar menejmenti OTM menejerlariga stressni boshqarish va qiyinchiliklarni samaraliroq yengishda yordam beradigan ko‘plab yechimlarni taklif etadi. Ushbu yondashuvning asosiy jihatlariga quyidagilar kiradi:

1. Moslashuvchanlik va boshqaruvchanlik. Doimiy o‘zgaruvchan tashqi muhitda innovatsion yondashuvlardan foydalanadigan rahbarlar o‘z strategiyalari va jarayonlarini tezda moslashtira oladi. Bu stressni kamaytiradi, chunki ular o‘zgarishlar qilishga tayyor va kutilmagan muammolarni hal qilish uchun vositalarga ega.

2. Texnologik ta’minot. Zamonaviy boshqaruv va ta'lim texnologiyalarini joriy etish muntazam jarayonlarni sezilarli darajada soddalashtirishi, strategik ishlar uchun vaqtni bo'shatishi va boshqaruv xodimlarining yukini kamaytirishi mumkin. Masalan, ta’limni boshqarishning avtomatlashtirilgan tizimlaridan foydalanish resurslarni yanada samarali taqsimlash va hujjatlarni boshqarish imkonini beradi.

3. Etakchilik va jamoaviy ish. Innovatsiyalarni boshqarish yetakchilik qobiliyatlarini rivojlantirish va jamoaviy madaniyatni yaratishga urg‘u beradi. Rahbarlar vazifalarni topshirishni, o‘z qo‘l ostidagilarga ishonishni va hamkorlik

qilishni o‘rganadilar, bu stressni tarqatish va ortiqcha yuklanishdan qochishga yordam beradi [6].

4. Ta’lim va rivojlanish. Menejerlarni stressni boshqarish va nizolarni hal qilish ko‘nikmalariga o'rgatish dasturlarini amalga oshirish ularning stressga chidamliligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Bunga an’anaviy treninglar ham, stressli vaziyatlarni simulyatsiya qilish uchun murabbiylik, murabbiylik va virtual haqiqatdan foydalanish kabi innovatsion yondashuvlar kiradi.

5. Hissiy intellekt. Innovatsiyalarni boshqarishning asosiy jihatlaridan biri bu menejerlar orasida hissiy intellektni rivojlantirishdir. O‘z his-tuyg'ularingizni, shuningdek, boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish va boshqarish qobiliyati stressni samaraliroq engish va jamoangizda qulay muhit yaratishga yordam beradi.

Innovatsiyalarni boshqarish yordamida qiyinchiliklarni bartaraf etish.

Stressni boshqarishdan tashqari, innovatsiyalarni boshqarish ta’lim rahbarlariga qiyinchiliklarni samarali yengib o‘tishga yordam beradi. Bu bir qator asosiy afzalliklarga ega:

1. O‘zgarishlarni proaktiv boshqarish: innovatsion yondashuvlar yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan qiyinchiliklarni bashorat qilishga va ularga oldindan tayyorgarlik ko‘rishga yordam beradi, bu esa salbiy oqibatlarni minimallashtirish va yangi sharoitlarga tezda moslashish imkonini beradi.

2. Risklarni boshqarish: xatarlarni boshqarishning zamonaviy vositalari potentsial muammolarni baholash va ularni bartaraf etish bo‘yicha strategiyalarni faol ishlab chiqish imkonini beradi. Bu noaniqlik darajasini va natijada stress darajasini kamaytirishga yordam beradi.

3. Nizolarni innovatsion yechimlari: ta’lim muassasalarida nizolar ko‘p uchraydi. Innovatsion menejment ularni hal qilish uchun vositachilik usullari, moslashuvchan xodimlarni boshqarish va madaniy xilma-xillikni joriy etish kabi yangi yondashuvlarni taklif qiladi[9].

4. Muammolarni hamkorlikda hal qilish: jamoa ishtirokidagi hamkorlikda muammolarni hal qilish mas’uliyatni taqsimlashga va bitta rahbarga bosimni kamaytirishga yordam beradi. Bu jamoaviy qo‘llab-quvvatlashni yaratadi va yanada ijodiy va samarali yechimlarni rag‘batlantiradi.

Xulosa. Innovatsion menejment ta’lim muassasalarining boshqaruv xodimlari o'rtasida stressni boshqarish va engish ko'nikmalarini oshirishning kuchli vositasidir. Bu nafaqat yangi texnologiyalarni joriy etish va ta’lim jarayonlarini takomillashtirishga yordam beradi, balki etakchilik qobiliyatini, hissiy intellektni va o'zgarishlarga moslashish qobiliyatini rivojlantiradi. Boshqaruvga innovatsion yondashuvlarning joriy etilishi menejerlarga nafaqat dolzarb muammolarni yanada samarali hal qilish, balki kelajakka ishonchni his qilish, ta’lim muassasalarining barqaror rivojlanishi uchun sharoit yaratish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shemetev A. A “Innovatsion menejmentning xalqaro standartlari”. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2014.

2. Surin A. B., Molchanova O. P. Innovatsion boshqaruv, 2008.

3. Kulagin A. S. Innovatsiya atamasi haqida biroz, 2004.

4. Бодров В. А. Информационни Стресс. – Москва, 2004.

5. Sariboyev N., & Sayliyeva U. O‘smir yoshidagi o‘quvchilarni o‘quv faoliyatiga qiziqtirish metodlari. NamDu: 1(2), 2024. – B.153-157.

6. Sariboyev N. B. Basic concepts of “Innovation Management”. Best Journal Of Innovation In Science, Research And Development 3.2, 2024. – P. 203-206.

7. Sariboyev N. Possibilities to manage and eliminate the stress of managers on the basis of innovative management. Modern Science And Research, *3*(1). 2024. – P. 1111-1116.

8. Сатторов А. Асаб ва Стресс. Тошкент: “Адабиёт Учқунлари”, 2016. – Б 160.

9. Sariboyev N. A. Masofaviy ta’limni tashkillashtirishning pedagogik va psixologik shart sharoitlari. 172-179 Respublika Ilmiy-Amaliy Konferentsiyasi. – B. 172-179

10. Sariboyev N. “Innovatsion menejment” ning asosiy tushunchalari. Davlat xizmati: tarix va hozirgi zamon Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. – B. 198-201

ФЛОРИСТИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА В КОНТЕКСТЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКОВ И ЛИНГВОСТРАНОВЕДЕНИЯ

Алихасанова Зульфия Физулиевна, стажёр-преподаватель кафедры узбекского языка и преподавания языков факультета социально-гуманитарных наук Гулистанского государственного педагогического института
e-mail: zulyaaligasanova6@gmail.com

Аннотация. Флоронимическая лексика – это пласт языка, изучающий наименования растений, отражающие не только ботанические знания, но и культурные, исторические, этнолингвистические и экологические аспекты. Понимание флоронимов способствует значительному обогащению процесса изучения языка, связывая его с природой и культурой. Включение флоронимов в методику преподавания может не только обогатить словарный запас учащихся, но и помочь им лучше понять взаимосвязь между языком и окружающим миром. В данной статье рассматриваются способы интегрирования флоронимической лексики в методику преподавания языков и лингвострановедения.

Ключевые слова: лингвострановедение, флороним, флористическая лексика, культура, символ, контекст, наименование, концептуальная система.

TILLAR VA LINGVOMAMKAKATSHUNOSLIKNI O‘QITISH KONTEKSTIDA FLORISTIK LEKSIKA

Annotatsiya. Floronimik lug‘at – bu nafaqat botanika bilimlarini, balki madaniy, tarixiy, etnolingvistik va ekologik jihatlarni ham aks ettiruvchi o‘simlik nomlarini o‘rganadigan til qatlamidir. Floronimlarni tushunish tilni o‘rganish jarayonini tabiat va madaniyat bilan bog‘lash orqali sezilarli darajada boyitishga yordam beradi. Floronimlarni o‘qitish metodologiyasiga kiritish o‘quvchilarning so‘z boyligini boyitibgina qolmay, balki ularga til va atrofdagi dunyo o‘rtasidagi munosabatni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Ushbu maqolada floronimik lug‘atni tillarni o‘qitish metodologiyasiga birlashtirish usullari muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: tilshunoslik, floronim, floristik leksika, madaniyat, ramz, kontekst, ism, kontseptual tizim.

FLORONYMIC VOCABULARY: A BRIDGE BETWEEN LANGUAGE AND NATURE IN TEACHING METHODS

Abstract. Floronymic vocabulary is a layer of language that studies plant names, reflecting not only botanical knowledge, but also cultural, historical, ethnolinguistic and environmental aspects. Understanding floronyms contributes to a significant enrichment of the language learning process, linking it with nature and culture. The

inclusion of floronyms in teaching methods can not only enrich the vocabulary of students, but also help them better understand the relationship between language and the world around them. This article discusses ways to integrate floronymic vocabulary into the methodology of language teaching.

Key words: linguistics, floronym, floristic vocabulary, culture, symbol, context, name, conceptual system;

Введение. Лингвострановедение как специальная отрасль науки о языке, тесно связывающая язык и историю, язык и культуру, содержит в себе огромные возможности для образования и воспитания молодежи. Вместе с тем, управляя особым материалом, такая работа фактически создает много трудностей, обусловленных как отбором этого материала, так и средствами его адекватной интерпретации. Лингвострановедение в синхронном этапе отличается не только расширением источниковедческой базы, но и углубленной разработкой проблем теоретического и методологического характера. Само понятие «лингвострановедение» хранит в себе воспитательные возможности как для учащегося, так и для учителя-филолога. При всем этом очень важно, что с точки зрения лингвострановедения язык представляет собой общенациональные значимые лингвистические явления, процессы, он связан с реалиями, которые отличают один регион от всех других и составляет, тем самым, его индивидуальность.

Методология исследования. Методами исследования являются: описательный метод, метод лингвокультурологического анализа; метод словообразовательного анализа, сравнительно-сопоставительный метод; метод этимологического анализа; метод семантического анализа.

Анализ и результаты. К общезначимым национальным особенностям языка можно отнести любые его признаки, которые отличают данный язык от других. Отличие состоит не только в лексике, фразеологии, но и даже в грамматике и орфографии. Эта идея превосходно сформулирована в трудах отечественных исследователей в области лингвострановедения Е.М. Верещагина и В.Г. Костомарова: «Язык – феномен культуры, и, при определенной неравноценности его единиц в плане их культуроносной функции, все единицы языка этой функцией обладают» [1.45-с] .

Чрезвычайно интересным материалом для такой работы может послужить, в частности, и флоронимика – совокупность названий растений общенародных и особенно принадлежащих определенной территории, так как ботанические наименования вообще и наименования цветов в частности – это язык природы того края, в котором мы живем и историю которого изучаем. Программа такой работы представлена Н.М. Ирбе: «...Это не уроки в традиционном понимании, а изучение лекарственных растений, легенд о них, стихотворений, приобщение к красоте слова... Это и работа со словом, его формой, правописанием, смыслом» [2. 72-с].

Флоронимы – это наименования, обозначающие растения и их части, в которых отражаются мышление и концептуальная система человека. На основе различий и сходств человек называет и группирует растения, другими словами,

категоризирует. Из отношений между названиями и свойствами растений можно заключить, что люди древних времён делали точные наблюдения о растениях с помощью различных чувств. Каждый флороним содержит в себе причину или основание, которое можно рассматривать как мотивы для номинации растений, такие как внешние свойства растения, его полезные качества, место произрастания или культурные особенности и несут в себе значительный культурный и исторический контекст, который может быть использован для углубленного изучения языка.

Наименования растений в любом языке следует относить к основному словарному фонду, так как флористическая терминология складывается в процессе многовекового развития народа и осмысления им окружающего мира. По такому материалу можно судить об истории края, времени и путях его заселения. «Флоронимическая лексика помогает установить исторические связи одного региона с другими. Сопоставив лексемы одного ареала с лексемами другого, можно выявить разные пласты слов: 1) для данной территории; данного говора; 2) для группы говоров; 3) для разных языков» [3].

У. К .Юсупов отмечает, что «сопоставительное изучение языков в теоретических целях даёт возможность глубже проникнуть в системы сопоставляемых языков, расширяет наше знание о системе каждого из сопоставляемых языков в отдельности...» [4].

В русском языке, как и в узбекском, большая часть названий растений представлена нарицательными, а меньшая часть – собственными именами. «Многие флоронимы образованы от нарицательных имён, они могут быть основаны на метафорическом переносе по сходству:растение названо *горицветом*, так как его яркий цветок подобен языку пламени; *багульник* имеет мотивирующий признак «грязь, жидкое место, болото».

В таблице 1 приведены флоронимы, сгруппированные по данным категориям признаков.

Мотивационный признак	**Примеры флоронимов**	
	русские	**узбекские**
Вид, форма	одуванчик, колокольчик, красавка, ключики, дудник, ноготки, ухоприцветник, бородатка, зубянка, пуговичник, шлемник, кувшинка, звездовик	бешбарг, тугмабош, найзабарг, нарвон, темиртикан, қўнғироқ гул
Растение – животное	аистник, блошница, рябчик, медвежье ухо, бородатка, зубянка, , сорочьи лапы, вороний глаз, львиный зев, волчье лыко, куриная слепота, зверобой, конский каштан, верблюжья колючка, ястребинка, лисичка, ежевика	гултожихўроз, қўзиқорин, қўнғизтароқ, отқуйруқ, қушбурну, капалаккўнмас, чўчқа қулоқ, хўкиз тили, чаён ўт, қарга оёқ, туятовон, бўритароқ, арслонқуйрук, айиқтовон

Растение – человек	василёк, маргаритка, пастернак, пастушья сумка, петрушка, анютины глазки, дремлик, карликовый дуб, мать-и-мачеха, дедовник, иван-чай	гиржовуз, ялтирбош, савағич, сачратқи, хотинак супирги, келин тили, қозонювгич, оқсоқол
Растение – объект/явление	майник, подорожник, подосиновик, подберезовик, подсолнечник	далачой, номозишом гул, кунгабоқар
Вкус/аромат/ цвет	аислица, щавель, горчица, душица, дурман, желтушник, голубика, чистотел, фиалка	атиргул, омонқора, қизилча, аччиқмия, қора зирқ, бахмалгул

Немалый интерес представляет то, что «среди русских народных названий растений есть довольно обширная группа таких, которые образованы от имени персонажей библейско-христианской традиции. Особый интерес в этой группе представляют названия, которые могут быть сведены к формуле, где один компонент является постоянным, а другой – переменным, причём переменной оказывается как раз часть названия, образованная от имени. Например: адамова голова – иванова голова; христовы рёбрышки – христосовы рёбрышки – адамово ребро; адамская ручка – богородицына ручка – божья (богова) ручка; адамовы слёзы, слёзы Адама – богородицыны слёзки/ – Иова слёзы – боговы (божьи, боженьки) слёзки; егорьево (егорьевское, георгиево) копьё – христово копьё – копьё Иисуса Христа.

В узбекском языке названия растений редко ассоциируются с религией, есть лишь несколько флоронимов с религиозно-мифологическими элементами: шайтонкоса (букв. чёртово блюдце – белена чёрная), шайтонкелмас (букв. чертогон – синеголовник неизвестный), шайтонкавиш (букв. галоша черта) – мятлик луковичный. Во всех этих флоронимах религиозный компонент «шайтон» (черт) использован только для того, чтобы обозначить негативное свойство растения (сорное, ядовитое, колючее). Однако в этимологии флоронимов хассо Мусо и Абу Жаҳл тарвузи можно увидеть их прямую связь с религиозными реалиями: хассо Мусо – (букв. «посох Моисея» – абелия щитковая) стебель растения напоминает форму посоха, связь с пророком Моисеем неизвестна; Абу Жаҳл тарвузи (букв. «арбуз Абу Жахила» – переступень двудомный) – Абу Жахил поначалу был злейшим врагом пророка Мухаммада, став позже его последователем, – эта история ассоциируется с ядовитыми и в то же время лечебными свойствами данного растения.

Флоронимы в русском и узбекском языках обладают глубокими культурными и историческими корнями. Они часто отражают природные условия, в которых развивалась культура, а также особенности менталитета, истории и образа жизни народа, неся моциональную и эстетическую ценность.

Так, к примеру, в русской культуре ромашка является национальным цветком и символом, отражение чего часто встречается в русской фольклорной и обрядовой традиции: венки из ромашки, гадание на ромашке, которая стереотипно ассоциируется с любовью и чаще с любовными страданиями и

мучениями. У древних славян причислялась к семи священным растениям (дуб, орешник, верба, ромашка, хмель, омела, плакун), являясь символом здоровья, добра, нежности, красоты и целомудрия. В христианской мифологии ромашка считается символом невинности младенца Иисуса. Также считается, что там, где падает звезда, расцветает ромашка, поэтому нужно обязательно загадывать желание, увидев первую в году ромашку. Верили: если осыпать ромашкой дом или двор, она снимет проклятия и наговоры. Матери поили детей ромашковым чаем после ухода неприятных гостей, чтобы уберечь от сглаза. Хозяйки рассыпали цветы ромашки у порога, чтобы не пускать в дом злые силы. Кроме того, считалось, что ромашка аптечная, посаженная в саду, привлекает деньги и успех. А поскольку число лепестков у цветка разное, то появилась традиция гадать на ромашке. Примером одного из множества считалочек, можно привести: «любит, не любит, плюнет, поцелует, к сердцу прижмет, к черту пошлет, любит искренне, издевается, ждет встречи, насмехается». Помимо этого, в русском языковом сознании ромашка ассоциируется с такими понятиями, как «скромность» и «простота», важными для русского менталитета. В восприятии образа ромашки иностранными студентами может наблюдаться следующая тенденция: им известен денотат, но коннотация по отношению к нему отличается от коннотаций, возникающих у русских. В отличие от русских, для которых ромашка выступает как символ русской культуры, иностранцы воспринимают ромашку как дикое растение, которое представляет в некоторых случаях фармацевтический интерес.

В узбекской культуре гармала обыкновенная, дикая рута – известное и очень популярное на Востоке лекарственное растение, которое называют ещё адраспан или исрык (исирик), издревле использовалась как в традиционной, так и в народной медицине. Могильник (испанд), так же как хаома (эфедра) в «Авесте» (VII-V вв. до н. э.) описывается как успокаивающее и деозодорирующее средство, им окуривали больных, храмы и трупы. Гармала присутствует в поверьях и мифологии, неся в себе суеверный страх, доставшийся от предков – в народе верят, что исрык, или могильник, оберегает их от сглаза, признавая за ним силу и лечебные свойства. Семена могильника бросают на раскаленные угли или металл – читается, что дым от растения способен изгнать злых духов и уберечь от сглаза. Называемая в народе сглазом или дурным глазом, а по-научному – биоэнергетическим воздействием, энергия на самом деле влияет прежде всего на работу мозга человека. По своим качествам могильник можно сравнить с можжевельником и ладаном.

Несмотря на то, что русский и узбекский являются разноструктурными языками, их отличают определенная симметрия в мотивационно-номинативной организации флоронимических полей, что свидетельствует о близких архетипических представлениях соответствующих сообществ о растительном мире с его обыденно-когнитивным позиционированием, а также в пространстве при ориентации, что, в свою очередь, предопределяет механизм формирования флоронимического пространства как часть языковой картины мира.

Выводы. Проведённый анализ вышеуказанных флоронимов свидетельствует о том, что подобное их изучение в лингвокультурологическом

аспекте способствует прояснению национальной картины мира языков. В данном случае в центре языковой картины мира выступают флоронимы, которые отражают в себе особые культурно-специфические значения (религия, человеческие свойства или артефакты обиходной жизни человека), и сопоставительный анализ в плане особых лексико-семантических групп помогает понять, какие значения преимущественны в каждом из рассматриваемых языков. Знание флоронимической лексики позволяет учащимся лучше понимать культурные особенности языка, который они изучают, и способствует развитию описательных навыков, межкультурной компетенции.

Рекомендации. Практическое применение изучения флоронимов в методике преподавания способствует:

1. Обогащению словарного запаса: включение флоронимов в учебные программы позволяет учащимся расширить свой лексический диапазон. Это стимулирует общее развитие языковых навыков и помогает лучше понять природные и культурные реалии.

2. Развитию описательных навыков: упражнения на описание природы с использованием флоронимов помогают учащимся развивать навыки живописного и точного описания, что содействует развитию креативного мышления и формированию навыков детализированного описания.

3. Культурным связям/кросс-культурной коммуникации: изучение флоронимов помогает установить культурные связи и понять традиции и обычаи страны изучаемого языка, что помогает глубже понимать культурные и исторические аспекты языка.

4. Чтению и анализу текстов: студенты могут читать литературу, статьи и научные работы, где часто встречаются флористические термины. Это, в свою очередь, помогает им лучше понимать контекст и содержание текстов, а также расширяет их кругозор.

5. Письменные упражнения: написание эссе или сочинений, включающих описание природных явлений и растений, помогает учащимся лучше усвоить новые термины и их использование в контексте. Такие задания развивают навыки письма и критического мышления.

6. Проектная деятельность: создание проектов о флоре своей страны или региона также является увлекательным способом изучения языка. Студенты могут исследовать местные растения, составлять буклеты или подготовить презентации, что не только расширит их лексикон, но и развивает навыки работы в команде.

7. Игровые методы: включение игр, викторин на знание флоронимов или кроссвордов в процесс обучения делает его более увлекательным и могут быть отличным способом закрепления материала, активно вовлекая студентов в процесс обучения.

8. Интеграция с другими предметами: флоронимическая лексика может быть связана с уроками биологии, экологии, истории или географии, что позволит студентам увидеть междисциплинарные связи и углубить свои знания.

9. Использование технологий: современные технологии открывают новые возможности для изучения флоронимов. Онлайн-ресурсы и приложения для идентификации растений могут сделать процесс обучения более интерактивным и доступным, студенты могут использовать такие инструменты для самостоятельного изучения и практики.

Флоронимическая лексика является важным элементом языка, который может значительно обогатить процесс его изучения. Интеграция флоронимов в методику преподавания не только расширяет словарный запас студентов, но и способствует развитию их культурной осведомленности и междисциплинарных связей. Используя различные методы и подходы, преподаватели могут сделать изучение языка более увлекательным и значимым для своих студентов.

Литература

1. Верещагин Е. М., Костомаров В.Г. Русский язык как феномен национальной культуры / Русский язык: предмет изучения и средств воспитания. – Лейпциг: Изд-во КГУ. 1981.

2. Ирбе Н. М. Сюрприз лесной тропинки: Методическая разработка урока-игры «Изучение лекарственных растений» / Читаем, учимся, играем: Сб. сценариев. 2004. – № 6.

3. Саввина Ю.Ю. Фитонимическая лексика как один из источников лингвокраеведческой работы по русскому языку в средней школе. Текст научной статьи по специальности «Языкознание и литературоведение». https://cyberleninka.ru/article/n/fitonimicheskaya-leksika-kak-odin-iz-istochnikov-lingvokraevedcheskoy-raboty-po-russkomu-yazyku-v-sredney-shkole/viewer

4. Юсупов У. К. Теоретические основы сопоставительной лингвистики. – Ташкент: Фан, 2007. – С. 27.

TA’LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI JORIY QILISH ISTIQBOLLARI

O‘rozboyev Mirjalol Abdivosi o‘g‘li, Guliston davlat pedagogika instituti “Aniq fanlar” kafedrasi o‘qituvchisi.
e-mail: mirjalol0406@email.com
Shamsiddinov Muxiddin Xusniddin o‘g‘li, Guliston davlat pedagogika instituti “Pedagogika” fakulteti Matematika va Informatika yo‘nalishi talabasi.
e-mail: shamsiddinovmuhiddinov763@email.com
Dadajonov Daler Dilmurod o‘g‘li, Guliston davlat pedagogika instituti “Pedagogika” fakulteti Matematika va Informatika yo‘nalishi talabasi.
e-mail: dalerdadajonov9@email.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston ta’lim tizimiga innovatsion texnologiyalarni joriy etish istiqbollari ko‘rib chiqiladi. Ta’lim jarayonini raqamlashtirish, masofaviy ta’lim imkoniyatlari va individual ta’lim yondashuvlari kabi jihatlar yoritiladi. Shuningdek, texnologik infratuzilmaning yetishmasligi, o‘qituvchilarning tayyorgarligi va texnologiyaga teng kirish imkoniyatlarining mavjud muammolari ko‘rib chiqiladi. Xalqaro tajribalar asosida O‘zbekistonda texnologiyalarni ta’limga tatbiq etish bo‘yicha tavsiyalar taqdim etiladi. Maqola texnologik integratsiyani yaxshilash va innovatsion yechimlar orqali ta’lim sifatini oshirish yo‘llarini taklif qiladi.

Kalit so‘zlar: Innovatsion texnologiyalar, ta’lim tizimi, raqamlashtirish, masofaviy ta’lim, individual ta’lim, texnologik infratuzilma;

ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Статья рассматривает перспективы внедрения инновационных технологий в образовательную систему Узбекистана. Особое внимание уделяется таким аспектам, как цифровизация образования, возможности дистанционного обучения и индивидуальные методы преподавания. Также рассматриваются проблемы, такие как недостаточная технологическая инфраструктура, неподготовленность преподавателей и неравный доступ к технологиям. Анализируется международный опыт использования образовательных технологий, чтобы предложить идеи для Узбекистана. В статье приводятся рекомендации по улучшению технологической интеграции и повышению качества образования через инновационные решения.

Ключевые слова: Инновационные технологии, система образования, цифровизация, дистанционное обучение, персонализированное обучение, технологическая инфраструктура;

PROSPECTS OF IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL SYSTEM

Abstract. This article examines the prospects of integrating innovative technologies into Uzbekistan's educational system. It highlights the potential benefits, such as the digitalization of education, distance learning opportunities, and personalized teaching methods. The study also addresses challenges like inadequate technological infrastructure, lack of teacher preparedness, and unequal access to technology. International practices in education technology are explored to offer insights for Uzbekistan. The article concludes with recommendations for improving technological integration and enhancing the quality of education through innovative solutions.

Key words: Innovative technologies, education system, digitalization, distance learning, personalized learning, technological infrastructure;

Kirish. Bugungi kunda dunyo miqyosida ta'lim tizimining rivojlanishida texnologik yutuqlar muhim o'rin tutmoqda. Innovatsion texnologiyalar ta'lim jarayonlarini yangicha usullar bilan boyitib, samaradorlik va sifatni oshirishga yordam beradi. O'zbekiston ta'lim tizimi ham raqamli texnologiyalarni keng joriy etish jarayonini boshdan kechirmoqda. Ushbu maqolada ta'lim tizimini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarni qo'llash istiqbollari, bu sohadagi imkoniyatlar va mavjud muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalarni ta'limga tatbiq etishda xalqaro tajribalar ham yoritiladi.

Ta'lim tizimini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarni joriy qilish – O'zbekiston uchun dolzarb masalalardan biridir. Bu jarayonning asosiy maqsadi ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilar va talabalar uchun zamonaviy o'quv muhitini yaratish, shuningdek, ularning kelajakda mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishlarini taminlashdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan so'nggi yillarda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar mamlakatning innovatsion ta'lim tizimiga o'tishga qaratilgan. Ushbu islohotlar doirasida raqamli ta'lim texnologiyalari, masofaviy o'qitish platformalari va zamonaviy o'quv dasturlari joriy qilinmoqda. Bu o'z navbatida, ta'lim jarayonini osonlashtirish va kengaytirish imkonini beradi.

Metodologiya. Ushbu maqola O'zbekiston ta'lim tizimida raqamli va innovatsion texnologiyalarni joriy etish bo'yicha mavjud ilmiy va amaliy adabiyotlarni o'rganishga asoslanadi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalarni tahlil qilish va O'zbekiston ta'lim tizimidagi real vaziyatni baholash orqali texnologik rivojlanishning istiqbollari o'rganiladi. Maqola yozish jarayonida raqamli platformalar, texnologik vositalar va

interaktiv o‘qitish metodlarini tatbiq etish bo‘yicha statistik ma’lumotlar va ilmiy maqolalardan foydalanildi.

Innovatsion texnologiyalarning imkoniyatlari. O‘zbekistonda ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo‘llash bir qancha ijobiy imkoniyatlarni yaratadi:

1. Ta’lim jarayonining raqamlashtirilishi: Ta’lim jarayonini raqamlashtirish, ya’ni interaktiv darslar va elektron o‘quv materiallarini yaratish orqali ta’lim jarayonini istalgan vaqtda qayta ko‘rish va mustahkamlash imkoniyati yaratiladi. Elektron resurslar o‘qituvchilar va talabalar uchun qulaylik yaratadi va o‘qituvchining ishini optimallashtiradi [1].

2. O‘quv jarayonining interfaol va qiziqarli bo‘lishi. Interfaol texnologiylar, masalan, virtual (VR) va kengaytirilgan (AR) reallik, talabalar va o‘quvchilarni mavzuga chuqurroq kirib borishga undaydi. Bu texnologiyalarni qo‘llash orqali kimyo, fizika, tarix va geografiya kabi murakkab mavzularni yanada qiziqarli va tushunarli shaklda o‘rganish imkonini beradi. Virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar va jonli tajribalar orqali ta’lim jarayonini yanada jozibador qilish mumkin.

a) Masofaviy ta’lim imkoniyatlari: Innovatsion texnologiyalar tufayli masofaviy ta’lim imkoniyatlari kengaymoqda. Bu, ayniqsa, pandemiya davrida juda dolzarb bo‘ldi. Talabalar internet orqali darslarga qatnashish, sinovlar va imtihonlarni onlayn topshirish imkoniyatiga ega bo‘lishdi. Bu jarayonni yanada takomillashtirish ta’limga kirish imkoniyatini kengaytiradi.

b) Individual ta’lim yondashuvi: Texnologiyalar o‘quvchilar uchun individual yondashuvni joriy qilishga yordam beradi. Elektron platformalar orqali o‘quvchilar o‘z shaxsiy rivojlanish dasturlarini yaratishi va individual tarzda rivojlanishi mumkin. Shuningdek, talabalarning bilim darajasini onlayn platformalar orqali kuzatish va baholash imkoniyati taqdim etiladi [3]

d) Texnologik resurslar va virtual laboratoriyalar: Innovatsion texnologiyalar orqali o‘quvchilar tajriba o‘tkazish, tahlil qilish va natijalarni kuzatishda virtual laboratoriyalardan foydalanishlari mumkin. Bu, ayniqsa, ilmiy-texnik yo‘nalishlarda samarali hisoblanadi va qimmatbaho asbob-uskunalarga bo‘lgan ehtiyojni kamaytiradi.

e) O‘qituvchilar uchun yangi ko‘nikma va imkoniyatlarni yaratish. Ta’limda innovatsion texnologiyalardan foydalanish o‘qituvchilarning ham bilim va ko‘nikmalarini kengaytiradi. Masalan, raqamli ta’lim resurslarini yaratish, onlayn platformalarda kurslarni o‘qitish yoki interfaol materiallar tayyorlash orqali o‘qituvchilar yangi tajriba va bilimga ega bo‘lishadi. Bu esa, o‘z navbatida, ta’lim sifatini yaxshilashga hissa qo‘shadi.

f) Shaxsiy o‘zlashtirish natijalarini kuzatish va tahlil qilish. Raqamli platformalar va innovatsion texnologiyalar yordamida har bir talabaga oid o‘zlashtirish natijalarini tahlil qilish, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkoniyati paydo bo‘ladi. Bu esa, o‘quvchilar uchun yondashuvlarni moslashtirish va ta’lim jarayonini samarali tashkil qilishga yordam beradi.

g) Raqamli texnologiyalar orqali kengroq ma’lumot va resurslarga kirish imkoniyati. Innovatsion texnologiyalar yordamida talabalar dunyoning turli chekkalaridan ilmiy manbalar, kitoblar, maqolalar va boshqa raqamli resurslarga kirish imkoniga ega bo‘lishadi. Bularning barchasi ilmiy izlanishlar va tadqiqotlar uchun

keng imkoniyatlar yaratadi va o‘quvchilarga zamonaviy bilimlarga ega bo‘lishga yordam beradi.

Muammolar va chegaralar. Texnologiyalarning imkoniyatlari qanchalik keng bo‘lmasin, ularni joriy etishda qator muammolar va cheklovlar mavjud:

1. Texnologik infratuzilmaning yetishmasligi: O‘zbekistonning ba’zi hududlarida internet sifati va texnologik infratuzilma talablarga javob bermaydi. Bu masofaviy ta’lim jarayonini to‘liq amalga oshirishda katta to‘siq bo‘lib qolmoqda [3].

2. O‘qituvchilar malakasi va tayyorgarligi: Innovatsion texnologiyalarni muvaffaqiyatli qo‘llash uchun o‘qituvchilarning texnologik malakasi yuqori bo‘lishi zarur. Ko‘pgina hollarda o‘qituvchilar yangi texnologiyalar bilan ishlashga tayyor emas, bu esa ta’lim jarayonini to‘laqonli o‘tkazishga to‘sqinlik qiladi.

Texnologiyaga kirish imkoniyatlari tengsizligi: Ayrim o‘quvchilar texnologik vositalarga yetarli darajada ega emas. Bu, asosan, ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan imkoniyatlari cheklangan talabalar uchun jiddiy muammo hisoblanadi.

Xalqaro tajribalar. Dunyoda ta’lim sohasida innovatsion texnologiyalarni qo‘llash bo‘yicha ko‘plab rivojlangan davlatlar tajribasi mavjud. Masalan, AQSh, Kanada, Buyuk Britaniya kabi mamlakatlarda raqamli platformalar, onlayn kurslar va aralash o‘qitish texnologiyalari keng joriy etilgan. Ushbu mamlakatlarda talabalar masofaviy va aralash o‘qitish formatlaridan keng foydalanishadi. Bu tajribalar O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ularni o‘rganish va moslashtirish imkoniyati mavjud [4].

1. Innovatsion texnologiyalarning ahamiyati:

Ta’lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish o‘quvchilarning ijodiy va intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, ta’limning samaradorligini oshirishga va uning xalqaro standartlarga muvofiq bo‘lishiga imkon beradi.

2. Asosiy muammolar:

Texnologik infratuzilmaning yetarli emasligi, o‘qituvchilarning malaka yetishmovchiligi va innovatsiyalarni qabul qilishda qarshilik ko‘rsatish kabi muammolar texnologiyalarni to‘liq joriy qilishda to‘siq bo‘lmoqda.

3. Yechim va tavsiyalar:

Mahalliy va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, o‘qituvchilarning malakasini oshirish bo‘yicha trening va dasturlar tashkil etish, shuningdek, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur. Shu bilan birga, chekka hududlardagi maktablarda internet va texnologik resurslarni ta’minlash ustuvor vazifa bo‘lishi kerak.

4. Metodologik yondashuvlarning samaradorligi:

Maqolada tavsiya etilgan metodologiya yordamida ta’lim jarayonlarida innovatsion texnologiyalarning samaradorligini oshirish bo‘yicha aniq strategik chora-tadbirlar ishlab chiqilishi mumkin.

Ushbu tadqiqotdan kelib chiqqan holda, ta’lim tizimiga texnologiyalarni joriy qilish jarayonini samarali tashkil etish orqali o‘quv jarayonining sifatini oshirish, ta'limning raqamli transformatsiyasini jadallashtirish va global talablarga moslashish mumkinligi aniqlandi. Innovatsion texnologiyalarning samarali joriy qilinishi,

shubhasiz, kelajak avlodlarning bilim saviyasi va mamlakatning raqobatbardoshligini oshirishga katta hissa qo‘shadi.

Qisqa muddatli maqsadlar: Qisqa muddat ichida resurslarni ta’minlash va pedagoglarning texnologik ko‘nikmalarini rivojlantirish choralari ko‘rilishi zarur.

Uzoq muddatli istiqbol: Kelajakda ta’lim tizimining to‘liq raqamlashtirilishi, innovatsion yondashuvlarning doimiy joriy etilishi va har bir o‘quvchi uchun sifatli bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish ko‘zda tutilgan.

Ta’limda innovatsion texnologiyalarni keng miqyosda joriy qilish orqali milliy ta'lim tizimini yangi bosqichga ko‘tarish, zamonaviy talablarni qondirish va global raqobatbardoshlikni ta’minlashga erishish mumkin.

Xulosa. O‘zbekistonda ta’lim tizimini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarni joriy etish istiqbollari katta imkoniyatlarga ega. Raqamli platformalar va masofaviy ta’lim texnologiyalari orqali ta’lim jarayonini samarali tashkil etish mumkin. Biroq, texnologik infratuzilmaning rivoji, o‘qituvchilarning tayyorgarligi va tengsizlik masalalari hal qilinishi kerak. Innovatsion texnologiyalarni joriy qilishda xalqaro tajribani inobatga olish va O‘zbekiston sharoitlariga moslashtirish ta’lim sifatini yanada yaxshilashga yordam beradi.

Ta’lim tizimini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarni joriy qilish zamonaviy jamiyatning dolzarb ehtiyojlaridan biridir. Ushbu maqolada ta'lim sohasidagi innovatsiyalarni qo‘llashning imkoniyatlari, muammolari va istiqbollari ko'rib chiqildi. Quyidagi asosiy xulosalar va tavsiyalarni keltirish mumkin:

Takliflar.

1. Internet infratuzilmasini rivojlantirish: Ta’lim sifatini oshirish uchun, avvalo, yuqori tezlikdagi internet tarmog‘ini mamlakatning barcha hududlariga yetkazish lozim.
2. O‘qituvchilarni qayta tayyorlash: O‘qituvchilar uchun texnologiyalarni qo‘llash bo‘yicha treninglar va malaka oshirish kurslarini yo‘lga qo‘yish zarur.
3. Sifatli raqamli resurslar yaratish: Talabalar uchun zamonaviy o‘quv materiallari, virtual laboratoriyalar va interaktiv darslarni rivojlantirish lozim.
4. Ilg‘or texnologiyalarni joriy etish: Elektron resurslardan foydalanishni kengaytirish, xususan, masofaviy o‘qitish platformalari va mobil ilovalar orqali ta'lim olish imkoniyatlarini rivojlantirish.
5. O‘quv dasturlarini moslashtirish: Ta’lim dasturlarini innovatsion texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirib, zamonaviy talab va standartlarga moslashtirish.
6. Tajriba almashinuvi: Xalqaro tajriba asosida innovatsion boshqaruv modellarini sinovdan o‘tkazish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov A. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2018.
2. Nabiyev O. Ta’lim tizimida raqamlashtirish jarayonlari. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti. 2021.

3. Usmonov M. Ta’lim texnologiyalari va innovatsiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti. 2019.
4. Abdurashidova N. “O‘zbekiston ta’lim tizimida masofaviy o‘qitishning roli va ahamiyati”.

TASVIRIY SAN'AT ASARLARI VOSITASIDA O'QUVCHILARNING TADQIQOTCHILIK KOMPETENTSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH (tarix darslari misolida)

Tojiboeva Dildora Baxodirovna, GulDPI "Ijtimoiy-gumanitar fanlar" fakulteti "Tarix va san'atshunoslik" kafedrasi mustaqil tadqiqodchisi.
e-mail: tojiboyevadildora129@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada tarix darslarida tasviriy san'at asarlaridan foydalanish orqali o'quvchilarning tadqiqotchilik kompetentsiyasini takomillashtirish usullari tahlil qilingan. Vizual manbalar ta'lim jarayonini yanada samarali qilib, o'quvchilarni tarixiy voqealarni chuqurroq anglashga undaydi. Maqolada o'quvchilarda vizual va tahliliy fikrlashni shakllantirish orqali mustaqil tadqiqot olib borish qobiliyatini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, tadqiqotchilik kompetentsiyasi, tarix darslari, vizual manbalar, tahliliy fikrlash

IMPROVING STUDENTS' RESEARCH COMPETENCE THROUGH FINE ARTS (in the example of history lessons)

Abstract. This article analyzes methods for improving students' research competencies through the use of visual art in history lessons. Visual sources enhance the educational process by encouraging students to gain a deeper understanding of historical events. The article demonstrates how developing visual and analytical thinking can foster students' ability to conduct independent research.

Keywords: Visual art, research competency, history lessons, visual sources, analytical thinking.

ПОВЫШЕНИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО (на примере уроков истории)

Аннотация. В статье анализируются методы повышения исследовательской компетентности учащихся путем использования произведений изобразительного искусства на уроках истории. Визуальные ресурсы делают учебный процесс более эффективным и побуждают учащихся углубить понимание исторических событий. В статье показаны возможности развития способности студентов проводить самостоятельные исследования путем формирования наглядно-аналитического мышления.

Ключевые слова: изобразительное искусство, исследовательская компетентность, уроки истории, изобразительные источники, аналитическое мышление.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri bu o‘quvchilarning ijodiy va tadqiqotchilik kompetentsiyalarini rivojlantirishdir. Bu kompetentsiyalar nafaqat axborotni o‘zlashtirish, balki uni tahlil qilish, xulosa chiqarish, va yangi bilimlarni mustaqil kashf qilish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Tadqiqotchilik qobiliyatini rivojlantirish borasida tarix fanining ahamiyati katta. Xususan, tarix darslarida tasviriy san’at asarlaridan samarali foydalanish o‘quvchilarning bilim olish jarayonini chuqurlashtiradi va ularning tadqiqotchilik kompetentsiyasini takomillashtirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Tasviriy san’at asarlari vizual ma’lumotlarning katta qismini o‘z ichiga olgan madaniy meros bo‘lib, o‘quvchilarda tarixiy voqealarni chuqurroq anglash va tahlil qilish imkoniyatini yaratadi. Ushbu maqolada tasviriy san’at asarlari vositasida o‘quvchilarning tadqiqotchilik kompetentsiyasini rivojlantirish usullari tahlil qilinadi va undan ta’lim jarayonida samarali foydalanish yo‘llari ko‘rsatiladi.

1. Tadqiqotchilik kompetentsiyalarining ta’limdagi o‘rni va ahamiyati.

Tadqiqotchilik kompetentsiyalari XXI asrda har bir shaxs uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi. Bularga axborotni mustaqil izlash, uni tahlil qilish, tahliliy fikr yuritish va yangi xulosalar chiqarish kiradi. Bunday kompetentsiyalar o‘quvchilarni faol izlanuvchi, tanqidiy fikrlovchi va ijodkor shaxs sifatida shakllantirishga yordam beradi. Bu kompetentsiyalar, ayniqsa, tarix fanini o‘rganish jarayonida muhim ahamiyatga ega, chunki tarix ilmi turli manbalarni tahlil qilish va voqealarni turlicha yondoshuvlar asosida anglashni talab qiladi [1].

Tasviriy san’at asarlari tarixi to‘g‘risida ma’lumot berish bilan birga, o‘quvchilarga tadqiqotchilarga xos ish uslublarini o‘rganishga yordam beradi. Masalan, tarixiy kartinalar va haykallar orqali o‘quvchilar o‘zlarini muayyan davrga xos voqealarga guvoh bo‘lganday his qiladilar va bu ulardagi qiziqishni kuchaytiradi.

2. Tasviriy san’atning ta’lim jarayonidagi o‘rni.

Tasviriy san’at asarlari ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanishi mumkin, chunki ular o‘quvchilarga turli tarixi voqealarni vizual manbalar orqali qabul qilish imkoniyatini beradi. Bunda tasviriy san’at nafaqat bir madaniyat yoki davrni tushunishga yordam beradi, balki turli mamlakatlar va xalqlar o‘rtasidagi tarixiy aloqalarni tushunishga ham yordam beradi. Tasviriy san’at tarixni tasvirlashda katta rol o‘ynaydi. Masalan, Yevropadagi Qadimgi Rim, O‘rta asrlar va Renessans davrlarida yaratilgan asarlar nafaqat tarixiy voqealarni ifoda etadi, balki o‘sha davrning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy vaziyati haqida ham muhim ma’lumot beradi. O‘quvchilar bu asarlarni tahlil qilish orqali o‘sha davrning ruhiyati va holatini chuqurroq tushunishga harakat qiladilar [2].

3. Tasviriy san’at orqali tadqiqotchilik kompetentsiyasini rivojlantirish.

3.1 Vizual manbalarni o‘rganish va tahlil qilish. Tasviriy san’at asarlaridan foydalanib o‘quvchilarda tadqiqotchilik qobiliyatini rivojlantirishning birinchi qadami bu vizual manbalarni tahlil qilishdir. Bunda o‘qituvchi o‘quvchilarga muayyan tarixiy davrga oid tasviriy asarlarni namoyish qiladi va ularni tahlil qilishni taklif etadi.

Masalan, Markaziy Osiyodagi Amir Temur davriga oid miniatyuralar yoki Sharq madaniyatiga xos boshqa tasviriy asarlar bu jarayon uchun yaxshi misol bo‘lishi mumkin. O‘quvchilar tasviriy manbalarni tahlil qilish jarayonida tasvirning mazmuni, kompozitsiyasi, ranglar yoki yoritilish kabi elementlarni ko‘rib chiqadilar. Bunda ular mazkur asarning tarixiy davrdagi roli va ahamiyatini tushunib oladilar.

3.2 Tadqiqot savollarini shakllantirish. Tasviriy san’at asarlarini o‘rganish orqali o‘quvchilarda tadqiqot savollari paydo bo‘ladi. Masalan, Amir Temurning tasviriy obrazlari orqali o‘quvchilar uning siyosiy faoliyati va davlat qurishdagi yutuqlarini o‘rganishi mumkin. Bunda o‘quvchilar o‘zlariga “Amir Temur nega shunday tasvirlangan?” yoki “Bu asar uning siyosiy g‘oyalarini qanday ifoda etadi?” kabi savollar beradilar. Bunday savollar tarixiy tahlil jarayonini chuqurlashtiradi.

3.3 Manbalarni qiyosiy tahlil qilish. Tasviriy san’at tadqiqot jarayonida qiyosiy tahlil qilish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Masalan, bir xil tarixiy shaxsni turli davrlarda yoki turli mamlakatlarda qanday tasvirlanganini qiyoslash orqali o‘quvchilar bu tasvirlarning ijtimoiy va madaniy konteksti haqida xulosa chiqarishlari mumkin.

3.4 Xulosa chiqarish va natijalarni baholash. Tasviriy san’at asarlarini tadqiq qilish jarayonida o‘quvchilarda tahliliy fikrlash va xulosa chiqarish ko‘nikmalari shakllanadi. Ular vizual manbalar asosida tarixiy voqealar haqidagi bilimlarini to‘ldirib, o‘z qarashlarini asoslash imkoniga ega bo‘ladilar. Natijada, o‘quvchilar mustaqil ravishda tadqiqot olib borishga qobil bo‘lib, o‘z bilimlarini turli manbalar bilan boyitadilar.

4. Tasviriy san’atni tarix darslariga integratsiya qilishning pedagogik usullari.

Tasviriy san’at asarlaridan foydalanish uchun tarix darslarida quyidagi pedagogik usullardan samarali foydalanish mumkin:

• Tasviriy tahlil usuli: O‘qituvchi o‘quvchilarni tasviriy san’at asarlarini tahlil qilish jarayoniga jalb qiladi. Bu usul o‘quvchilarda vizual manbalar orqali bilimlarni o‘zlashtirish qobiliyatini rivojlantiradi.

• Ijodiy tahlil va muhokama: O‘quvchilar tarixiy asarlarning mazmuni va shakli haqida muhokamalar o‘tkazadilar, bu ularning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi.

• Interaktiv mashg‘ulotlar: Tasviriy san’at bilan bog‘liq rol o‘yinlar va ijodiy loyihalarni dars jarayoniga kiritish o‘quvchilarni faol qatnashuvchiga aylantiradi.

Xulosa. Tasviriy san’at asarlari o‘quvchilarning tadqiqotchilik kompetentsiyasini takomillashtirishda muhim vosita bo‘lib, tarix darslarini yanada jonli va samarali qilishga yordam beradi. Vizual manbalar o‘quvchilarda vizual fikrlashni rivojlantirib, ularga tarixiy voqealarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bunday ta’lim jarayoni o‘quvchilarni mustaqil tadqiqotlar olib borishga undaydi va ularning ijodiy qobiliyatlarini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev U. Sh. Tarix fanini o‘qitishda vizual texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari. – Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti. 2019.

2. Вигоцкий Л. С. Психология искусства. – Москва: Искусство нашриёти. 1996.

3. Дьюи Дж. Искусство как опыт. – Москва: Канон РООИ “Реабилитация”. 2012.

4. Juraev J. M. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarning tadqiqotchilik qobiliyatini rivojlantirish masalalari. – Pedagogika jurnali. 3(12). 2021. – B. 45-53.

5. Kasabekov Sh. M. Tasviriy san’at tarixining ta’limdagi ahamiyati. – Qarshi: Qarshi davlat universiteti nashriyoti. 2018.

6. Коломинский Я. Л., & Петрова Е. Yu. Искусство и его влияние на развитие познавательной активности школьников. Психология и образование журнали, 4(2). 2000. – В. 23-35.

7. Normatov Q. Q. Tasviriy san’at va tadqiqotchilik qobiliyati: ta’lim jarayonidagi yangi imkoniyatlar. – Toshkent: TATU nashriyoti. 2020.

8. Пиаже Ж. Психология интеллекта. – Москва: АСТ нашриёти. 2001.

9. Shangareeva M. I. Tasviriy san’atni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish usullari. Pedagogik innovatsiyalar jurnali, 5(3). 2022. – B. 87-92.

10. Ямпольский М. Б. Визуальная антропология: история и современность. – Москва: Новоэ литературноэ обозрение. 2010.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA JISMONIY TARBIYA DARSLARINI SAMARALI TASHKIL QILISHNING KLASTER MODULINI ISHLAB CHIQISH

Umaraliyev Dadaxon Usmonqul o‘g‘li, GulDPI jismoniy madaniyat nazaryasi kafedrasi o‘qituvchisi
e-mail: dadaxonumaraliyev24@gmail.com
Saidmurodova Shohida Xabibjon qizi, GulDPI “Pedagogika” fakulteti Jismoniy madanyat yo‘nalishi talabasi
e-mail: saidmurodovashohida34@gmail.com

Annotatsiya. Boshlang‘ich sinflarda jismoniy tarbiya darslari o‘quvchilarning jismoniy rivojlanishini ta’minlash, ularni sog‘lom turmush tarziga o‘rgatish va jismoniy faollikka rag‘batlantirishda katta ahamiyatga ega. Ushbu darslar nafaqat jismoniy mashqlarni bajarishga, balki bolaning emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, boshlang‘ich sinflarda jismoniy tarbiya darslarini samarali tashkil qilish uchun innovatsion yondashuvlar va metodlarni ishlab chiqish zarur.

Kalit so‘zlar: Jismoniy tarbiya, klaster moduli, kreativlik, kamolot, sog‘lom turmush, motivatsiya;

РАЗРАБОТКА КЛАСТЕРНОГО МОДУЛЯ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ УРОКОВ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Аннотация. Занятия физической культурой в начальных классах имеют большое значение в обеспечении физического развития учащихся, приучении их к здоровому образу жизни и поощрении физической активности. Эти занятия положительно влияют не только на выполнение физических упражнений, но и на эмоциональное и социальное развитие ребенка. Поэтому необходима разработка инновационных подходов и методов эффективной организации уроков физического воспитания в начальных классах.

Ключевые слова: Физическое воспитание, кластерный модуль, креативность, зрелость, здоровый образ жизни, мотивация;

DEVELOPMENT OF A CLUSTER MODULE OF EFFECTIVE ORGANIZATION OF PHYSICAL EDUCATION LESSONS IN PRIMARY CLASSES

Abstract. Physical education classes in primary grades are of great importance in ensuring the physical development of students, teaching them a healthy lifestyle and encouraging physical activity. These classes have a positive effect not only on the performance of physical exercises, but also on the emotional and social development of the child. Therefore, it is necessary to develop innovative approaches and methods for the effective organization of physical education lessons in primary classes.

Key words: Physical education, cluster module, creativity, maturity, healthy life, motivation;

Kirish. Jismoniy tarbiya – insonni jismoniy kamolotga erishishga yo‘naltirilgan pedagogik jarayondir. Jismoniy madaniyat jarayonida aqliy, axloqiy, estetik tarbiya va mehnat tarbiyasi amalga oshiriladi. Jismoniy tarbiya nazariyasi ijtimoiy, tabiiy va pedagogik fanlar bilan bog‘liq.

Jismoniy tarbiya nazariyasi va metoditkasi bu - inson jismoniy kamolotini boshqarishning umumiy qonuniyatlari haqidagi fandir. Ushbu fanni egallash jismoniy tarbiyaning barcha bo‘g‘inlariga tegishli masalalarni hal qilishga to‘g‘ri yondashish imkonini beradi. Jismoniy kamolot - har tomonlama rivojlanishning va odamda harakat qilishga tayyor turishning tarixiy vujudga kelgan darajasi bo‘lib, ishlab chiqarish, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish va sharoitga moslashish imkoniyatini, yuksak ish qobiliyatini va hayotiy muhim funksiyalarining normal o‘sishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, har qanday tashqi muhit sharoitida jismoniy va aqliy ish qobiliyatini, katta masshtabdagi harakat ko‘nikmalarini va tana shaklini garmonik rivojlantirishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Jismoniy tarbiya fanining asosiy maqsadi, o‘quvchilarning jismonan sog‘lom, baquvvat bo‘lishlari bilan birga Vatan mudofaasiga, hayotga va mehnatga tayyorlashdir. Bu maqsad mamlakatimizda kishilaming jismoniy tarbiyasini amalga oshiruvchi hamma muassasa va tashkilotlar uchun yagonadir. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari jismoniy tarbiya darslarida yuqorida ta’kidlab o‘tilgan maqsadlar asosida asosiy uchta vazifa hal etiladi. Jumladan, ta’limiy, tarbiyaviy, sog‘lomlashtiruvchi [1].

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda jismoniy tarbiya darslarini samarali tashkil qilish uchun klaster moduli asosida ishlab chiqilgan yangi yondashuvlar tahlil qilinadi.

Tahlil va natijalar. Klaster moduli tushunchasi. Klaster moduli – bu o‘quvchilarni bir-biri bilan hamkorlikda ishlashga, o‘zaro tajriba almashish va muammolarni hal qilishga yo‘naltirilgan o‘quv jarayonini tashkil etishning samarali usulidir. Klaster metodikasi o‘quvchilarni kichik guruhlarga ajratish orqali darslarni tashkil qilish, o‘zaro faoliyatni rag‘batlantirish va o‘qitishning individual yondashuvlarini qo‘llashni o‘z ichiga oladi.

Klaster moduli o‘quvchilarni jismoniy faollikka, sog‘lom turmush tarziga va jamiyatda o‘z o‘rnini topishga tayyorlash uchun juda foydalidir. Ushbu metodika o‘quvchilarni o‘ylashga, o‘z his-tuyg‘ularini boshqarishga va muammolarni hal qilishga o‘rgatadi, shuningdek, ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Boshlang‘ich sinflarda klaster moduli asosida jismoniy tarbiya darslarini tashkil etish.

1. Klaster asosida o‘quvchilarni guruhlarga ajratish. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari odatda ko‘p energiyaga ega va o‘zaro muloqot qilishni yaxshi ko‘rishadi. Shu bois, darslarni klaster metodikasi asosida tashkil qilish, o‘quvchilarga o‘zaro ishlash imkoniyatini beradi. Dars jarayonida o‘quvchilarni kichik guruhlarga ajratib, har bir guruhga turli topshiriqlar berish mumkin. Masalan, jismoniy mashqlarni bajarish, o‘yinlarni tashkil qilish yoki sport faoliyatini rejalashtirish bo‘yicha guruhlar shakllantiriladi.

2. Jismoniy faollik va kreativlikni oshirish. Klaster moduli o‘quvchilarning jismoniy faolligini oshirish bilan birga, ularning kreativ fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Jismoniy tarbiya darslarida o‘quvchilarni ijodiy yondashuvga undash, turli xil o‘yinlar, musobaqalar va jismoniy faoliyatlarni o‘ylab topish imkonini yaratish orqali ularning kreativligini oshirish mumkin. Masalan, “Jismoniy tarbiya festivali” kabi musobaqalar tashkil etib, o‘quvchilarni o‘zaro bahs-munozara qilishga undash, yangi g‘oyalar bilan chiqishga imkon yaratish samarali bo‘ladi.

3. O‘qituvchining roli. Klaster moduli asosida o‘qituvchi o‘quvchilarning rahbarligi va yo‘naltirishiga e’tibor qaratadi. O‘qituvchi, avvalo, guruhlarga tushuncha berishi, topshiriqlarni aniq ifodalashi va o‘quvchilarning faoliyatini kuzatishi kerak. O‘quvchilarga o‘z fikrlarini erkin ifoda etish imkonini yaratish hamda guruhlar orasidagi aloqalarni qo‘llab-quvvatlash muhimdir. Shu bilan birga, o‘qituvchi o‘quvchilarni jismoniy faoliyatda rag‘batlantirib, ular orasidagi hamkorlikni rivojlantirish uchun doimiy qo‘llab-quvvatlashni ta’minlashi zarur.

4. Jismoniy va ruhiy rivojlanishni birlashtirish [2].

Klaster moduli jismoniy tarbiya darslarida jismoniy va ruhiy rivojlanishni birlashtirish imkonini beradi. Jismoniy mashqlar, sport o‘yinlari va jismoniy faoliyat bilan birga, o‘quvchilarga psixologik jihatdan ham o‘zini rivojlantirish uchun imkoniyatlar yaratish zarur. Masalan, o‘quvchilarga hamjihatlikni, rahbarlikni va guruhda ishlashni o‘rgatish, o‘zaro yordam va qo‘llab-quvvatlashni ta’minlash orqali jismoniy tarbiya darslarini samarali tashkil qilish mumkin.

Klaster metodikasi asosida jismoniy tarbiya darslarining afzalliklari

- Hamkorlik va jamoaviy ishlash: Klaster metodikasi o‘quvchilarga jamoaviy ish olib borishni, o‘zaro yordamni va guruhda ishlashni o‘rgatadi. Bu ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi va o‘zaro hurmatni shakllantiradi.

- Motivatsiya va ishtirok: Klaster metodikasi o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Har bir guruh o‘z topshirig‘iga mas’uliyat bilan yondashadi, bu esa umumiy dars jarayonida o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi.

- Individual yondashuv: Guruhlar bilan ishlash o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish imkoniyatini beradi. O‘qituvchi har bir o‘quvchining ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos ravishda yondashishi mumkin.

- Yangi g‘oyalar va ijodkorlik: Klaster metodikasi o‘quvchilarga yangi g‘oyalarni ishlab chiqish va ijodiy ishlash imkonini yaratadi. Bu o‘quvchilarning kreativligini oshiradi va ularni yangi muammolarni hal qilishga tayyorlaydi.

Boshlang‘ich sinflarda jismoniy tarbiya darslarining mazmuni.

Boshlang‘ich sinflarda jismoniy tarbiya darslari yoshga mos va qiziqarli bo‘lishi lozim. O‘quvchilarni jismoniy tarbiya bilan tanishtirish, ular uchun nafaqat foydali, balki zavqli bo‘lishi kerak. Quyidagi asosiy faoliyatlar va mashqlar bolalar uchun samarali bo‘lishi mumkin:

1-jadval

Yengil atletika	Yugurish, sakrash va boshqa oddiy atletik mashqlar bolalar organizmini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ular jismoniy chidamlilikni oshirishga yordam beradi va bolalar uchun eng qulay bo‘lgan mashqlar hisoblanadi.
Basketbol	O‘yinlar bolalarning ruhiy va jismoniy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi. Bolalar o‘zaro raqobatlashib, bir-birlarini qo‘llab-quvvatlashni o‘rganadilar. Bu o‘yinlar koordinatsiyani, tezkorlikni va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.
Tana mashqlari	O‘quvchilarni mushaklarining rivojlanishiga e'tibor qaratadigan mashqlar, masalan, burilishlar, egilishlar, yengil tortishlar va boshqa harakatlar, bolalarning tanaviy sog‘lig‘ini yaxshilashga yordam beradi.
Tanaga moslashgan o‘yinlar	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun moslashtirilgan sport turlari, masalan, mini-futbol, mini-basketbol yoki mini-volleybol o‘ynash, ular uchun samarali bo‘ladi. Bu o‘yinlar o‘quvchilarning ijtimoiy faoliyatini oshiradi va ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Xulosa. Boshlang‘ich sinflarda jismoniy tarbiya darslarini samarali tashkil qilish uchun klaster metodikasi juda foydali yondashuvdir. Bu metodika o‘quvchilarning jismoniy faolligini oshirish bilan birga, ularning ijtimoiy, emotsional va intelektual rivojlanishiga ham hissa qo‘shadi. Klaster moduli asosida tashkil etilgan jismoniy tarbiya darslari o‘quvchilarga nafaqat sog‘lom turmush tarzini o‘rgatadi, balki ularni jamoaviy ishlashga, kreativ fikrlashga va muammolarni hal qilishga tayyorlaydi. Shuning uchun, boshlang‘ich sinflarda jismoniy tarbiya darslarini klaster metodikasi asosida samarali tashkil etish o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Jismoniy tarbiya boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun juda muhim bo‘lib, ularning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Boshlang‘ich sinflarda o‘qitiladigan jismoniy tarbiya darslari o‘quvchilarni faollikka, sog‘lom turmush tarziga, jamoaviy ishlashga va o‘zlarini rivojlantirishga yo‘naltirishi kerak. Bu

jarayonning samarali bo‘lishi uchun darslar qiziqarli va moslashgan bo‘lishi lozim. Shunday qilib, boshlang‘ich sinflarda jismoniy tarbiya nafaqat bolalarning sog‘lig‘ini, balki ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashga yordam beradi.O‘sib kelayotgan yosh avlodning jismoniy va ma’naviy salomatligini shakllantirish, sog‘lom turmush tarziga intilish va sportga mehr-muhabbatni singdirish borasida shart-sharoitlar yaratib berish, bolalar ommaviy sportini qishloq joylarda rivojlantirishga alohida e’tibor berish, vatanga sadoqatli, kelajakka ishonchi bor, barkamol avlod tarbiyalash, bolalar orasida iste’dodli sportchilarni tanlab olish va ularning qobiliyatini rivojlantirishga ko‘mak berish maqsadida jismonan baquvvat bo‘lishini yanada rivojlantirishda muhim omil bo‘lmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedov F.Q. Atamurodov Sh. O‘. “Boshlang‘ich sinflarda jismoniy tarbiya”. Uslubiy qo‘llanma. 2013.

2. Ziyadov A. “Maktabda jismoniy tarbiya”. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining “Jismoniy tarbiya” fani o‘qituvchilari uchun metodik qo‘llanma. – Toshkent, 2015

3. Salomov R. S. Sport mashg‘ulotlarining nazariy asoslari. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: O‘Zdjti. 2005.

4. Mahkamdjanov K. M. Jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasi. – Toshkent. Darslik: “Iqtisod -moliya”, 2008.

5. Abdullayev A., Xonkeldiyev Sh. Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyoti. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: O‘zDJTI, 2005.

MAKTABGACHA TA’LIM UCHUN O‘QUV-METODIK KOMPLEKSLARNI ISHLAB CHIQISH VA JORIY ETISH MASALALARI

Daminov Asliddin Shokir o‘g‘li, O‘zbekiston Respublikasi Ta’limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi**,** Maktabgacha ta’lim uchun o‘quv-metodik komplekslarni ishlab chiqish va joriy etish bo‘limi bosh mutaxassisi
e-mail: asliddindaminov88@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy qilish, zamonaviy talablar va jamiyat ehtiyojlariga javob beradigan yangi o‘quv rejalari, dasturlari va o‘quv-metodik adabiyotlarni ishlab chiqish va amaliyotga kiritish hamda o‘z hayotiy qiziqishlari, shuningdek, jamiyat va davlat manfaatlari yo‘lida ham ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarishga qodir bo‘lgan har tomonlama kamol topgan shaxsni shakllantirish xususiyatlari yoritib berilgan. Shuningdek, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishning pedagogik paradigmalari, maktagacha ta’lim tashkilotlari uchun o‘quv-metodik komplekslar yaratish masalalari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Maktabgacha ta’lim, maktabgacha ta’lim tashkilotlari, o‘quv reja, dastur, o‘quv-metodik kompleks, davlat ta’lim standartlari, resurs, rivojlanish xususiyatlari, ilmiy-metodik ishlar, tadqiqotlar;

ВОПРОСЫ РАЗРАБОТКИ И ВНЕДРЕНИЯ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИХ КОМПЛЕКСОВ ДЛЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В данной статье также рассматривается внедрение инновационных педагогических технологий в образовательный процесс в дошкольных образовательных организациях, разработка и внедрение новых учебных программ, программ и учебно-методической литературы, отвечающих современным требованиям и потребностям общества, а также его жизненным интересам. даются характеристики формирования полноценно зрелой личности, способной реализовать свой творческий потенциал в интересах общества и государства.

Ключевые слова: Дошкольное образование, дошкольные образовательные организации, учебный план, программа, учебно-методический комплекс, государственные образовательные стандарты, ресурсы, особенности развития, научно-методические работы, исследования;

ISSUES OF DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF CURRICULUM AND METHODOLOGICAL COMPLEXES FOR PRESCHOOL EDUCATION

Abstract. In this article, the introduction of innovative pedagogical technologies into the educational process in preschool educational organizations, the development and implementation of new curricula, programs and teaching-methodical literature that meet modern requirements and needs of society, as well as their vital interests, also, the characteristics of forming a fully matured person who is able to realize his creative potential in the interests of the society and the state are given.

Keywords: Preschool education, preschool education organizations, curriculum, program, educational-methodical complex, state educational standards, resources, development features, scientific-methodical works, research;

Kirish. Jahonda maktabgacha yoshidagi bolalarning shaxsga yo‘naltirilgan innovatsion ta’lim muhitini yaratish, mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish, elementar matematik tasavvurlarni shakllantirishning ilmiy va tashkiliy-metodik yondashuvlarni joriy qilishni taqozo etmoqda. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishda qulay ta’lim muhitini yaratish, innovatsion yondashuvlar asosida interaktiv ta’lim shakllarini joriy etish kabi istiqbolli amaliyotlar bilan “Birlashgan Millatlar Tashkilotining “Global Learning Innovation Hub (GLIH)” [9], UNESCO STEM “Science, Technology, Engineering and Mathematics” [10] kabi muhim manfaatdor tomonlar shug‘ullanmoqda.

Mamlakatimizda o‘sib borayotgan avlodni sog‘lom va har tomonlama yetuk qilib voyaga yetkazishda zamonaviy ta’lim metodlarini qo‘llash, maktabgacha yoshdagi bolalar o‘rtasida ijodkorlik, matematik tasavvurlar va boshqa muhim ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan dastur va loyihalarni joriy qilish kabi bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. “Bu borada, avvalambor, yoshlar va bolalarga e’tibor va amaliy g‘amxo‘rlik ko‘rsatish, ularni jismoniy va ma’naviy barkamol etib tarbiyalashga alohida ahamiyat qaratmoqdamiz. Bolalarni kichik yoshdan boshlab rivojlantirish orqali kelajakda ularning o‘zligini to‘la namoyon etishiga mustahkam zamin yaratyapmiz. Zero, bu ezgu maqsadimiz yo‘lida sarflangan investitsiyalar ertaga bir necha barobar ortig‘i bilan qaytishiga shubha yo‘q” [7]. Bundan kelib chiqadiki, maktabgacha ta’lim bolalarning ilk tarbiyasi, bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtirishida muhim bosqichdir. Bu bosqichda bolalarning bilish qobiliyatlari, ijodiy va kommunikativ ko‘nikmalari rivojlanadi. Shunday ekan, maktabgacha ta’lim tizimining samaradorligini oshirish va sifatini yaxshilash uchun zamonaviy o‘quv-metodik komplekslarni ishlab chiqish va joriy etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Pedagogik va psixologik so‘rovlar, ilmiy va o‘quv adabiyotlar tahlili, pedagogik tajriba-sinov o‘tkazish va umumlashtirish, ilmiy tavsifga asoslangan hamda diagnostik so‘rovnoma usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar. Tashkil etiladigan pedagogik jarayonlarning sifat va samaradorligini oshirish, ta’lim jarayonlarini axborotlashtirishning nazariy va amaliy masalalari bo‘yicha yurtimiz olimlari A.Askarov, U.Begimqulov, M.Vaxobov, R.Djurayev, U.Inoyatov, K.Karimov, N.Mamadov, O.Maxmudova, A.Melibayev,

M.T.Mirsoliyeva, O.Musurmanova, Q.T.Olimov, N.Raxmankulova, Sh.Saidkulov, D.Sayfurov, R.Safarova, F.Tojiyeva, B.Xodjayev, T.Xurvaliyeva, D.Shadimetova, A.Shin, N.Shodiyev, T.Shoymardonov, M.Yuldashev, Sh.Qurbonov kabi tadqiqotchilar tomonidan ilmiy nazariy jihatdan o‘rganib chiqilgan.

Ta’lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy qilish, zamonaviy talablar va jamiyat ehtiyojlariga javob beradigan yangi o‘quv rejalari, dasturlari va o‘quv-metodik adabiyotlarni ishlab chiqish va amaliyotga kiritish hamda o‘z hayotiy qiziqishlari, shuningdek, jamiyat va davlat manfaatlari yo‘lida ham ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarishga qodir bo‘lgan har tomonlama kamol topgan shaxsni shakllantirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 20-apreldagi “Ilmiy-metodik va tadqiqot ishlari sifatini oshirish orqali ta’lim tizimini kompleks rivojlantirishni jadallashtirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 128-son qarori qabul qilinganligi maktabgacha ta'lim tashkilotlarining o'quv metodik komplekslarini ishlab chiqish va joriy etishda muhim me’yoriy-huquqiy asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Mamlakatimizda maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim sifatini raqamli boshqarish mexanizmini takomillashtirishning innovatsion modellarini ishlab chiqish, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim sifatini boshqarishni transformatsiyalash, sifat menejmentini joriy qilish, maktabgacha ta’lim tizimining ilmiy-metodik ta’minotini takomillashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. “Barcha bog‘chalarda ovqat, davomat, badal puli kabi barcha jarayonlarni to‘liq raqamlashtirish, 250 ta davlat bog‘chasida ta’lim va tarbiya sifatini xalqaro standartlar asosida baholash tizimini joriy qilish” [6] bo‘yicha dolzarb vazifalar belgilab berildi.

Bugungi kunda o‘quv-metodik komplekslarida quyidagilar bo‘lishi shart qilib qo‘yilgan:

- o‘quv va ishchi dasturlar;
- taqvim-mavzuiy reja;
- ma’ruza, seminar va amaliy mashg‘ulotlar hamda mustaqil ta’limning texnologik modeli va texnologik xaritasi;
- ma’ruza matnlari;
- seminar, amaliy va laboratoriya mashg‘ulotlari ishlanmalari;
- mustaqil ta’lim topshiriqlari;
- asosiy va qo‘shimcha adabiyotlar ro‘yxati;
- prezentatsiyalar;
- nazorat va baholash uchun topshiriqlar;
- sillabus;
- fanni o‘qitishga doir tashkiliy ko‘rsatmalar.

O‘quv-metodik komplekslarni ishlab chiqish vazifalari:

1. O‘quv-metodik ta’minotni tayyorlash.

2. Ishlab chiqarish , fan, texnika va ish beruvchilarning talablarini inobatga olgan holda fan mazmunini tizimlashtirish.

3. Sifatli mutaxassislarni tayyorlashni ta’minlovchi o‘quv-metodik va boshqa materiallar bilan o‘quv jarayonini ta’minlash.

4. Ta’lim jarayoniga faol usul va innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish.

5. Talabalarning mustaqil ishlarini va ularning bilimlarini nazorat qilishni to‘g‘ri tashkillashtirish va rejalashtirish.

6. Elektron darslik, o‘quv metodik qo‘llanmalarni ishlab chiqish uchun o‘quv metodik materiallar ishlab chiqish.

7. O‘quv jarayonini sifatini tizimli nazorat qilish imkoniyatini yaratish.

O‘quv-metodik komplekslar:

- talabalar tomonidan o‘quv materialini mustaqil o‘zlashtirishni;
- talabalar bilimini nazrorat qilishni;
- barcha turdagi mashg‘ulotlarni tashkillashtirish bo‘yicha metodik ta’minotni;
- qo‘shimcha axborot ta’minotni ta’minlashi kerak.

O‘quv jarayonida o‘quv-metodik komplekslar:

- o‘quv materialini o‘zlashtirishda talabalarga amaliy va metodik yordam berish;
- fan bo‘yicha o‘quv jarayonini tashkillashtirishda va o‘tkazishda o‘qituvchilarga metodik yordam ko‘rsatish;
- o‘quv jarayonini metodik ta’minotini takomillashtirishda, uni baholash va rejalashtirishga asos uchun zarur.

O‘quv-metodik komplekslar maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim-tarbiyani yagona usulda olib borish va bolalarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos bilim berish uchun mo‘ljallangan metodik qo‘llanma, darsliklar va o‘yin dasturlari to‘plamidir. Ushbu komplekslar quyidagi maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladi:

Bolalarning intellektual rivojlanishini ta’minlash: O‘quv-metodik komplekslar bolalar uchun o‘quv materiallarini qiziqarli va oson tushunarli shaklda taqdim etadi, ularning bilimga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish: Ta’lim jarayonida bolalarning bir-birlari bilan muloqot qilishiga imkon yaratish, ularning kommunikativ ko‘nikmalarini shakllantirish.

Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish: Bolalarda ijodiy tafakkur va o‘ylash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan amaliy mashg‘ulot va o‘yinlar majmuasi mavjud bo‘ladi.

O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun sifatli o‘quv-metodik komplekslarni yaratish jarayonida quyidagi yo‘nalishlarga e’tibor qaratilmoqda:

1. Dasturiy ta’minotni ishlab chiqish: Ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan multimedia dasturlarini yaratish orqali bolalarning bilim olish qobiliyatini o‘stirish.
2. Ko‘rgazmali o‘quv materiallarini yaratish: Rang-barang va qiziqarli o‘yinlar, plakatlar, interaktiv darsliklar orqali bolalarning o‘quv jarayoniga qiziqishini kuchaytirish.
3. Metodik qo‘llanmalarni ishlab chiqish va takomillashtirish: Bolalar bilan ishlashda yordam beradigan metodik qo‘llanmalarni muntazam yangilab borish va yangi pedagogik usullardan foydalanish.

Maktabgacha ta’lim tizimida o‘quv-metodik komplekslarni joriy etishda qator muammolar kuzatiladi:

Malakali mutaxassislar yetishmasligi: Zamonaviy o‘quv-metodik komplekslar bilan ishlay oladigan malakali pedagoglar yetishmasligi ushbu jarayonni murakkablashtiradi.

Resurs va moddiy ta’minot yetishmovchiligi: Ko‘plab maktabgacha ta’lim tashkilotlarida metodik materiallar va uskunalar yetarli emas, bu esa ta’lim jarayonining samaradorligini pasaytiradi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirish zarur. O‘qituvchilarning malakasini oshirish: Malakali mutaxassislarni tayyorlash uchun qayta tayyorlash kurslarini tashkil etish.

Moddiy-texnik bazani mustahkamlash: O‘quv-metodik komplekslar bilan ta’minlash uchun byudjetdan mablag‘ ajratish va xususiy sektor bilan hamkorlikni rivojlantirish.

Xulosa. O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim uchun o‘quv-metodik komplekslarni ishlab chiqish va joriy etish orqali kelajak avlodning bilimli va tarbiyali bo‘lib shakllanishiga hissa qo‘shiladi. Bu jarayonning muvaffaqiyati esa zamonaviy talablarga javob beradigan metodik majmualarni yaratish va pedagoglar malakasini oshirish kabi chora-tadbirlar bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli, maktabgacha ta’lim tizimida islohotlarni yanada chuqurlashtirish va bolalar uchun qulay o‘quv sharoitlarini yaratish orqali mamlakatimizda bilimli va ijodkor yoshlarni tarbiyalashga erishishimiz mumkin.

Tavsiyalar. O‘zbekistonda ta’lim sohasida olib borilayotgan islohotlar doirasida maktabgacha ta’lim ham yangi bosqichga chiqmoqda. Bugungi kunda maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun tayyorlanayotgan o‘quv-metodik komplekslar quyidagi asosiy tamoyillarga amal qilgan holda tayyorlansa maqsadga muvofiq bo‘ladi:

Davlat ta’lim standartlariga moslik: Maktabgacha ta’lim uchun o‘quv-metodik majmualar davlat tomonidan tasdiqlangan standartlarga mos ravishda ishlab chiqiladi va tarqatiladi.

Bolalarning yosh va rivojlanish xususiyatlariga moslashuvchanlik: Har bir metodik material bola yoshining xususiyatlarini, rivojlanish darajasini hisobga olgan holda ishlab chiqiladi.

Milliy qadriyat va an’analarga tayangan holda rivojlanish: O‘quv-metodik komplekslar bolalarga milliy qadriyatlarni singdirish va ularni Vatanga sadoqatli qilib tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi O‘RQ-595-son Qonuni. 2019- yil 16 -dekabr. www.lex.uz.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 20-apreldagi “Ilmiy-metodik va tadqiqot ishlari sifatini oshirish orqali ta’lim tizimini kompleks rivojlantirishni jadallashtirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-128-son qarori. www.lex.uz.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabrdagi “Ilm fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-6097-son Farmoni. www.lex.uz.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019- yil 8- maydagi O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” gi PQ 4312-sonli qarori. www.lex.uz.

5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 -yil 22- dekabrdagi “Maktabgacha ta’lim va tarbiya Davlat standartining tasdiqlash to‘g‘risida”gi 802-son Qarori. www.lex.uz.

6. Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 2024-yil 5-fevral kuni ijtimoiy sohalardagi ustuvor vazifalar muhokamasi yuzasidan videoselektor yig‘ilishi, https://president.uz/oz/lists/view/7008

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Kichik yoshdagi bolalarni tarbiyalash va ta’lim berish bo‘yicha ikkinchi Butunjahon konferensiyasi ochilish marosimidagi nutqi. https://president.uz/oz/lists/view.

8. Rustamova G. Development of unconventional and logical thinking in preschool children. Academic research in modern science. 1(13). 2022. 110-113.

O‘ZBEKISTONDA MASOFAVIY TA’LIM: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR

Xakimova Farangis Abdualimovna, GulDPI “Pedagogika” fakulteti, “Aniq fanlar” kafedrasi, informatika fani o‘qituvchisi.
e-mail: xakimovafarangis@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekistonda masofaviy ta’limning rivojlanishi, uning imkoniyatlari va muammolari tahlil qilinadi. Imkoniyatlar qatorida keng qamrov, harajatlarning kamayishi, moslashuvchan ta’lim va texnologik rivojlanish kabi jihatlar mavjud. Ammo, texnologik infratuzilmaning yetishmasligi, o‘qituvchilarning tayyorgarligi, sifat nazorati va talabalar motivatsiyasi kabi muammolar ham mavjud. Maqolada masofaviy ta’lim bo‘yicha xalqaro tajriba ko‘rib chiqilib, infratuzilmani rivojlantirish, o‘qituvchilarni tayyorlash va ta’lim resurslarini yaxshilash bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: masofaviy ta’lim, texnologik infratuzilma, o‘qituvchilarni tayyorlash, talabalar motivatsiyasi, ta’lim resurslari;

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УЗБЕКИСТАНЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ

Абстракт. Данная статья исследует развитие дистанционного образования в Узбекистане, рассматривая как его возможности, так и проблемы. Возможности включают в себя расширение доступа, снижение затрат, гибкость и технологический прогресс. Однако существуют такие проблемы, как недостаточная технологическая инфраструктура, неподготовленность преподавателей, вопросы контроля качества и мотивации студентов. Статья также анализирует международный опыт дистанционного обучения и предлагает рекомендации для улучшения системы в Узбекистане, такие как развитие инфраструктуры, подготовка преподавателей и улучшение качества образовательных ресурсов.

Ключевые слова: Дистанционное обучение, технологическая инфраструктура, подготовка преподавателей, мотивация студентов, образовательные ресурсы;

DISTANCE EDUCATION IN UZBEKISTAN: OPPORTUNITIES AND PROBLEMS

Abstract. This article explores the development of distance education in Uzbekistan, examining both its potential opportunities and the challenges it faces. The opportunities include increased accessibility, reduced costs, flexibility, and technological advancements. However, challenges such as inadequate technological infrastructure, lack of teacher preparedness, quality control, and student motivation persist. The article also reviews international practices in distance education and offers recommendations for improving the system in Uzbekistan, including infrastructure development, teacher training, and enhancing the quality of educational resources.

Keywords: Distance education, technological infrastructure, teacher training, student motivation, educational resources;

Kirish. Globalizatsiya jarayonlari, texnologiyaning rivojlanishi va axborot-kommunikatsiya vositalarining keng qo‘llanilishi ta’lim sohasida ham tub o‘zgarishlar kiritdi. Ayniqsa, masofaviy ta’limning rivoji zamonaviy o‘quv tizimining ajralmas qismiga aylanmoqda. O‘zbekistonda ham masofaviy ta’lim so‘nggi yillarda muhim rivojlanish jarayonlarini boshdan kechirmoqda. Ushbu maqolada O‘zbekistonda masofaviy ta’lim imkoniyatlari va muammolari ilmiy asoslangan holda tahlil qilinadi.

Masofaviy ta’limning imkoniyatlari. Masofaviy ta’lim uslubi o‘qitishning yangicha zamonaviy shakli bo‘lib, u tinglovchi o‘quvchining mustaqil fikrlash, holatni baholash, xulosa qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Mustaqil bilim olishga, izlanishga, fikrlashga o‘rgatadi. Masofaviy ta’limning afzalligi shundaki, unda har kim o‘ziga qulay vaqtda, qulay joyda, qulay muhitda bilim olishi mumkin. Shu tufayli ushbu tizim bugungi kunda dunyoda keng ommalashmoqda.

Masofaviy ta’lim – o‘quv jarayonining maqsadi, mazmuni, uslublari, o‘qitish vositalari va internet texnologiyalari yordamida tinglovchi hamda o‘qituvchilarning masofadan turib, interfaol muloqot qilish jarayoni hisoblanadi. Bugungi kunda dunyoda ko‘pgina OTMlar, yirik korxonalar mutaxassislar malakasini oshirishda ushbu uslubdan foydalanib, yiliga millionlab pul mablag‘larini tejamoqda.

Shuningdek, masofaviy ta’limning tashkiliy-iqtisodiy afzalliklari ham mavjud bo‘lib, masalan, o‘qitish uchun sinflar, doskalar, stollar va boshqa o‘quv qurollari zarur emas. Moliyaviy xarajatlar asosan o‘quv-uslubiy materiallar tayyorlash hamda internet trafik uchun sarflanadi. Tabiiyki bu tizim samarasida xarajatlar kamayadi. O‘quv-uslubiy materiallar qanchalik tushunarli va batafsil bo‘lsa, shunchalik o‘quvchiga foydali bo‘ladi. Bu o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi onlayn dars jarayonidir. Bunday darslar uchun avvalo kommunikatsiya, masofaviy ta’lim uslubiy materiallari, elektron va odatdagi darsliklar, audio va video darsliklar, onlayn darslar (internet sahifa) elektron kutubxonalar, testlar, multimedia elektron darsliklar va, albatta, internetga ulangan kompyuter kerak bo‘ladi. Bunday ta’limda o‘quvchi har kuni ta’lim muassasasiga borishi shart emas. Shu bilan birga bu tizim vositasida salomatligi cheklanganlar, uzoq hududlarda yashovchi bolalar, hatto mahkumlar bilan birga bo‘lib turgan bolalar ham ta’lim olishi mumkin.

Metodologiya. Kattalarga esa masofaviy ta’limda o‘z mehnat faoliyatidan ajralmagan holda ta’lim olish va malaka oshirishlariga imkoniyat yaratiladi. Bundan tashqari, masofadan turib o‘qiganda bir necha kurslarda bir vaqtning o‘zida ta’lim olish imkoniyati mavjud.

Tadqiqotlarda aniqlanishicha masofaviy ta’lim an’anaviy ta’limdan aslo qolishmaydi. Balki samarasiga ko‘ra ustunlik jihatlari ham bor. Negaki, o‘quv materialining asosiy qismini o‘quvchi o‘zi mustaqil o‘qib-o‘rganadi. Bu o‘tilgan mavzularni puxta o‘zlashtirish va eslab qolishga yordam beradi. Buning ustiga darslarni yangi texnologiyalar vositasida o‘qish tinglovchii uchun qiziqarli va mazmunli bo‘ladi.

Bunday ta’lim tizimida darsliklar, qo‘llanmalar yetishmasligi kabi muammolar bo‘lmaydi. O‘quvchi o‘quv materialini elektron pochta yoki ijtimoiy tarmoq orqali qabul qilib oladi. Shu bilan birga ma’lum saytlarga obuna bo‘lishi, ma’lumotlar bazasiga kirib, o‘ziga kerakli axborotlarni olishi mumkin.

Masofaviy ta’limning yana bir afzalligi uning arzonligidir. Jumladan o‘qishga borish-kelishga, tarnsportga pul sarflanmaydi. Chet elda o‘qish uchun esa viza va xorijiy pasport ham talab qilinmaydi.

Masofaviy ta’lim bugungi kunda O‘zbekistonda katta qiziqish bilan qabul qilinmoqda. Buning bir necha sabablarini ko‘rsatish mumkin:

Keng qamrov: Masofaviy ta’limning eng katta afzalligi uning geografik joylashuvga bog‘liq emasligidir. O‘zbekiston hududi keng, qishloq joylarida ham yashovchi talabalar uchun oliy ta’limga yetishish imkoniyatlarini kengaytiradi. Masofaviy ta’limda talabalar darslarni internet orqali istalgan joydan kuzatib borishlari mumkin.

1. Harajatlarning kamayishi: An’anaviy ta’limda talabalar uchun o‘quv dargohlariga qatnash harajatlari, yashash joyi va boshqa xarajatlar mavjud. Masofaviy ta’lim bunday harajatlarni kamaytirib, oila byudjetiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

2. Moslashuvchan ta’lim jarayoni: Masofaviy ta’lim talabalar uchun moslashuvchan o‘quv rejimlarini taqdim etadi. Talabalar darslarni o‘zlari uchun qulay bo‘lgan vaqt va joyda kuzatishlari mumkin, bu esa ish va o‘qishni birgalikda olib borishga imkon beradi.

3. Texnologik rivojlanish: O‘zbekistonning ta’lim tizimida texnologik taraqqiyotning qo‘llanilishi yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Interaktiv darslar, videomateriallar, onlayn testlar va boshqa zamonaviy vositalar ta’limning sifatini oshirishda yordam beradi.

Tahlil va natijalar. Masofaviy ta’limning muammolari. O‘zbekistonda masofaviy ta’lim jadal rivojlanayotgan bo‘lsa-da, u bir qator muammolar bilan duch kelmoqda:

1. Texnologik infratuzilmaning yetishmasligi: O‘zbekistonning barcha hududlari, ayniqsa, qishloq joylarda internet tezligi va sifati talab qilingan darajada emas. Bu esa masofaviy ta’lim jarayonida jiddiy to‘siqlarni keltirib chiqaradi. Internet imkoniyatlari yetarli bo‘lmagan joylarda talabalarning o‘quv materiallarini vaqtida olish va ularga mos ravishda javob berish imkoniyati cheklangan.

2. O‘qituvchilarning malakasi: Masofaviy ta’lim sifatli bo‘lishi uchun o‘qituvchilar zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni yaxshi bilishlari lozim. Ko‘p hollarda esa o‘qituvchilar masofaviy ta’lim uchun yetarli darajada tayyor emasligi kuzatiladi. Bu esa dars jarayonlarining sifati va talabalar bilan samarali aloqani yo‘qotishiga olib kelishi mumkin.

3. Sifat nazorati va baholash tizimi: Masofaviy ta’limda talabalar bilimini baholash masalasi murakkab sanaladi. Test sinovlari yoki nazorat ishlarini o‘tkazishning samarali usullari ishlab chiqilmaganligi, aldov holatlarini aniqlash qiyin bo‘lishi kabi omillar muammo keltirib chiqaradi.

4. Talabalar faolligi va motivatsiyasi: Masofaviy ta’limda talabalar o‘z-o‘zini boshqarishni o‘rganishi lozim. An’anaviy sinfdagi tartib yo‘qligi, bevosita nazoratning cheklangani talabalar faolligi va motivatsiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli, ko‘plab talabalar o‘quv jarayonidan ortda qolishi yoki darslarni e’tiborsiz o‘tkazib yuborishlari mumkin.

Masofaviy ta’limning amalga oshirilishida xalqaro tajriba. Masofaviy ta’limning xalqaro tajribasini o‘rganish, O‘zbekiston uchun muhim ahamiyatga ega. Xususan, AQSh, Kanada, Buyuk Britaniya kabi rivojlangan davlatlar masofaviy ta’limni uzoq yillardan beri qo‘llab kelmoqda. Bu davlatlarda masofaviy ta’lim uchun maxsus platformalar va ta’lim resurslari mavjud. Ularda ta’lim jarayonida talabalar o‘z bilimlarini oshirish uchun maxsus dasturlar, videokurslar va virtual laboratoriyalardan foydalanish imkoniga ega bo‘lishadi. Bu tajribalar shuni ko‘rsatadiki, masofaviy ta’lim muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun kuchli texnologik platforma va sifatli o‘quv materiallari bilan ta’minlanishi lozim. Shuningdek, o‘qituvchilar uchun ham maxsus treninglar tashkil etilishi talab qilinadi.

O‘zbekistonda masofaviy ta’limning rivojlanishi uchun tavsiyalar. O‘zbekistonda masofaviy ta’limni yanada samarali rivojlantirish uchun quyidagi tavsiyalar berilishi mumkin:

a) Infratuzilmani rivojlantirish: Avvalo, mamlakat bo‘ylab yuqori tezlikdagi internet tarmog‘ini kengaytirish lozim. Ayniqsa, qishloq joylarda internet infratuzilmasini kuchaytirish masofaviy ta’limning ommalashishida muhim rol o‘ynaydi.

b) O‘qituvchilarni tayyorlash va qayta tayyorlash: Masofaviy ta’limning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan o‘qituvchilarning malakasiga bog‘liq. Shuning uchun o‘qituvchilar uchun maxsus tayyorgarlik dasturlarini joriy qilish zarur. Bu dasturlar texnologiyalardan samarali foydalanish, onlayn darslar o‘tish usullarini o‘rgatishni o‘z ichiga olishi lozim.

c) Sifatli ta’lim resurslarini yaratish: Masofaviy ta’lim uchun interaktiv, qiziqarli va sifatli ta’lim materiallarini yaratish muhim ahamiyatga ega. Bu videodarslar, onlayn laboratoriyalar, test sinovlari va boshqa ta’lim resurslari bo‘lishi mumkin.

d) Motivatsiya tizimini kuchaytirish: Talabalarni o‘z-o‘zini boshqarish va motivatsiyani oshirish uchun maxsus rag‘batlantiruvchi dasturlar va metodlar ishlab chiqilishi lozim. Bu talabalarni o‘z vaqtida darslarga qatnashishini va ular uchun ta’lim jarayoni qiziqarli bo‘lishini ta’minlaydi.

e) Huquqiy asoslarni mustahkamlash: Masofaviy ta’limning qonuniy asoslarini mustahkamlash, ta’lim sifatini nazorat qilish tizimlarini rivojlantirish ham dolzarb masala sanaladi.

Xulosa. O‘zbekistonda masofaviy ta’lim jadal rivojlanayotgan bo‘lsa-da, u hali bir qator muammolar bilan duch kelmoqda. Bu muammolar texnologik infratuzilmaning zaifligi, o‘qituvchilarning tayyorgarlik darajasi va talabalar motivatsiyasi bilan bog‘liqdir. Shu bilan birga, masofaviy ta’lim imkoniyatlari ham

beqiyosdir, chunki u ta’lim jarayonini kengroq qamrab olish va samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Kelajakda masofaviy ta’limni yanada rivojlantirish uchun infratuzilmani yaxshilash, o‘qituvchilarni tayyorlash va sifatli ta’lim resurslarini yaratish ustuvor vazifalardan bo‘lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov A. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti. 2018.
2. Xudayberganova S. Masofaviy ta’lim tizimining rivojlanish bosqichlari. O‘zbekiston ta’lim tizimi jurnali, 12(4). 2020. – B. 45-56.
3. Usmonov M. Ta’lim texnologiyalari va innovatsiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti. 2019.
4. Nabiyev O. O‘zbekistonda ta’limning globalizatsiya sharoitidagi rivoji. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim vazirligi. 2017.
5. Qosimov, D. Ta’lim tizimida raqamlashtirish jarayonlari. – Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti. 2021.
6. Salomov I. “Masofaviy ta’lim: Imkoniyatlar va muammolar”. O‘zbekiston Milliy ta’lim portali. 2020. https://edu.uz
7. Abdurashidova N. “O‘zbekiston ta’lim tizimida masofaviy o‘qitishning roli va ahamiyati”. Elektron ilmiy jurnal, 7(3). 2021. – B. 34-42. http://ejournal.uz
8. Sharipov R. “Masofaviy ta’limning yangi texnologiyalari va uslublari”. O‘zbekiston Innovatsiyalar agentligi sayti. 2022. https://innovation.uz

ADABIYOT DARSLARIDA PISA TOPSHIRIQLARI ORQALI MATN TAHLILINI O‘RGATISH

Jabborova Gulchehra Abdumo‘min qizi, Guliston davlat pedagogika instituti, o‘zbek tili va tillarni o‘qitish kafedrasi o‘qituvchisi
e-mail: jabborovagulchehra9696@gmail.com
Mamatova Hilola Mihiddinovna, Guliston davlat pedagogika instituti xorijiy tillar kafedrasi dotsenti
e-mail: hilol-777@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada PISA topshiriqlari tarkibi, o‘quvchilarning o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirish va matnni chuqurroq oshirishga PISA topshiriqlaridan foydalanish usullari ko‘rsatib berilgan. Topshiriqlarni o‘qish, tahlil qilish, tanqidiy fikrlash, va uni hal qilish metodlari namuna sifatida keltirilgan.

Kalit so‘zlar: PISA topshiriqlari, OECD tashkiloti, interaktiv metodlar, ijodkorlik, tasavvur, hamkorlik;

ОБУЧЕНИЕ АНАЛИЗУ ТЕКСТА С ПОМОЩЬЮ ЗАДАНИЙ PISA НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация: В данной статье показан состав заданий PISA, как использовать задания PISA для развития у учащихся навыков чтения и углубления текста. В качестве примеров представлены методы чтения, анализа, критического мышления и решения заданий.

Ключевые слова: задания PISA, организация ОЭСР, интерактивные методы, творчество, воображение, сотрудничество.

TEACHING TEXT ANALYSIS THROUGH PISA TASK IN LITERATURE CLASSES

Annotation: This article outlines the structure of PISA tasks, how to use PISA tasks to develop students’ reading skills and deepen their understanding of the text. Examples of methods for reading, analyzing, critical thinking, and solving tasks are provided.

Keywords: PISA assignments, OECD Organization, interactive methods, creativity, imagination, collaboration.

Kirish. PISA – bu o‘quvchilarni o‘qish, matematika va ilm-fan bo‘yicha baholashni maqsad qilgan xalqaro tadqiqotdir. U OECD (Iqtisodiy hamkorlik va

rivojlanish tashkiloti) tomonidan har uch yilda o‘tkaziladi. PISAning asosiy maqsadi, 15 yoshdagi o‘quvchilarning o‘quv materiallarini o‘zlashtirishdan tashqari, ularning bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini baholashdir.

PISA (Programme for international student assessment) – bu o‘quvchilarning o‘qish, matematika va ilm-fan bo‘yicha qobiliyatini baholashni maqsad qilgan xalqaro tadqiqot bo‘lib, uning natijalari ta’lim tizimlarining samaradorligi va o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini o‘lchashda muhim vosita hisoblanadi. Har uch yilda o‘tkaziladigan bu testlar nafaqat o‘quvchilarning bilim darajasini baholaydi, balki ularning real hayotdagi masalalarni hal qilishdagi qobiliyatlarini ham o‘lchashga qaratilgan. Bu esa PISA topshiriqlarini ta’lim jarayonida qanday qilib foydalanish, ularni o‘qitish metodologiyasiga qanday integratsiya qilish mumkinligini o‘rganishni o‘ziga xos dolzarb masalaga aylantiradi.

Adabiyotlar va metodologiya. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 7-sinf o‘quvchilari uchun chiqarilgan Adabiyot darsligining 21-sahifasida “Oqbo‘yin” qissasidan parcha o‘rganish uchun berilgan:[1].

“Oqbo‘yin notanish hidni darrov ilg‘adi. Parvo qilmadi. Tovuq patini o‘ynashda davom etdi. Patni ertalab topgan, nimaligiga aqli yetmay, boshi garang edi. In yonidagi chirik xashaklar ustida cho‘zilib yotgan ona it bezovta g‘ingshiganidan so‘nggina qadam tovushlari kelayotgan tomonga o‘girildi. Besh odimcha narida uy egasi – Sodiq aka bilan norg‘ul bir odam – Karim podachi, egnida yag‘iri chiqqan paxtalik, oyoqlarini kerib turardi. Undan go‘ng, pichan, silos va yana allambalolarning hidi anqirdi.

Oqbo‘yin bu xil tashriflarga ko‘nikkan, har keldi-ketdidan so‘ng og‘a-inilaridan birortasi g‘oyib bo‘ladi, keyin onasi tuni bilan g‘ingshib chiqadi. Boshida ular o‘nta edi. Uchtasini, urg‘ochi ekan, birinchi haftadayoq gumdon qilishdi.

Bu gal navbat qaysi biriga ekan? Karim podachi oyoqlari ostida o‘ralashayotgan inisi – Oqto‘shni qo‘liga olib, obdan paypaslab ko‘rdi, panjalarini diqqat bilan ko‘zdan kechirdi. Yoqtirmadi. Oqto‘sh nari ketishni xayoliga ham keltirmay, tag‘in suykala boshlagandi, Karim podachi etigi uchi bilan turtib yubordi. Joni og‘rigan Oqto‘sh angillaganicha onasi tomon pildillab qochdi.

Inisi Oqbo‘yinga yoqmaydi, o‘lgudek yaltoq, ko‘ringan qoraga suykaladi. Akasi Malla esa tamomila aksi – tajang, salga zardasi qaynab darhol “yoqa bo‘g‘ishadi”. Hozir ham u in to‘riga biqinib olib, Karim podachiga adovatli tikilib turardi”

Normurod Norqobilovning “Oqboyin” hikoyasidan keltirilgan parchani tahlil qilish jarayonida dastlab asarga kirish suhbati tashkil etish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Darslikning 12-sahifasdida o‘quvchilarga quyidagi savol bilan murojaat qilinadi: “It – inson tomonidan qo‘lga o‘rgatilgan ilk hayvonlardan biri. Buning sababi nimada bo‘lishi mumkin? Itlarning inson hayotidagi ahamiyati nimada?” O‘quvchilarning fikr-mulohazalari tinglanishi, ularning munosabatlari umumlashtirilib, tahlil etilishi o‘quvchilarning asar matnini tushunishni osonlashtiradi.

O‘quvchilarning muqobil javoblari quyidagicha bo‘lishi mumkin:

- “Itlar insonlar bilan oson aloqa qilishga mo‘ljallangan”.
- “Itlar insonning ehtiyojlarini qondirishda yordam berishi mumkin”.
- “Itlar odamlar uchun yaxshi do‘st va sodiq hamroh bo‘lishi mumkin”.
- “Itlar xavfsizlikni ta’minlashda yordam beradi”.

Ba’zi o‘quvchilar itlarning odamlarni qo‘riqlashda qanday yordam berishini aytishlari mumkin. Misol uchun, politsiyadagi itlar, xavfli vaziyatlarda odamlarni himoya qilishda yordam berishlari mumkin. Ba’zi o‘quvchilar itlarning qidiruv va saqlash operatsiyalarida yordam berishi, maxsus ko‘nikmalarni o‘rgatishi mumkinligini tushuntirishlari mumkin.

O‘quvchilar itlarning yordamida turli muammolarni hal qilish va xavf-xatarlardan xalos bo‘lish imkoniyatlarini ko‘rsatishlari mumkin. Masalan, itlar odamlarni yo‘ldan yo‘naltirishi yoki ularga dori-darmon olib kelishi mumkin.

Matndan, o‘quvchilar turli fikrlarni ishlab chiqib, itlarning inson hayotidagi o‘rni va ularning shaxsiy munosabatlariga ta’sirini tahlil qilishlari mumkin. Insonlarning itlarga bo‘lgan munosabati tarixiy ravishda o‘zgarib, ular o‘z ehtiyojlariga moslab ularni o‘rgatib, yordamchi sifatida ishlatgan. Bu munosabatlarning davomida sadoqat, yordam, va bir-birini tushunish kabi muhim xususiyatlar rivojlangan. O‘quvchilar o‘z shaxsiy fikrlarini asoslab, itlarning hayotdagi ahamiyatini kengroq tahlil qilishlari mumkin.

Tahlil va natijalar. Bunday savollar va fikr-mulohazalar orqali o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va mantiqiy tahlil qilish ko‘nikmalari rivojlanadi, va ular matnni yanada chuqurroq tushunishadi. Shundan so‘ng o‘qituvchi darslikda berilgan matn parchasini o‘qib berib, o‘quvchilardan ushbu parcha haqida mulohazalarini bildirishni so‘rashi maqsadga muvofiq sanaladi.

Ushbu matn asosida PISA topshiriqlari tuzish, o‘quvchilarning o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirishga va matnni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Topshiriqlarni o‘qish, tahlil qilish, tanqidiy fikrlash, va muammolarni hal qilish ko‘nikmalariga yo‘naltirish maqsadida tuzish mumkin. Berilgan matn asosida PISA topshiriqlarini quyidagicha tuzish mumkin:

Matnni tahlil qilish uchun topshiriqlar:

a) O‘qbo‘yin va uning onasining hissiy holatini qanday tasvirlash mumkin? Matndan misollar keltiring.

b) Karim podachining Oqto‘shga bo‘lgan munosabati qanday va bu qanday tasvirlangan?

c) “Oqbo‘yin bu xil tashriflarga ko‘nikkan...” jumlasidan keyin, hayvonlarning tasvirlanishi va ularning o‘zaro munosabatlari haqidagi fikrlarni qanday tushunasiz?

Tanqidiy fikrlash va analitik yondoshuv (Critical thinking and analysis) uchun savollar:

1. Matnda o‘qib turganimizdek, Karim podachi Oqto‘shni turtib yuborganidan keyin, Oqto‘sh onasi tomon pildillab qochadi. Bu holat qanday hissiyotlarni keltirib chiqarishi mumkin?

O‘quvchilar Karim podachi va Oqto‘sh o‘rtasidagi munosabatni tahlil qilib, bu holatning mumkin bo‘lgan hissiy ta’sirlarini tushuntirishi kerak. Masalan, xafa bo‘lish, qo‘rquv, yoki adovatli his-tuyg‘ular.

2. O‘qbo‘yin va uning onasining “g‘ingshiganidan” keyin, “qadam tovushlari kelayotgan tomonga o‘girildi” degan jumla haqida nima deya olasiz? Bu holatning o‘qilgan qismlarga ta’siri qanday?

O‘quvchilar bu tasvirni baholashlari va hikoyaning hayotiyligi va hissiy ta’siri haqida fikr bildirishlari kerak. Yana, bu holat o‘qbo‘yin va uning oilasining hayotiga

qanday ta’sir qilishi mumkinligini o‘ylashlari kerak.

Matndan chiqadigan muammolarni tahlil qilish:

1. Matndagi “urg‘ochi ekan” va “g‘oyib bo‘lishdi” kabi ifodalar yordamida qanday ijtimoiy muammolar haqida o‘ylash mumkin?

O‘quvchilar bu qismni ijtimoiy muammolarni tasvirlash uchun ishlatib, hayvonlarni hayotiy muammolar yoki ijtimoiy tizimlar bilan bog‘lashlari mumkin. Masalan, nohaqlik, qashshoqlik yoki o‘zaro raqobat kabi mavzularni muhokama qilish.

2. O‘qbo‘yin va Oqto‘sh o‘rtasidagi farqlarni tahlil qiling. Ularning munosabatlari va o‘xshashliklari haqida qanday fikrlar bildirasiz?

O‘quvchilar o‘qbo‘yin va oqto‘shning xulq-atvori, hissiy holatlari, va o‘zaro munosabatlarini tahlil qilishlari kerak. Bunga, shuningdek, qaysi xususiyatlar ularni ajratadi va qanday umumiyliklar borligi haqida fikr bildirishlari talab qilinadi.

3. Muammolarni hal qilish va tasavvur qilish (Problem solving and imagination).

Muammoli topshiriqlar:

a) Agar siz Oqbo‘yin o‘rnida bo‘lganingizda, Karim podachining Oqto‘shga bo‘lgan munosabatini qanday o‘zgartirgan bo‘lardingiz? Bu o‘zgarishlar qanday natijalarga olib kelishi mumkin?

O‘quvchilar o‘zgartirishlar kiritishlari va bu o‘zgarishlarning personajlar va hikoya rivojiga qanday ta’sir qilishini tahlil qilishlari kerak.

b) Agar siz Oqbo‘yin va uning onasi bo‘lsangiz, Karim podachining xatti-harakatlariga qanday munosabat bildirasiz? Bu qanday natijalarga olib kelishi mumkin?

O‘quvchilar o‘zining ijtimoiy va axloqiy qarashlarini asoslab, xatti-harakatlarni qanday o‘zgartirishlarini yoki natijalarni tahlil qilishlari kerak.

Yozma topshiriqlar:

1. Sizningcha, Oqbo‘yin va uning oilasining hikoyasi qanday yakun topishi mumkin? Bu yakun o‘quvchilarning hissiy holatiga qanday ta’sir qiladi?

O‘quvchilardan o‘z tasavvurlariga asoslangan yakun yaratish talab qilinadi. Yozma topshiriqda hikoyaning keyingi rivoji haqida o‘z fikrlarini ifodalashlari kerak.

2. Yaratilish va ijodkorlik (creativity and creation) bo‘yicha savollar:

Ijodiy topshiriqlar:

- O‘qbo‘yin va uning onasining xarakterlarini chizish va tasvirlash. Ularning qiyofasini va harakatlarini o‘z tasavvurlaringizga asoslanib tasvirlang.

O‘quvchilar o‘qilgan matn asosida personajlarni ijodiy ravishda tasvirlab berishlari kerak. Ular bu harakatlarni qanday his qilishlari mumkinligini va o‘z tasavvurlarini qanday shakllantirishlarini ko‘rsatishlari kerak.

- O‘qbo‘yin va Oqto‘shning hayotidagi “g‘oyib bo‘lish” mavzusini kengaytirib yozing. Ularning hayotidagi “g‘oyib bo‘lish” sizningcha qanday ijtimoiy yoki psixologik ta’sirlarni yaratishi mumkin?

O‘quvchilarga bu mavzuni kengaytirib, o‘z fikrlarini yozma tarzda ifodalash topshiriladi. Ular ijtimoiy muhitda “yo‘qolish” yoki “g‘oyib bo‘lish” ning psixologik va ijtimoiy natijalarini o‘ylab ko‘rishlari kerak.

Bu topshiriqlar o‘quvchilarga matnni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi va ularni o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltiradi. PISA testlari uchun bu kabi topshiriqlar o‘quvchilarning matnni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va

muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini sinab ko‘rish imkonini beradi[2].

Bu topshiriqlar ko‘pincha muammolarni hal qilishni talab qiladi, bu o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini real hayotdagi vaziyatlarga qo‘llashga yo‘naltirilgan. PISA natijalari davlatlar orasidagi ta’lim tizimlarining samaradorligini baholashga yordam beradi. PISA reytinglari, shuningdek, o‘quvchilarning ta’limga bo‘lgan yondoshuvi, kritikal fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyati haqida ma’lumot beradi.

PISA topshiriqlaridan samarali foydalanish uchun o‘qituvchilar bir qancha amaliy yondoshuvlarni tatbiq etishlari mumkin:

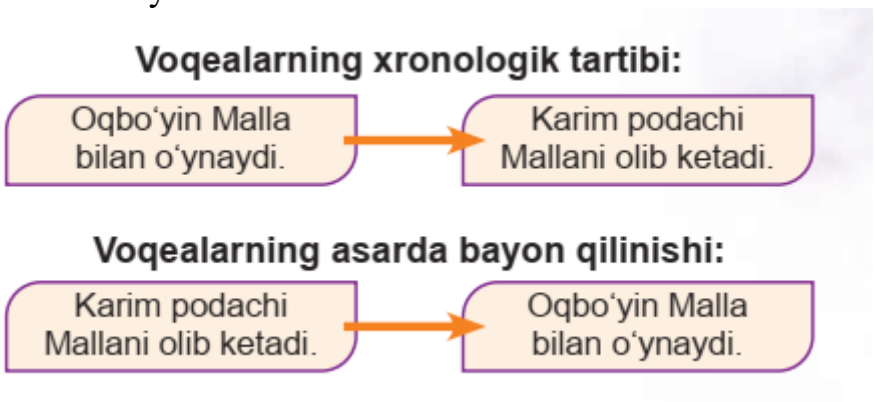
1. Darslarda amaliy mashqlarni qo‘llash. O‘quvchilarga har bir darsda real hayotdagi vaziyatlar asosida masalalarni yechish imkonini berish. Bu orqali ular o‘z bilimlarini faqat nazariy jihatdan emas, balki amalda ham qo‘llashni o‘rganadilar.

2. Kritik fikrlashni rivojlantirish. O‘quvchilarga savol-javoblar orqali yoki guruh ishlari yordamida tanqidiy fikrlashni o‘rgatish. Bu ularning mustaqil fikrlarni tahlil qilish va qarorlar qabul qilish qobiliyatini oshiradi.

3. Interaktiv texnologiyalarni integratsiya qilish. Kompyuter texnologiyalari va interaktiv dasturlarni o‘qitish jarayoniga kiritish. Bu o‘quvchilarning matematika va ilm-fan sohalaridagi bilimlarini ko‘proq amaliyotga asoslangan tarzda rivojlantirishga yordam beradi.

4. Proyektga asoslangan o‘qitish. O‘quvchilarga o‘zlashtirgan bilimlari va ko‘nikmalarini real hayotdagi loyihalar orqali sinovdan o‘tkazish imkonini berish. Bu o‘quvchilarga o‘z bilimlarini amalda qo‘llashni o‘rgatadi va ularning ijtimoiy, texnik va ilmiy qobiliyatlarini oshiradi.

Undan tashqari Ba’zan muallif asar voqealarini bayon qilishda ularning xronologik (vaqt bo‘yicha) tartibini buzishi – voqea davomida oldinroq bo‘lib o‘tgan hodisalarga qaytishi mumkin. Bu usul retrospektiva deyiladi. Misol uchun, “Oqbo‘yin” qissasida Karim podachi Mallani olib ketganidan keyin Oqbo‘yin Malla bilan o‘ynaganlarini eslaydi:

Darslikning 21-sahifasida “Oqbo‘yin” qissasining yana qaysi o‘rinlarida muallif retrospektiva usuliga murojaat qilgan? O‘ylab ko‘ring-chi, muallif nega voqealarni bayon qilishning bunday usulini tanlagan bo‘lishi mumkin?” nomli topshiriq berilgan bo‘lib, bunday topshiriqlar tizimi o‘quvchilarning fikrlash darajasini oshirishga, asar mazmunini chiqirroq bilib olishga yorsdam beradi.

Hikoyadan olingan matnni retrospektiva usulida tahlil qilish jarayonida, voqea va qahramonlarning hozirgi holatidan kelib chiqib, ularning o‘tmishdagi va hozirgi holatiga –ularning sabablari va ta’sirlariga e’tibor qaratamiz. Ushbu usul asarda

voqealar zanjirini chuqurroq tahlil qilish va obrazlarning shakllanish omillarini aniqlash imkonini beradi.

Matndagi retrospektiv jihatlar

	Hozirgi holat	O‘tmishdagi holat	Izoh
1	Oqbo‘yin tovuq patida o‘ynab, o‘ziga noma’lum bo‘lgan narsalarni o‘rganishga intiladi. U notanish hidni sezib, buni xavfli deb baholamaydi.	Har safar kimdir tashrif buyurganidan so‘ng, uning inidan bir aka-ukasi yo‘qolib ketgan. Bu hodisa Oqbo‘yinni ich-ichidan bezovta qilgan bo‘lsa-da, hali ongli ravishda voqelikni to‘liq anglamagan. Ko‘pchilikdan uchta it yo‘qolib ketgani va onaning g‘ingshishi bu voqealar zanjiri orqali o‘tmishdagi iztiroblarni eslatib turadi.	
2	Ona itning chirik xashaklar ustida yotib, tashrifchilarga bezovta g‘ingshishi uning xavotir va ichki og‘riqni ifodalaydi.	Ona it o‘z bolalaridan ayrilgan, bu esa har yangi tashrifni xavfli deb qabul qilishiga olib kelgan. Onaning instinktiv xavotiri retrospektiv tarzda uning boshidan o‘tgan voqealar orqali o‘zini namoyon qiladi.	
3	Karim podachi Oqto‘shni sinchiklab ko‘radi va yoqtirmagach, itni turtib yuboradi. U oddiy dehqon sifatida ishlatiladigan itlarni tanlash mezoniga amal qiladi, bunda hissiyot va onalik instinktlariga e’tibor bermaydi	Karim podachi uchun itlarni tanlashda ularning foydaliligi muhim. Bu uning fe’l-atvori va o‘tmishdagi tajribalaridan kelib chiqadi. Itlarning tashlanishi va yo‘qolishi uning manfaatparastlikka asoslangan yondashuvini ko‘rsatadi.	
4	Oqbo‘yin o‘z inilaridan biri – Oqto‘shni yoqtirmaydi, uning yaltoqlanishini past darajali sifat deb biladi. Malla esa qat’iy va adovatli fe’l-atvori bilan farqlanadi.	Bu xulq-atvor o‘tmishdagi hayot uchun kurash va yashash instinktiga asoslanadi. Aka-ukalar orasida mavjud bo‘lgan ichki raqobat va omon qolish uchun kurash retrospektiv tahlilda alohida e’tiborga loyiqdir.	

Xulosa. Matnda tasvirlangan voqealar Oqbo‘yin va uning oilasi boshdan kechirayotgan iztirob va xavotirni ochib beradi. O‘tmishdagi bolalarining yo‘qolishi va yangi tashriflarning xavotir uyg‘otishi retrospektiv tarzda hozirgi holatga ta’sir

ko‘rsatgan. Obrazlarning o‘tmish tajribasi va hozirgi voqea zanjiri o‘rtasidagi bog‘liqlik retrospektiva usulida yaqqol namoyon bo‘ladi. Bu esa o‘quvchini voqealarning ichki dinamikasi va ijtimoiy-madaniy omillarni yanada chuqurroq tahlil qilishga undaydi.

PISA topshiriqlari faqat o‘quvchilarni baholash vositasi bo‘lib qolmay, balki ularning ta’lim jarayoniga faol va interaktiv tarzda yondashishni o‘rgatadigan kuchli vosita hisoblanadi. O‘qituvchilar PISA testlaridan foydalanib, o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni oshirish va global ta’lim tizimlari o'rtasidagi farqlarni o‘rganish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirzayeva Z., Jalilov K. Adabiyot; 7-sinf uchun darslik. – Toshkent. Respublika ta’lim markazi, 2022. – 224 b. 3-bet.

2. Yo‘ldoshev Q. Badiiy asar tahlili. – Toshkent: Kamalak nashriyoti, 2016. – 464 b. 18-bet.

3.Yan D, Von Davier A, Lewis L. (2014; Eds.). Computerized multistage testing: Theory and applications. New York: CRC Press. 2014. 3-20-p.

ADABIYOT DARSLARINI TASHKIL ETISHDA O‘QUVCHILARNING MATN TAHLILI KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Jabborova Gulchehra Abdumo‘min qizi, Guliston davlat pedagogika instituti, o‘zbek tili va tillarni o‘qitish kafedrasi o‘qituvchisi
e-mail: jabborovagulchehra9696@gmail.com
Mamatova Hilola Mihiddinovna, Guliston davlat pedagogika instituti xorijiy tillar kafedrasi dotsenti
e-mail: hilol-777@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada adabiyot darslari o‘quvchilarning matnni chuqur anglash, ularning estetik va axloqiy qarashlarini rivojlantirish, kuzatish, adabiy jarayonlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish metodlari ko‘rsatib berilgan. Matn tahlili adabiyot darslarining mazmuni bo‘lib, u orqali o‘quvchilar matn mazmuni, uslubi, janri va muhimi, muallifning fikrini qanday shakllantirishni o‘rganadi.
Kalit so‘zlar: tahlil, rivojlantirish, kuzatish, adabiy jarayon.

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ АНАЛИЗА ТЕКСТА У СТУДЕНТОВ ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ УРОКОВ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. В данной статье показаны методы формирования умений учащихся литературных классов глубоко понимать текст, развивать свои эстетические и нравственные взгляды, наблюдать и анализировать литературные процессы. Текстуальный анализ – содержание занятий по литературе, посредством которого учащиеся узнают о содержании, стиле, жанре текста и, что немаловажно, о способах формулирования авторского мнения.
Ключевые слова: анализ, разработка, наблюдение, литературный процесс.

Annotation. This article presents methods for literature lessons to help students develop a deep understanding of the text, develop their aesthetic and moral views, and develop skills in observing and analyzing literary processes. Text analysis is the content of literature lessons, through which students learn the content, style, genre, and most importantly, how to formulate the author's opinion.
Keywords: analysis, development, observation, literary process.

Kirish. Adabiyot darslari o‘quvchilarga matnlarni chuqur anglash, ularga estetik va axloqiy qarashlarni shakllantirish, adabiy jarayonlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Matn tahlili – adabiyot darsining asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, u orqali o‘quvchilar matn mazmuni, uslubi, janri, tasviriy vositalari va muhimi, muallifning

fikrini qanday shakllantirishni o‘rganadilar. Tahlil jarayoni to‘g‘ri tashkil etilganda, o‘quvchilarning matnga bo‘lgan qiziqishlari ortadi va adabiyotga nisbatan yanada chuqurroq e’tibor qaratadilar.

1. Matnni tanlash va darsning mavzusini aniqlash. Darsning boshlanishida, avvalo, o‘qituvchi matnni tanlashda adabiy asarlarning mazmuni, janri, uslubi va o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga oladi. O‘quvchilarning matnni yaxshi tushunishlari, ular uchun qiziqarli va mos bo‘lishi muhimdir. O‘qituvchi o‘quvchilarga matnning umumiy mazmuni, muallifi va asar haqidagi qisqacha ma’lumotlarni berishi kerak. Bu bosqichda o‘quvchilarni matnga tayyorlash va ularga qiziqish uyg‘otish uchun savollar berish, asar haqida taxminlar qilish foydali bo‘ladi.

Adabiyotlar va metodologiya. 7-sinf Adabiyot darsligining boshlanish qismida mashhur ingliz yozuvchisi Hemingueyning “Badiiy asarning yozilgan qismidan yozilmagani muhimroq”, – degan iqtibosi keltirilib o‘tilgan. Darslik mualliflari ushbu iqtibos asosida Shodiqul Hamroning “Hovlidagi daraxt” hikoyasini namuna sifatida tahlil etishgan. Mualliflar shunday yozadi: “Badiiy matnning muhim xususiyati – uning qator tagma’nolarga egaligi. Muallif odatda eng muhim g‘oyalari, ahamiyatga molik fikrlarini ochiq-oydin aytmaydi. Biz asarning “yozilgan” qismi – asar matni, undagi obrazlar tasviri, voqealar bayoni, muallif qo‘llagan badiiy tasvir vositalarini tahlil qilish orqali uning “yozilmagan” qismlarini kashf qilishni, undan xulosalar chiqarishni o‘rganamiz” [1].

Darslikda Shodiqul Hamroning “Hovlidagi daraxt” hikoyasi tahlili ko‘rsatib berilgan. Unda hikoya tahlilini boshlashdan oldin sarlavha mazmunini tushunib olish ta’kidlanadi: Asar sarlavhasiga e’tibor bering. Sizningcha, asar nima uchun “Hovlidagi daraxt” deb nomlangan? Unda nima haqida hikoya qilinadi deb o‘ylaysiz?”

Shundan so‘ng darslik mualliflari tomonidan asar sarlavhasining mazmuni savolga javob tarzida ochib beriladi: Bu savolga javob topish uchun, avvalo, “hovli” va “daraxt” so‘zlariga e’tibor beramiz. Odatda hovli biz tug‘ilib o‘sgan joy, kichik vatan sifatida tasavvur uyg‘otadi. Daraxt esa uzoq umr ko‘radi, tabiatning barcha injiqliklariga qaramay, qaytadan kurtak ochib meva beradi. Daraxtning shu xususiyatlaridan kelib chiqib, mualliflar ko‘p holatlarda undan badiiy adabiyotda sabr-matonat, oila boshlig‘i, millat, jamiyatga oid g‘oyalar tasvirida foydalanadilar, ldizini ota-onaga, yashnab turgan yaproqlarini farzandlarga o‘xshatadilar. Demak, badiiy asarda obraz sifatida ishlatilgan obyektning matndagi vazifasini tushunish uchun uning o‘ziga xos xususiyatlariga ham e’tibor berishimiz lozim”.

2. Matnni o‘qish va tushunish. O‘qituvchi matnni birinchi marta o‘qish jarayonida o‘quvchilarni asar mazmuni bilan tanishtiradi. Matnni bir marta o‘qib chiqishdan so‘ng, o‘quvchilarga undagi asosiy fikrlar va voqealar ketma-ketligini tushunishlari uchun savollar beriladi. Bu savollar asar qahramonlarining xatti-harakatlarini, muallifning fikrini, asosiy g‘oyalarni aniqlashga yordam beradi.

Taniqli olim Q. Yo‘ldoshev badiiy asar tahlili haqida qiyidagilarni yozadi: “Badiy adabiyot faqat hayotiy savollarga javob beradigan, o‘quvchilarni yashashga o‘rgatadigan amaliy vosita sifatida tushunish va izohlash noto‘g‘ri, va hatto zararlidir” [2].

Matn tahlilida tushunish va anglash muhim o‘rin tutadi. Darslik mualliflari “Hovlidagi darxt” hikoyasi tahlili borasida quyidagilarni tushuntiradi: “Odatda

asardagi voqealar ma’lum bir ziddiyatlar asosida rivojlanadi. Bu parchada Muhojir va ota o‘rtasidagi ziddiyat ularning daraxtga bo‘lgan turli xil munosabatini, bu munosabat orqali esa muallifning badiiy-g‘oyaviy maqsadini oydinlashtirishga xizmat qilmoqda. Ota uchun daraxt qadrli, ajdodlaridan qolgan yodgorlik. Bu yodgorlikni keyingi avlodlarga beshikast yetkazish vazifasi uning zimmasiga yuklangan. Muhojir uchun esa bunday qadriyatlarning ahamiyati yo‘q. U shunchaki “havasga” daraxt o‘stirish uchun unga tig‘ urmoqchi. Shuning uchun ham ota “xushlamay”, “jahl bilan” gapirmoqda. Muhojir esa “bilag‘onlik bilan” gapiradi, ko‘zlarini “ayyorona” qisadi. Bu so‘zlar bizga bolaning Muhojirga munosabatini ham tushunishga yordam beradi”.

3. Matnning strukturaviy tahlili. Matnni tahlil qilishda uning tarkibiy qismlarini (bosh, o‘rta va yakun) ajratish va har bir qismni alohida tahlil qilish muhimdir. Har bir bo‘limning o‘ziga xos funksiyasi va mazmuni mavjud. Masalan, boshlanishda voqea joylashuvi, qahramonlar va ulardagi ichki konfliktlar haqida gap borishi mumkin. Asar rivojlanishi davomida voqea davom etadi, shuningdek, qahramonlarning qarashlari va xatti-harakatlaridagi o‘zgarishlar ko‘rsatiladi. Yaxshi yozilgan yakun esa o‘quvchiga asosiy g‘oya yoki muallifning ta’sirini qoldirishi kerak.

“Hovlidagi darxt” hikoyasi tahlilida asar qahramonining “Otam daraxtga nisbatan qat'iy va adolatli qarashga ega. U daraxtni himoya qilishni muhim deb biladi va uning zararlanishi yoki buzilishi og‘ir gunoh deb hisoblaydi. Bu obraz orqali otaning tabiatga, hayotga, va odob-axloqqa bo‘lgan qat’iyatli va an’anaviy yondashuvini ko‘rishimiz mumkin.

Muhojirning kimligi noaniq bo‘lishi, uning qishloqqa chetdan kelganligi, o‘ziga xos tarzda kiyinishini (soyabonli kepka) ta’kidlanishi uning o‘ziga xos va alohida inson ekanligini bildiradi. Uning nomi, ya’ni “Muhojir”, boshqa qishloq ahlidan ajralib turishini anglatadi. Muhojirning “yurtini bilmaslik” va “o‘zi ham gapirmasligi” uning o‘tmishini yashirishga intilishini ko‘rsatadi. Bu, ehtimol, uning o‘tmishda biror sababsiz yoki xohlagan holda qishloqqa kelganligini va qishloqdagilar bilan hamisha aloqa qilishdan ehtiyot bo‘lishini anglatadi.

4. Asar janrini tahlil qilish. Adabiyot asarlarini janriga qarab tahlil qilish o‘quvchilarga ularning shakli va uslubi haqida aniq tasavvur hosil qilish imkonini beradi. Masalan, epik asar (hikoya, roman) va lirik asar (she’r, doston) o‘rtasidagi farqlarni aniqlash, muallifning til va uslubini tushunishga yordam beradi. Roman yoki hikoya janrida yozilgan matnda voqealar, xotiralar, va xarakterlar tahlil qilinadi, she’rda esa uslubiy vositalar, tasvirlar va qat’iy ma’nolar o‘rganiladi.

5. Matndagi tasviriy vositalar va stilistik elementlar. Adabiy tahlilning muhim qismi – matndagi stilistik vositalarni aniqlashdir. Metafora, ta’rif, takrorlash, solishtirish, kamsitish kabi adabiy vositalar muallifning matndagi g‘oyasini qanday ifodalashini tushunishga yordam beradi. Matndagi har bir element (so‘z, ibora, jumla tuzilishi) muallifning fikrini qanday ravshan va ta’sirli tarzda ifodalashini ochib beradi.

Masalan, «Yurakda ko‘tarilgan bir ko‘p boshi bor», - degan misolda adabiy obrazni va uning ma’nolarini aniqlash o‘quvchiga matnning chuqur qatlamlarini anglash imkonini beradi. O‘qituvchi bunday tasviriy vositalar qanday his-tuyg‘ularni yaratishi va o‘quvchiga qanday ta’sir ko‘rsatishi haqida izoh beradi.

6. Matndagi qahramonlar va ularning tahlili. Qahramonlarning xulq-atvori, fikrlari va xatti-harakatlari matn tahlilining asosiy qismidir. Qahramonlarning ichki

dunyosi, ularning orzu va maqsadlari, o‘zgarishlari va shaxsiy inqirozlari tahlil qilinadi. O‘quvchilarni qahramonlarning xatti-harakatlarini o‘rganishga undash, ularni shaxs sifatida tushunishga yordam beradi.

O‘qituvchi, masalan, «Qahramonning qanday ichki kurashlari mavjud?» yoki «Nega bu qahramon shunday qaror qabul qildi?» kabi savollar bilan o‘quvchilarni muhokama qilishga chaqirishi mumkin. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarning tahlil qobiliyatini oshiradi va matnga nisbatan chuqur fikrlashni rag‘batlantiradi.

7. Asarning g‘oyaviy va axloqiy mazmuni. Matnni tahlil qilishda g‘oya va muallifning axloqiy xabari haqida ham gapirish zarur. Adabiyot asarlari ko‘pincha muayyan ijtimoiy yoki axloqiy masalalarni yoritadi. Muallifning dunyoqarashi va axloqiy tamoyillari matndagi har bir qahramonning qarorlari, harakatlari va natijalari orqali ochiladi.

“Hovlidagi daraxt” hikoyasi tahlilida Muhojir va ota o‘rtasidagi nifoqning sababi daraxtga bog‘lanadi. Bu daraxt otaning hayotidagi muhim unsurni ifodalash bilan birga, shuningdek, ikki kishining turli dunyoqarashlari va qadriyatlarini aks ettiradi. Ota daraxtni himoya qilishni zarur deb biladi, Muhojir esa o‘zgacha ehtiyoj va qarash bilan, payvand qilishni so‘raydi. Bu ikki qarash orasidagi tafovut – bir tomondan, an’anaviy, qat’iy va himoyaga asoslangan yondashuv (ota), boshqa tomondan, yangilikka va o‘zgarishga intilish (Muhojir) o‘rtasidagi qarama-qarshilikni ko‘rsatadi.

Muhojirning daraxtdan payvandlik so‘rashi o‘ziga xos bir harakatdir. Bu orqali u daraxtni yanada ko‘paytirishni, uni kengaytirishni istaydi. Payvandlik – bu o‘sishni, rivojlanishni, o‘zgartirishni anglatadi. Muhojirning bu istagi otamning tabiatga va an’anaviy qadriyatlarga bo‘lgan muhabbatiga zid keladi. Bu o‘zaro tafovut ikki shaxs o‘rtasida hissiy va qarashlar jihatidan alohida masala yaratadi.

8. Matnning estetik ta’siri. Matnning estetik qiymatini tahlil qilish, uning go‘zalligi va san’atsal jihatlarini anglash muhimdir. Adabiyot o‘quvchilarga nafaqat bilim, balki estetik zavq ham berishi kerak. O‘quvchilarni asarni o‘qib, unga bo‘lgan hissiy munosabatlarini ifodalashga chaqirish, ularni adabiy asarlarni noan’anaviy va chuqurroq tarzda qabul qilishga o‘rgatadi.

O‘quvchilarga muallifning fikrini tushunish va ularning o‘z hayotida qanday qo‘llanilishi mumkinligini anglashda yordam berish kerak. Masalan, «Asarda qahramonning axloqiy qiyofasi qanday ifodalangan?» yoki «Muallif tomonidan ilgari surilgan g‘oya hayotda qanday namoyon bo‘ladi?» kabi savollar orqali o‘quvchilarni chuqurroq fikrlashga undash mumkin.

9. O‘quvchilarni matn bilan ishlashga yo‘naltirish. Matn tahlilini yakunlashda o‘quvchilarga shaxsiy fikr bildirish imkoniyatini berish juda muhim. Ular o‘z nuqtai nazarlarini asoslab, matn haqidagi o‘z izlanishlarini bildiradilar. O‘qituvchi, shuningdek, tahlil qilingan matn bilan bog‘liq savollarni, diskussiyalarni yoki kichik ijodiy vazifalarni berishi mumkin. Bu o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi [3]

Tahlil va natijalar. Matn orqali ikki inson o‘rtasidagi qarama-qarshi dunyoqarashlar, o‘zini ifodalash va qadriyatlar tafovuti taqdim etilgan. Daraxt, bu matnda nafaqat tabiat obyekti, balki odamlar o‘rtasidagi munosabatlarning ramziga aylangan. Otaning daraxtni himoya qilishga bo‘lgan qat’iy yondashuvi va Muhojirning yangi imkoniyatlarga intilishdagi talabidan kelib chiqib, matn insonlar o‘rtasidagi

ideologik va madaniy farqlarni ko‘rsatib beradi.

7-sinf o‘quvchilari uchun “Adabiyot” darsligining 31-sahifasida Ernest Seton-Tomsonning “Lobo” hikoyasi berilgan. Ushbu hikoya boshlanmasdan oldin “Bolalar enseklopediyasi” dan olingan bo‘rilar haqida ma’lumot beruvchi matn o‘qish uchun tavsiya qilingan. O‘quuvchilar bu matnni o‘qib tushunishlari uchun o‘ziga xos tahlil qila olishlari ham zarur bo‘ladi.

“Bo‘ri zararlimi yoki foydalimi? Aslida bunday savol berish noto‘g‘ri, chunki ko‘pgina hayvonlar bir vaqtning o‘zida ham foydali, ham zararli bo‘lishi mumkin. Uy hayvonlariga hujum qiladigan bo‘ri odamlarga ziyon yetkazadi. Xuddi mana shu bo‘ri o‘rmonda yoki tundrada ko‘pincha nimjon, kasalmand hayvonlarga hujum qiladi, chunki bunday hayvonlarni tutib olish oson-da. Kasal hayvonlarni qirishi natijasida bo‘ri o‘rmon va unda yashaydigan jonivorlarga foyda keltiradi. Uni mana shu xizmatlari uchun “o‘rmon sanitari” deb atashadi. Bo‘rilar o‘rmonda hayvonlarning haddan ziyod ko‘payib ketishiga yo‘l qo‘ymaydi.

Bo‘ri nihoyatda ayyor va aqlli hayvon. U o‘zi ta’qib qilinayotganini darhol sezib, xatarli joyni uzoq vaqtga tark etadi. Shuning uchun ba’zida bo‘rini yaxshilab qo‘rqitib qo‘yishning o‘zi yetarli bo‘ladi.

Bo‘ri yashirinishga usta, juda ehtiyotkor hayvon. Ba’zan hatto eng tajribali ovchilar ham bolalarini katta qilayotgan urg‘ochi bo‘ri uyasini topa olmaydilar. Xavf-xatarni sezgan bo‘ri o‘z bolalarini boshqa joyga ko‘chirib, yaxshilab yashirib qo‘yadi. Kuzga borib, bo‘ri bolalari voyaga yetadi va ota-onasi bilan birgalikda qishki safarga otlanadi. Ovchilar qordagi izlardan bo‘ri to‘dasi bu yerdan qachon o‘tganini darrov aniqlashadi, lekin tezkor va ehtiyotkor to‘dani qidirib topish oson bo‘lmaydi. Qishda bo‘rilar odamlardan chetroqda yuradi, qopqon qo‘yilgan va xatarli joylardan aylanib o‘tadi. Ko‘pincha ular to‘satdan paydo bo‘lib, odamlarni esankiratib qo‘yadi va qo‘tondagi qo‘yni olib qochadi”.

Ushbu matn bo‘rilar haqida batafsil va qiziqarli ma’lumotlarni beradi. O‘qituvchi matn tahliliga kirishish uchun o‘quvchilarga savollar berishi muhim:

1. Nega bo‘rilarni “o‘rmon sanitari” deb atashadi?
2. Matn muallifi bo‘rining foydali va zararli tomonlarini qanday ta’riflagan? Bu tomonlar o‘rtasida qanday bog‘liqlik bor?
3. Bo‘rilar nimjon va kasal hayvonlarga hujum qilishining sabablarini tushuntirib bering.
4. Sizningcha, bo‘rilar o‘rmon muhitida bo‘lmasa, bu ekotizimga qanday ta’sir ko‘rsatishi mumkin?
5. Matnda bo‘rilarni ta’qib qilishga bo‘lgan insoniy yondashuv haqida nima deyilgan? Siz bu yondashuv bilan rozimisiz yoki yo‘qmi? Nega?
6. Bo‘rining ehtiyotkor va yashirinishga mohir xatti-harakatlarini qanday baholaysiz? Bu ularning omon qolishi uchun qanchalik muhim?
7. Matnda aytilishicha, bo‘rilar odamlarning chorvasiga hujum qiladi. Bunday holatlar kamroq bo‘lishi uchun qanday chora-tadbirlar ko‘rish mumkin?
8. Agar sizning hududingizda bo‘rilar soni ortib ketgan bo‘lsa, ularga qanday munosabatda bo‘lgan bo‘lardingiz?
9. Bo‘rilarni qish paytida ta’qib qilish o‘rniga, ularni tabiatga foydali hayvon sifatida himoya qilish mumkinmi? Agar mumkin bo‘lsa, qanday yo‘llar bilan?

10. Tasavvur qiling, bo‘rilar o‘z muhitidan butunlay yo‘qolib ketdi. Sizningcha, bu o‘rmon ekotizimiga qanday o‘zgarishlar olib keladi? Hikoya shaklida yozib bering.

11. Agar siz “o‘rmon sanitari” bo‘lgan bo‘rilar haqida hujjatli film ishlash imkoniyatiga ega bo‘lsangiz, qaysi jihatlarni ko‘rsatishni tanlardingiz?

12. Bo‘rining ehtiyotkorlik va yashirinuvchanlik qobiliyatlari haqida ertak yoki qissa yozib ko‘ring.

13. Bo‘rilarni inson va tabiat uchun zararsiz qilish uchun qanday texnologiyalar yoki yondashuvlar ishlab chiqilishi mumkin?

14. O‘rmon va tundra hayvonlarining sonini muvozanatda saqlash uchun bo‘rilardan tashqari boshqa qanday hayvonlar muhim rol o‘ynashi mumkin?

Savollar qanchalik hayotiy, o‘quvchilarni fikrlashga yo‘naltirilgan bo‘lsa, tahlil shunchalik mukammal bo‘ladi. O‘quvchilarning asar haqida fikrlashi tinglangach o‘qituvchining ham fikrlarni umumlashtiruvchi xulosaviy munosabati ifodalanishi muhim hisoblanadi.

Matnda bo‘rining ikki tomonlama tabiati haqida gapirilgan. U bir tomondan, uy hayvonlariga hujum qilishi sababli odamlarga zarar yetkazadi. Bu, ayniqsa, chorvachilik bilan shug‘ullanuvchi odamlarga iqtisodiy zararni anglatadi. Ammo boshqa tomondan, bo‘rilar o‘z tabiiy muhitida juda muhim ekologik vazifani bajaradi. Bo‘rilar “o‘rmon sanitari” vazifasini bajaradi, hayvonlar sonini nazorat qilish, ta’qibni sezish qobiliyati mavjud bo‘ladi. Bo‘rilarda qo‘rqitish ta’siri kuchli bo‘ladi, ovchilarga qarshi ehtiyotkorlik tajribasi mavjud bo‘ladi.

Matnda bo‘rining qishda qanday yashash tarzi haqida qiziqarli ma’lumotlar keltirilgan: qishki safar, qopqonlardan qochish, o‘g‘irlik. Kuzga borib, bo‘ri bolalari voyaga yetgach, ular ota-onalari bilan birgalikda qishki safarga chiqadi. Bu to‘dalarning ijtimoiy tuzilishini ko‘rsatadi. Bo‘rilar xavfni sezib, qopqon va xavfli joylardan aylanib o‘tadi. Ularning ehtiyotkorligi va moslashuvchanligi tabiatda omon qolishlariga yordam beradi. Qishki sharoitda bo‘rilar odamlar bilan to‘qnash keladi. Ular chorvalarga hujum qilib, bir qarashda yovvoyi va o‘tkir taktikalardan foydalanadi.

Xulosa. Matn bo‘rilarni nafaqat xavfli yirtqich, balki ekologik tizimning muhim qismi sifatida tasvirlaydi. Ularning zararli va foydali xususiyatlari bir-birini to‘ldiradi va bu hayvonlarni yanada qiziqarli qiladi. Bo‘rilar o‘z aqlliligi, moslashuvchanligi va o‘rmondagi muhim vazifalari bilan ajralib turadi. Shuning uchun ularga nisbatan faqatgina zararli yoki foydali degan bir tomonlama yondashuv o‘rniga, ularning tabiatdagi o‘rnini tushunish muhimdir.

Dars so‘ngida ma’lum bo‘ladiki, “bo‘rilar zararlimi yoki foydalimi” degan savolni bir tomonlama ko‘rib chiqish noto‘g‘ri. Ularning yovvoyi tabiatda tutgan o‘rni va inson bilan aloqasi o‘zaro bog‘liq. Tabiatning bu ajoyib vakillariga to‘g‘ri yondashuv bilan, ulardan nafaqat insoniyat, balki butun ekotizim foyda ko‘rishi mumkin. Shu sabab, bo‘rilarga nafaqat yirtqich, balki tabiatning ajralmas qismi sifatida qarashimiz lozim.

Adabiyot darslarida matnni tahlil qilish o‘quvchilarni faqatgina asarni tushunishga o‘rgatmaydi, balki ular dunyoqarashini kengaytiradi, estetik va axloqiy qiymatlarni oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirzayeva Z., Jalilov K. Adabiyot; 7-sinf uchun darslik. – Toshkent. Respublika ta’lim markazi, 2022. – B. 3.

2.Yo‘ldoshev Q. Badiiy asar tahlili. – Toshkent: Kamalak nashriyoti 2016. – B. 18.

3. Rajapova K. O‘quvchilarni matn ustida ishlash va gap tuzishga o‘rgatish. QQDU: “O‘zbek filologiyasi”. 2004.

4. Ziyodova T. U. “Matn yaratish texnologiyasi”. – Toshkent: “Fan nashriyoti”. 2007.

Mundarija

10. 00. 00-Filologiya.

1. Bakhtiyoriy T. Improving the professional training of future architects on the basis of interdisciplinary communication (on the example of english)……..…**4-9**
2. Mustafoqulova H. Xorijiy tillarni o‘qitishda badiiy asarlardan foydalanishning afzalliklari……...**10-15**
3. Soliyeva M. Developing students’ independent work skills: educational tasks and their organizational stages……..**16-21**
4. Азимова Ф. Повышение практической компетентности посредством обучения терминологии нефтегазовой отрасли……..**22-26**
5. Abdullaeva O. Development of foreign language terminology base of students for engineering specialties……....**27-31**
6. Куйчиева З. Стратегии обучения студентов с разным уровнем владения иностранным языком……..…...**32-35**

13. 00. 00-Pedagogika

7. Misirova N. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilar ijodiy qobiliyatlarining individual-psixologik xususiyatlari……....**36-40**
8. Kurbanov E. Bo‘lajak o‘qituvchilarning manaviy-axloqiy sifatlarini ta’limni rivojlantiruvchi kategoriyalar asosida takomillashtirish……**41-45**
9. Xamrayev A. Bo‘lg‘usi chizmachilik fani o‘qituvchilarining loyihalash kompetentligini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari……**46-51**
10. Xudayberdiyev M. Improving the methodology of organizing independent education of students in the electronic education environment……..**52-56**
11. Rayimqulova M. The role of information technology in the development of critical thinking in preschool children……**57-63**
12. Худайбердиев М. Совершенствование методики организации самостоятельного обучения обучающихся в электронной образовательной среде…….....**64-67**
13. Saribоyev N. Innovatsion menejment stressni boshqarish ko‘nikmalarini oshirish va ta’lim muassasalari rahbariyatidagi qiyinchiliklarni bartaraf etish vositasi sifatida……**68-73**
14. Алихасанова З. Флористическая лексика в контексте преподавания языков и лингвострановедения……**74-80**
15. O‘rozboyev M. Ta’lim tizimini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarni joriy qilish istiqbollari……**81-86**
16. Tojiboeva D. Tasviriy san’at asarlari vositasida o‘quvchilarning tadqiqotchilik kompetentsiyasini takomillashtirish (tarix darslari misolida)……**87-90**
17. Umaraliyev D. Boshlang‘ich sinflarda jismoniy tarbiya darslarini samarali tashkil qilishning klaster modulini ishlab chiqish……..**91-95**
18. Daminov A. Maktabgacha ta’lim uchun o‘quv-metodik komplekslarni ishlab chiqish va joriy etish masalalari……...**96-101**
19. Xakimova F. O‘zbekistonda masofaviy ta’lim: imkoniyatlar va muammolar…….....**102-106**
20. Jabborova G, Muhiddinova H. Adabiyot darslarida pisa topshiriqlari orqali matn tahlilini o‘rgatish……...**107-113**

21. Jabborova G, Muhiddinova H. Adabiyot darslarini tashkil etishda o‘quvchilarning matn tahlili ko‘nikmalarini rivojlantirish…….**114-120**

Sayhun ilmiy ilmiy axborotnomasi ilmiy-uslubiy jurnali
2024-yil 3-soni

“Sayhun ilmiy axborotnomasi” ilmiy-uslubiy jurnali elektron to‘plam sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA) ning 2023-yil 9-martdagi № 067833 raqamli guvohnomasi asosida chop etiladi.

O‘zbekiston Milliy kutubxonasiga 2023-yil 11-oktabrdagi murojaat asosida ISSN 2992-9164 tartib raqami berildi. 2024-yil 20-iyunda (online) E-ISSN 3030-3090 raqamini oldi.

OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5 qaroriga muvofiq **“Pedagogika”** fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Sayhun ilmiy axborotnomasi ilmiy jurnalining navbatdagi 2024-yil 3-soni chop etildi.

Texnik muharrir: A.A.Xudayberdiyev, M.R.Almamatova

Tahririyat manzili: Guliston shahri, Bo‘ston MFY talabalar ko‘chasi 49-uy.
Pochta indeksi:120100, Faks: (0367) 226-57-90,
e-mail: info@gspi.uz

“Sayhun ilmiy axborotnomasi”ilmiy-uslubiy jurnalining 2024-yil 3-soni
122 sahifadan tashkil topgan.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma’lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.